

הישיבה השלושים-ושמונה של הכנסת השביעית

יום שלישי, ד' אדר א' תש"ל (10 פברואר 1970)
ירושלים, הכנסת, שעה 16.01

א. הצהרת אמונים של חברי הכנסת ג. פת

היו"ר צ. צימרמן:

אני פותח את ישיבת הכנסת.

בהתאם לסעיף 43 לחוק יסוד: הכנסת, הגני להודיע כי למשרת חברי הכנסת שנתפנתה עם פטירתו של סגן יושב-ראש הכנסת, חברי הכנסת אריה בן-אליעזר ז"ל, מרשימת גח"ל (גוש נתונות החירות) - המפלגה הליברית, יבוא במקומו מר גדעון פת.

אני מזמין את מר גדעון פת לעלות לבמה, אקרא לפניו את נוסח ההצהרה והוא ישיב: "מתחייב אני".

וזה נוסח ההצהרה: "אני מתחייב לשמור אמונים למדינת ישראל ולמלא באמונה את שליחותי בכנסת".

גדעון פת (גח"ל):
מתחייב אני.

היו"ר צ. צימרמן:

אני מברך אותך ומאחל לך הצלחה בתפקידך.

ב. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

היו"ר צ. צימרמן:

נשמע הודעה על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.

מזכיר הכנסת ה. ליאור:

ברשות היושב-ראש, הגני מתכבד להודיע, כי הונחה

היום על שולחן הכנסת: החלטה בדבר הסמכת ועדת הכספים לפתוח בדיונה להכנת התקציב לשנת 1970/71 לקריאה שנייה ושלישית מיד לאחר הרצאת שר האוצר.

ג. שאילתות ותשובות

היו"ר צ. צימרמן:

אבקש את שר התיירות לעלות לדוכן ולהשיב על שאילתות של חברי הכנסת.

שר התיירות מ. קול:

בראשית דברי רצוני לברך את חברי הכנסת החדש גדעון פת לכניסתו לכנסת. אני מקווה שהוא יוסיף לדיוני הכנסת וייצג נאמנה את הדור הצעיר בישראל.

1. נתונים על תעשיית התיירות

חברי הכנסת א. ורדיגר שאל את שר התיירות ביום ה' בשבט תש"ל (12 בינואר 1970):

אודה לכבוד השר אם ישיבני:

1. כמה תיירים ביקרו בישראל בשנת 1969?
2. כמה מהם מארצות-הברית וכמה מארצות אחרות?
3. כמה היתה הכנסת המדינה במטבע-חוץ מענף זה בכללותו?
4. כמה זמן בממוצע שוהה תייר בישראל?
5. מה מספר המועסקים בענף זה בשנה הנ"ל?
6. מה הן תכניות משרד התיירות בשנת 1970?

שר התיירות מ. קול:

1. בשנת 1969 ביקרו בישראל 408,974 תיירים.
2. 179,728 מבין תיירים אלה היו מיבשת אמריקה, ומהם 148,473 מארצות-הברית. מספר התיירים מארצות אירופה היה 191,131, מאסיה - 17,715, מיבשת אמריקה - 13,522, והשאר מאוסטרליה ומגניז'ילנד.

3. אין עדיין סיכויים סופיים על הכנסות המדינה מתעשיית התיירות בשנת 1969. נתוני משרד האוצר לתשעת החודשים הראשונים של השנה מורים, כי הכנסות התיירות במטבע-חוץ הסתכמו באותה תקופה בלמעלה מ-65 מיליון דולר. אולם יש להדגיש כי נתונים אלה מסתמכים על דיווחי הבנקים. ואילו שיטת הדיווח שונתה בהודש אפריל 1969, כאשר בוטל המעמד של "סוכן מורשה" וניתן היתר לכל אדם לקבל מטבע-חוץ מתיירים (אם כי בכפיפות לחובה להמיר כספים אלה בבנקים תוך פרק-זמן קצר). יש להניח כי חלק ממט"ב בע-החוץ שהוזרם למשק על-ידי התיירים הועבר על-ידי הבנקים מסעיף התיירות (שבו התקבל) לסעיף העברות חד-צדדיות.

לפי נתוני חברת "אותות", המבצעת בקביעות סקר מדעי על התיירים המבקרים בארץ, ומסתמכת על הצי-הרותיחה של התיירים עצמם, הסתכמו ההכנסות במטבע-חוץ מן התיירות בעשרת החודשים הראשונים של השנה הקודמת ב-96 מיליון דולר בקירוב (לעומת 97.2 מיליון דולר בשנת 1968 כולה, לפי נתוני האוצר). ההפרש הגיכר בין נתוני האוצר לבין נתוני "אותות" נובע מן השוני במקורות הדיווח. למחלקה הכלכלית של משרד התיירות נראה, כי תיירים הזרימו סכומי כסף לא-מעטים גם לשוק החפשי, אם בצורת מתנות לקרובים ולילדיהם ואם לשוק ה"אפור". כספים אלה לא עברו, כמובן, את מערכת הבנקאות.

נראה איפוא, כי בשנת 1969 כולה הסתכמו הכנסות המדינה במטבע-חוץ מן התיירות ב-100 מיליון דולר בקירוב, והערך המוסף הממוצע מגיע לכדי 78% - שיעור שהוא מן הגבוהים במשק. אי לכך, שוב תפסה

ל"איוון הדמוות" של ישראל בעולם, ובכלל זה אירוח כתבי עתונות, רדיו וטלוויזיה מכל רחבי העולם; פיר-סום חומר תעמולתי לעידוד התיירות; הקמתן של ועדות ציבוריות נוספות, במקומות שונים בעולם, לעידוד התיירות לישראל; הדירה לשוקי התיירות החדשים ופעולות להגברת התיירות היהודית והתנועה הצליינית; הקמתה של רשות ארצית לתיירות-מרפא (בשיתוף עם גורמים אחרים); מתן עידוד ותמריצים לעריכת 70 (בקירוב) כינוסים בין-לאומיים בישראל; המשכת הכשרתם של עובדים חדשים לתעשיית התיירות; העמקת הביקורת על שירותי התיירות; עריכת מיבצעים לעידוד תיירות-נים, ופעולות רבות אחרות.

2. מעולות לעידוד התיירות הדתית

חבר'ה הכנסת א. ורדיגר שאל את שר התיירות ביום ה' בשבת תש"ל (15 בינואר 1970):

לפני שנה וחצי בערך, בתשובה לשאלות אחרות שהגשתי לכבוד השר, הובטח לי לפעול לעידוד התיירות הדתית לארץ.

אודה לכבוד השר אם ישיבני:

מה עשה משרד התיירות לעידוד התיירות הנ"ל?

שר התיירות מ. קול:

עיקר פעולותיו של משרד התיירות, על שלוחותיו בארץ ובחוץ-לארץ, מכוונות כיום לעידוד תיירות יהודית, בלי להזניח בתוך כך את הפעולות בקרב בני דתות אחרות, או קבוצות בעלות זהות אחרת, כגון גווער וסטודנטים, חברי איגודים מקצועיים, תיירות-מרפא וכיוצא באלה.

עד למלחמת ששת הימים ריכזו את עיקר הפעולות לעידוד התיירות היהודית באירגונים (כגון "הדסה", יוצא, בני-ברית, ה"בונדס" וכיוצא באלה). אולם מאחר שלא כל חברי הקהילה היהודית נמנים עם אירגון מן האירגונים, העברנו בשנותיים האחרונות את הדגש אל הקהילה היהודית, הכל לפי אופיה השונה מארץ לארץ. כיום הגענו למצב שבנוסף על פעולותיו של משרד התיירות לעידוד ביקור יודים בארץ עוסקים בכך גם ראשי הקהילות היהודיות.

כל אחת מ-17 לשכות התיירות הישראליות באירופה, בצפון אמריקה ובדרומה ובדרום אפריקה, רואה חשיבות מירבית בעידוד התיירות היהודית לארץ, והלשכות משקיעות מאמצים רבים כדי להגדיל תנועה זו. המחלקה לעידוד התיירות, מצדה, מוסיפה לדרבן את מנהלי הלשכות להגביר את פעולותיהם בכיוון זה, במיוחד בקרב קהילות יהודיות מאורגנות, כאמור, ובקרב קהילות הנמנות צאות בתהליך של התארגנות. מחלקה זו הסבה את תשומת-לבם של עובדי המשרד בחוץ-לארץ לחינויות של השתתפותם בתפילות בבתי-הכנסת, בשבת ובמועד. עובדי משרד התיירות בחוץ-לארץ עוברים בכל שבת ממרכז יהודי אחד למשנהו, כדי להדק באורח אישי את הקשר שבין קהילות לבין גושא התיירות. במקביל נמשכת הפעילות בקרב אירגונים יהודיים. על כך יש להוסיף את מיבצעי הפידסומת האינטנסיביים בעתונות היהודית והכללית, לעידודה של תנועת התיירות היהודית.

משרד התיירות לא ביסס מעולם את פעולתו על ההנחה כי התיירות היהודית "מונחת בכיס". אחרי הגל הגואה של תיירות יהודית בקיץ 1967 ובמרצת שנת 1968, ובעקבות הסימנים הברורים להתרופפותה של

תעשיית התיירות בשנת 1969 (כמו בשנה שקדמה לה) את המקום הראשון במשק מבחינת ההכנסות במטבע-חוץ מענף יחיד.

4. בשנים האחרונות חל גידול מתמיד באורך שהותם של התיירים בישראל, והוא הדין לגבי שנת 1969. אם בשנים 1966 ו-1967 היתה שהותו הממוצעת של תייר בישראל 11-12 יום, ובשנת 1968 הגיעה ל-14 יום בערך – עלתה שהותו של התייר בשנת 1969 ל-15 יום בממוצע. לעובדה זו השלכה חשובה ביותר על רווחיותה של תעשיית התיירות, שהיא פועל-יוצא לא רק ממספר התיירים, אלא אף מאורך שהותם. מבחינה זו, תייר המבקר בישראל "שווה" בערך לשלושה תיירים המבקרים בארצות אירופיות, ובכללן ארצות-תיירות מסורתיות כאיטליה או צרפת, ששם אורך השהות הוא 3-5 ימים.

סך כל לינותיהם של 409,000 התיירים, שביקרו בישראל בשנת 1969, עלה על 6 מיליון לינות-תייר, בדומה למספר הלינות בשנת 1968.

5. מספר המועסקים בענף המלונאות משתנה לפי העונות, והוא נע בין 8,500 איש בעונות החלשות לבין 13,000 מועסקים בחודשי השיא. הממוצע לשנת 1969 היה 9,150 מועסקים.

בענף בתי-האוכל אין כמעט אפשרות להפריד בין שירותים הניתנים לתיירים לבין שירותים לכלל אזרחי המדינה. סקר המסעדות שערכה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בשנת 1968 הראה כי למעלה מן 17,000 איש הועסקו בענף זה (לרבות מסעדות, בתי-קפה, קיוסקים, מזנונים, סטייקיות וכיוצא בהם). מספר המועסקים לצרכי תיירות בענף זה נאמד ב-5,000 עובדים בקירוב.

מספר המועסקים בהפעלת שירותי רכב תיירותי (לרבות אוטובוסים לתיירים, מוניות וכונניות לנהיגה עצמית ומוניות לסיוור מדברי), הוא כ-1,500 איש.

בישראל כיום 1,547 מורי-דרך מורשים, מהם 1,413 מורי-דרך פעילים.

בארץ פועלים 204 סניפים של סוכנויות נסיעות, שכל אחד מהם מעסיק 4-5 עובדים בממוצע, וביחד כאלף מועסקים.

מספר החנויות המומלצות לתיירים הוא 636. ברור כי בחנויות אלו אין זבנים המשרתים אך ורק תיירים, אך יש להניח כי בכל חנות כזאת עוסקים בכך 2-3 עובדים, וביחד כ-1,500 מועסקים.

בתעשיית התיירות הישראלית הועסקו איפוא בשנת 1969 21,400 עובדים במישרין, מלבד אלפי עובדים אחרים שהועסקו בתיירות במידה חלקית או בעקיפין.

6. לא ניתן לפרט, במסגרת של תשובה על שאלת-תה, את תכניותיו של משרד ממלתי לשנה שלמה. פירוט זה עוד אמסור לכנסת במועד המתאים, עם הגשת הצעת התקציב.

אסתפק באיזכור קצר של תכניות אחרות, והן: עריכת כנס בין-לאומי של משקיעים בתיירות (בשיתוף עם רשות ההשקעות); הגברת קצב ההשקעות בתיירות שישתכמו השנה ב-100 מיליון ל"י בקירוב; ביסוס ענפי המכירות לתיירים, תוך החמרת הדרישות מבחינת הקרי-טיונים לקבלת סמל ההמלצה; הפעלת דירוג חדש של 5 כוכבים בתי-המלון (מ"1 במאוס); הגברת הפעילות

חוברת י"ג, ושיבה ל"ח
- שאילתות ותשובות (קול, גרוס, ורדיגר) -

2. אם כן - האם בדק כבוד השר אם אין מירוצי המכוניות כרוכים בסכנה של תאונות ופגיעות בגפש?
3. האם אין בקיומם של מירוצי מכוניות משום עידוד לנהיגה מהירה ופרועה ולריבוי תאונות דרכים, של- צערו או עדים להן בכבישי הארץ יום יום?

שר-התיירות מ. קול:

1. הפרטים שפורסמו בכתבה בעתון "הארץ" מיום כ"ג בטבת תש"ל (1 בינואר 1970) בדבר קיומו של מירוץ מכוניות בין-לאומי בישראל - הם נכונים.

2. החברה אשר יזמה ואף תהיה אחראית למירוץ הביאה לפנינו הצעה שזכתה ליחס חיובי, בהתחשב בתו- עלת לענף התיירות. אין אנו אחראים לשאלת הבטיחות במירוץ, לכן נשאלו מומחים מן הרשויות המוסמכות לעניין זה במשרד התחבורה ובמשטרה לגבי שאלת הבטיחות הן של הצופים והן של המשתתפים הפעילים במירוץ. המומחים במשרדים הנוכחים הציעו הצעות ענייניות לעניין הבטיחות, ומארגני המירוץ קיבלו עליהם לקיים את פרטי ההצעות בקפדנות.

3. בקיום מירוצי מכוניות אין, לדעתי, עידוד לנהיגה פרועה. להיפך, זאת תחרות שיש בה פורקן למרץ הנהיגה על-פי חוקים מגבילים. מועדון המכוניות והסיירות המכ- שיר בני גוער, שמצאו עניין בסוג ספורט זה לקראת המירוץ, לא יחמיץ את האפשרות להחזיר בציבור האו- חזים בהגה את תודעת הנהיגה הוזהרת. נהיגה מהירה ומבוקרת במסלול מוגדר מחנכת לשליטה ברכב ולרמת נהיגה גבוהה.

4. תמיכת משרד התיירות בצעדות הנערכות בארץ

חבר-הכנסת א. ורדיגר שאל את שר התיירות ביום י"ד בשבט תש"ל (21 בינואר 1970):

משרד התיירות תומך בצעדות שונות ברחבי הארץ במסגרת המחלקה לתיירות פנים.

אודה לכבוד השר אם ישיבני:

1. באילו צעדות תמך המשרד בשנה האחרונה?
2. באילו תאריכים התקיימו הצעדות?
3. בכמה כסף התבטאה התמיכה בכל צעדה?

שר-התיירות מ. קול:

1. אין משרדי תומך בצעדות הנערכות ברחבי הארץ, להוציא את צעדת שלושת הימים שמארגן צה"ל.

2. לא ידוע לי באילו תאריכים התקיימו הצעדות, לפי שאין אנו מנהלים רישום מפעלים שאין לנו חלק באירגונם.

3. לא הועברו כל כספים לתמיכה בצעדות, להוציא תמיכה מסויימת בפירסום ובאירגון של ערב הווי לצועדי חוץ-לארץ במחנה צעדת שלושת הימים.

תנועה זו, שהסתמנו בתחילת 1969, - פנו לשכות התיירות הישראליות בחוץ-לארץ אל הקהילות היהודיות ואל ראשיהן וקראו להם להזהרות עם ישראל גם על-ידי ביקורים קבועים, בין השאר כדי להפריך בדרך זו תעמולה עויינת גוברת והולכת. עובדי משרדנו בחוץ-לארץ נשענו תמיד על ההנחה כי גם "שוק טבעי" זה מחייב עידוד מתמיד, כגון הספקת מידע שוטף על מחירי טיסות, "חבילות" ושירותי-תיירות בארץ; אפשרויות הביקור הממוגזות ומסלולי הסירים החדשים; מועדי אירועים ישראלים ובין-לאומיים הנערכים בארץ; ופרטים מלאים על סדרי עלייה-לרגל, תכניות בר-מצווה וכיוצא באלה.

שיחורו המקומות המקודשים ליהדות, במלחמת ששת הימים, אמנם היווה ומוסיף להוות כוח-משיכה עצום לתיירות יהודית - דתית וכללית -, אולם יחד עם זאת הוא תובע הכוונה מרכזית, המשך "החריש לעומק", ומתן עזרה קונסטרוקטיבית לסוכני נסיעות, שהם כלים יעילים לעידודה של תיירות זאת. ההכוונה המרכזית מתבטאת בעיקר בקשרים ובפגישות עם מועצות הרבנים המקומיות, אשר הן מצדן פועלות בקרב חברי הקהילות. כן יוצר משרד התיירות קשרים בין סוכני נסיעות לבין ראשי הקהילות, ומשגר אל קהילות אלו מרצים המסבירים את חשיבות הביקור בארץ ואת אפשרויותיו המגוונות.

פעילותן של לשכותינו בחוץ-לארץ בכיוון זה מס- תיעת בשפע של פירסומים שמוציא המשרד הראשי והמכוונים במישרין אל הציבור היהודי, ובכלל זה חוברות מיוחדות, דפדפות, כרזות, סרטונים, שקופיות וכיוצא באלה. מלבד זאת מוזמן משרד התיירות בקביעות רבנים וראשי קהילות ואירגונים יהודיים לביקורים בארץ, כדי שידאו כאן במו עיניהם את אפשרויות הביקורים והסיר- דים, ובשובם לארצותיהם ימריצו את בני קהילותיהם לגצל אפשרויות אלו.

בערב חג השבועות תשכ"ט שיגרתי אגרת אישית אל 2,500 הרבנים בארצות-הברית. באגרת זו קראתי להם לפעול בקרב קהילותיהם לחידוש מסורת העלייה- לרגל לישראל בשלוש הגלים, ולקריאה זו כבר היו הדים חיוביים רבים, ואני מקווה כי יהיו גם תוצאות טובות. משרד התיירות עוסק עתה בגיבוש תכניות ואירועים מיוחדים לעולי-הרגל.

3. מירוץ מכוניות בין-לאומי בישראל והבטיחות בדרכים

חבר-הכנסת ש. י. גרוס שאל את שר התיירות ביום ח' בשבט תש"ל (15 בינואר 1970):

בעתון "הארץ" מיום כ"ג בטבת תש"ל (1 בינואר 1970) פורסם על תכנית לעריכת מירוצי מכוניות בארץ. בכתבה נאמר: "שר התיירות בירך על יזמה זו והבטיח ליזמים את תמיכת משרד התיירות. השר הטיל את הטיפול בנושא מטעם המשרד על מר ג. גלאור, סגן הממונה על המחלקה לשירותי פנים."

הנני מתכבד לשאול:

1. האם נכונים הפרטים שפורסמו בכתבה?

ד. חוק השבות (תיקון מס' 2), תש"ל-1970 (המשך הדיון)

היו"ר צ. צימרמן:

רושין, ובכן, חברי הכנסת, טמיעה מוחלטת של העם בישראל ובעולם כולו. ולכן אין אנו יכולים להסכים בשום פנים ואופן, ונדרוש בתוקף תיקון החוק בהתאם להלכה היהודית. החוק בצורתו הנוכחית לא יוכל לקבל את תמיכתנו, אלא אם יוגדר בחוק במפורש כפי שהוגדר בהנחיות שהיו עד היום.

אדוני היושב-ראש, בעצם מה קורה כאן? בגלל קפריסה של יחיד, אשר שגאה עצמית מדברת מתוך גרונו, הכריעו שופטים בישראל הכרעה גורלית והיסטורית, אשר אינה חדלה להסעיר את העם. ואין זה נוגע לדתיים גרידא. כי נתן אלטרמן, חנה זמר, שמואל שניצר, שבתאי טבת, יהודה גוטלהף, ק. שטיינמן, נדמה לי, עם המחנה ועתונאים רבים, שאינם נמנים, נדמה לי, עם המחנה הדתי, הביעו מעל דפי העתונות החילונית הסתייגותם המוחלטת מגישה מסוכנת זו. עצם ההכרזה שקיימת הפרדה בין דת ולאום אצל יהודי מסכנת את אחדותנו וייחודנו כעם סגולה יחיד ומיוחד. עדיין עומד אני מזועזע מהממרה המכביש והמחפיר של הפגנת אמש, שאורגנה על-ידי השמאל הקיצוני, כנענים ויבוסים ותומכיהם, אשר אין להם חלק ונחלה בעמנו.

היום סיפר לי בטלפון יהודי שעבר אמש ברחוב הירקון בתל-אביב -

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):
האם אתה רוצה לגרש אותם מן העם?

אברהם ורדיגר (פועלי אגודת ישראל):
אינני מגרש אותם. הם מגרשים את עצמם.

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):
מי יישאר בעם הזה שלך? בחווי ישיבות?

אברהם ורדיגר (פועלי אגודת ישראל):

- ברחוב הירקון בתל-אביב ניגשה אמש נערה לרב מכובד ושאלה אותו מה השעה. ענה לה. אחר כך אמרה לו: לו יכולתי לחנוק אותך, הייתי חונקת אותך במקום.

(קריאות: מה זה שיך לעניין?)

זוהי תוצאה.

ובכן, חברי הכנסת, מה לא שמענו בפרשת שליט מפי אנשים אשר צדק, משפט ודמוקרטיה בגרונו? כמה דברי חוצפה, עם-הארצות, שגאה לדת ולדתיים, עלילות דם על גזענות כביכול בחוקי התורה הקדושה, כמה שקר וסילוף האמת בהאשמות כגון אלה! כמה מזועזע לשמוע מפי יהודים, המנבלים את פיהם ומשווים את חוקי תורת משה וחכמי התלמוד לגזענות נאצית, וכדי בזיון וקצף, מי כעם ישראל מצווה על אהבת הגר, לדאגה לגר, "כי גרים הייתם בארץ מצרים"? ידוע המכתב של הרמב"ם ז"ל לגר הירושלמי עובדיה המשכיל, אשר שאל אותו אם מותר לו לומר בברכות ובתפילות "אלוקינו ואלוקי אבותינו". עונה לו הרמב"ם: כמו שיתפלל ויבדק כל אורח מישראל, כן ראוי לך לברך ולהתפלל. אין הפרש בינינו וביניך... ואל יהיה יחסך קל בעיניך, אם אנו מת-ייחסים לאברהם יצחק ויעקב, אתה מתייחס למי שאמר והיה העולם". זוהי גישתה של ההלכה לגרים בישראל.

לאשתו הנכריה של שליט הוכות המלאה להצטרף

חברי הכנסת, נמשיך כעת בדיון על סעיף ב' של סדר-היום: חוק השבות (תיקון מס' 2), תש"ל-1970, קריאה ראשונה. רשות הדיבור לחבר-הכנסת ורדיגר, ואחריו לחבר-הכנסת פיינרמן.

אברהם ורדיגר (פועלי אגודת ישראל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. מירושלים, עיר אשר עליה שר נעים וזמירות ישראל את "שיר המעלות... כי שמה ישבו כסאות למשפט, כסאות לבית דוד", מאותה ירושלים, עיר הצדק והשלום, יצא פסק-הדין של בית-המשפט העליון, פסק-דין שאינו מרבה שלום, בקבעו כי יש לרשום את שאינו יהודי כיהודי, פסק-דין אשר זיועו את כל בית ישראל בארץ ובתפוצות.

לכאורה זוהי הוראה טכנית גרידא, בדבר הצורה שבה יש לרשום בתעודת הזהות את ילדיו של בנימין שליט מאשתו הנכריה כיהודים, ואין זו הכרעה השקפתית יסודית. ולא היא. אין אנו רשאים ואין אנו יכולים להסכים שאין כאן הכרעה עקרונית, הכרעה האומרת במפורש כי במדינת ישראל לא ההלכה היא הקובעת מיהו יהודי, אלא פקיד מרשם התושבים מחוייב לרשום כיהודי כל אחד הפוגה אליו והמצייה שהוא יהודי.

ובכן, גוצרה מציאות חדשה בישראל, מציאות של כפייה מובהקת, כפייה אנטי-לאומית, שבאה לכפות עלינו לרשום גויים כיהודים. לכן יש להעלות על נס את העובדה שהממשלה, בתגובה על נסיון הפגיעה בציפור-נפשו של העם, התרוממה לדרגה של אחריות לאומית ונקטה עמדה ברורה, כדי להסיר מדרך העם את המכשול של בעיית מיהו יהודי. הממשלה - ובראשה ראש הממשלה ושד המשפטים - הגיעה לכלל מסקנה שצריך לקבוע בחוק שיש לרשום כיהודי רק מי שגולד מאם יהודיה או מי שהתגייר. ובכן, הכל שפיר ויפה.

ובכל זאת, בהצעת חוק זו אליה וקוץ בה. למעשה היו קיימות הנחיות ברורות בגיון מאז קום המדינה, פרט לתקופה קצרה מאוד. הנחיות היו, שיש לרשום כיהודי דק מי שגולד מאם יהודיה או מי שהתגייר לפי ההלכה. ולפי הנחיות אלה, באישור הממשלה והכנסת, רשם פקיד המרשם את הבאים להירשם אצלו. משום-מה, בהצעת החוק הממשלתית המונחת לפנינו אין אנו מוצאים את ההגדרה "מי שהתגייר לפי ההלכה", אלא רק "מי שהת-גייר". פירוש הדבר שגם גיור של הרפורמים והקונסרבטיבים לגיור ייחשב. ובכן, מה הועילו חכמים בתקנתם?

כן והכנסו שינויים מהותיים לחוק השבות. אמנם חוק השבות חוק חילוני הוא, אבל חוק יהודי מובהק, ולפי התיקון ייהגו מחוק זה בזכויות מלאות אשתו הנכריה של העולה, ילדיו מאשתו זו וכן נכדיו שהם גויים גמורים לפי ההלכה. יש דבר זה משום שינוי דרסטי של המצב הקיים, שינוי לרעה, דבר אשר בו חבויה סכנה עצומה של עידוד גישואי תערובת, דבר אשר דתיים וחילוניים כאחד רואים בו את האויב הקטלני ביותר לקהילות בישראל, לפורוה, וכן פתח לגישואי תערובת בישראל. ואמש כבר נתן את הסבריו בכנסת חבר-הכנסת חזן, אשר חושש לפילוג בעם המחלטה של-הממשלה, והוא כבר נתמס למושג "נתגייר", ומפרש שכל גיור ייחשב לגיור לא רק לגבי הרישום, אלא גם יהיו לו השלכות לגבי גישואין וגי-

חוק השבות (תיקון מס' 2) (ורדיגה, צימרמן, פיינרמן) - חובות י"ג, ישיבה ל"ח

והדרור, את הדרור בארצות מ'זרח-אירופה, והקידמה והחופש בצורת התפרקות, הוללות, תועבה, עישון סמים משכרים והפקרות בארצות מערב-אירופה ואמריקה, אשר סימניהם, לצערנו הרב, רואים אנו כבר בארצנו. יהי נא חלקנו עם המפגרים, עם אנשי ימי הביניים. לא נשאר לנו אלא להתפלל "והשיבה שופטינו כבראשונה ויועצונו כבתחילה". ממאבקנו לא נרפה. אין אומתנו אומה אלא בתורתה, "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ".

הז"ר צ. צימרמן:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת פיינרמן, ואחרי לחבר-הכנסת אברמוב.

עוני פיינרמן (המערך, עבודה-מפ"ם):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. יקשה עלי להתמודד בדיון כזה שאנו זנים היום עם בקיאים ממני באוקיינוס ההלכה היהודית, ועם אלה שענייני החוק והמשפט הם מעיסוקם והכשרתם. אוכל להביא לויכוח זה רק את מטען עולמי התרבותי והרוחני, ואת הערכותי לאשר כבר נעשה בתחום זה עד הנה ולמצאות שאנו שרויים בה עתה.

עוד בשנת 1958, כשנתקיים דיון נרחב בסוגיה שלפנינו וראש הממשלה דאז, חבר-הכנסת דוד בן-גוריון, פנה אל חכמישים אישים יהודיים בעולם, הוחרר היטב שהנושא הוא עניין כלל-יהודי וחורג אל מעבר לגבולות מדינת ישראל, וכי המשמעויות העשויות לנבוע מהחלטה כלשהי בסוגיה זו הן רחבות יותר ממה שעשוי להיות טמון בחוק כלשהו, שיוחק במדינת ישראל, וזאת אם יאפשר חוק כזה ליהודים בכל העולם למצוא בו סיפוק, ויפטור אותם בין השניות המאפיינת את ההווה של "לחיות בגולה" בין נכרים שאינם בני דת ומן השניות שמקורה דווקא בתקומת מדינת ישראל, שהיא מדינת חוק ומתלבטת בין השאיפה להיות כמתוקנים שבגויים מכאן, והרצון לשמור על הייחוד היהודי מכאן.

פעמים אני נוטה להרהר שאנו, כאן, נוטלים על עצמנו זכות להכריע בדברים שצרכי השעה מולידים אותם, תוך שאנו ממעיטים להתחשב בעובדה שרוב מנייני של העם היהודי מצוי מחוץ לגבולות המדינה, בריכושים גדולים באירופה המערבית, בארצות-הברית בפרט ובאמריקה בכלל, ובברית-המועצות.

הפנייה אל חמישים החכמים היא דוגמה מובהקת של מבחן סובייקטיבי. יחד עם זאת שלושים וחמישים מבין המשיבים השיבו שיש לנהוג לפי ההלכה, וזהו מבחן אובייקטיבי. אין עמנו מבחן אובייקטיבי אחר וזלתי זה המבוסס על דיני ישראל, כבואנו לתאר את דיני ישראל בעניין נכבד זה נזקקים הכל לכתוב בספר דברים, פרשת ואתחנן, פרק ז, פסוקים ג-ד, ממנו למדו בעלי התלמוד במסכת קידושין כי "בן בתן הבא מן הגוי קרוי בנך וגוי" ו"אין בנך הבא מן העכו"ם קרוי בנך".

ההסבר הניתן להלכה יסודו נגראה בכלל הרומי הקדום האומר שהאם בטוחה והאב אינו בטוח. וזהו מבחן ביולוגי.

בעיני נראה הרבה יותר אותו הסבר שמביא אבר-בנאל לאותם פסוקים מספר דברים. הוא אומר שם: "רוצה לומר, כי יימשך הבן אחרי אמו ויסיר לבו מאחרי". לפנינו איפוא מבחן תרבותי. החשש מנישואים התערובת אין מקורו במבחן ביולוגי או גויי כפי שטוענים שוללי החוק הקיצוניים, אלא חשש מפני טמיעה תרבו-

לעמנו מתוך הכרה ולהיות ככל בגות ישראל, על זכויותיהן וחובותיהן. ואם אין היא רוצה בכך, סימן שאין לה זיקה לעם ישראל, והיא ולידה נכדים יישארו עד סוף כל הדורות, גם לאחר שפקיד ומרשם, מתוך כפייה של בית-משפט חילוני, רשם בתעודות הלידה שלהם "יהודי".

חברי הכנסת, בכל זאת קשה להבין מה קורה כאן בעצם. בתקופת הרת-עולם למדינה, כאשר כולנו, בישראל ובגולה, דואגים לבטחונה של מדינתנו, כאשר גוברת והולכת החרדה לעצם קיומנו, כאשר שליטי רוסיה מאיימים בהפעלת כוח פסיכי נגדנו, כאשר מתברר יותר ויותר שעמנו "עם לבדד" שגויים לא ייחשבו, כמאמרו של אחד המפרשים, שהגויים אינם מתחשבים בנו - בעת כזאת אנו מכניסים את עצמנו לסערה מסוכנת, אשר סופה מי ישרנו.

ובגלל מה? בגלל עתירתו המרושעת של יחיד נגד רבים, בגלל אורח אשר במשך 22 השנים מקום המדינה עדיין לא החליט מה הוא והצהיר בפני פקיד מרשם האוכלוסין הצהרות שונות: פעם כבלתי-חשבי, וללא לאום, בשנייה - יהודי, בשלישית - עברי, ברביעית - ישראלי, ובחמישית - יהודי לפי חינוכו הלאומי. ובכך, זוהי הדוגמה של יהודי מושלם?

נסיון זה להכניס את העם לפולמוס טראגי ומסוכן בצורתו ובעיותיו הוא דבר מרשע. ואחריות רבה רובצת על כל אלה הנותנים יד לכך בידועין. אחד מיסודות קיומנו ועמידתנו האיתנה מול אויבים ומשנאים הוא אחדותו של העם בעת צרה. מי שמעו לערער את האחדות, סימן שאין לו זיקה לעם ולארץ הזאת, אלא המקריות היא שהביאה אותו לכאן. מי שמתנכר לעיקרי היסודות של קיומנו הרוחני כעם סגולה, אין לו חלק ונחלה באלוקי ישראל ועשוי ביום מן הימים, הוא או צאצאיו, להינתק מעמנו. כי מהי זכותנו לארץ הזאת, אשר אנו "כובשים" כביכול את אדמתה מזרים, אם לא ההמשכיות בת האלפים בזכות התפילות, האמונה הצרופה בקדוש-ברוך-הוא, מסירות הנפש כדי עלייתם של אבותינו על המוקד, ולולא תפילותיהם של מיליוני יהודים בכל הדורות "ילירושלים עירך ברחמים תשוב"?

האם עדיין לא נפקחו עיני התועים מלראות את האמת? האם לא התברר במידה מספקת, שכל האמונות והאשליחות על הומניזם, קומוניזם, ליברליזם וכדומה הן אמונות תפלות ומסולפות? כמה יהודים שנלחמו למען אידיאלים אלה, כביכול, נפלו קרבנות על מזבח השקר? כמה יהודים מצאו מפלט בין הגויים, המירו את דתם, וגם זה הוא העולל להם, כי יהודי שנגדל יהודי אינו יכול להשתחרר מכך, ולעולם לא ירגיש עצמו כגוי טוב? גם לדבר ולשומאן מוכיחים השכם והערב כי יהודונים הם. מי שמעמיד את "הקידמה" מול מסורת ישראל, מי שמעי-מיד את "הומניזם החדשים" מול "הנצח היהודי" רוצה ליצור אומה חדשה מנותקת מן העבר, לא יצליח בכך.

אנו כופרים בגיורסה בישראל מחולקת לחלק גאור ומתקדם, ולחלק אשר עדיין חי בחשכת ימי-הביניים. אנו גאים בחשכת ימי-הביניים מסוג זה, התקופה המפוארת, תקופת הוזהר ליצירתנו הספרותית, הלכתית, והשירה העברית. ספרי ההלכה אשר נוצרו בתקופה ההיא הם נד רגלינו. בתקופה ההיא עלו על המוקד, כאשר שם ה' על שפתם, רבבות יהודים, כדי לא להיטמע בין הגויים. זהו סוד קיומנו אנו מכירים את אנשי הקידמה, החופש

יחד עם זאת, משום הרצון לחדש פנינו כקדם, לשוב ולחיות על אדמת אבותינו, כדרך שחיו הם לפנינו על אדמה זו, אנו מלמדים על הגולה כאילו היה זה דבר שהיה ונגמרה, טובו שנגמרה, ובלתי-ייתר קפצנו בחזרה אל התנ"ך כאילו הוא החוט היחיד המקשרנו אל העבר. אולי שגיגו בכך. אולי זהו מקורה של הכנעניות והיבוסיות או הגרגשיות וגו'. אסור היה לנו לדלג כך על התרבות שאחרי התנ"ך. מכאן אולי אותו הלם, של הכרה, של הזדהות מכוונת מעשה חד-פעמי, שהיו שותפים לו המש-תתמים במשלחתנו לפסטיבל הנוער הסוציאליסטי במוס-קבה באביב 1957. המפגש הזה עם יהודי ברית-המועצות החזיר לצעירים מישראל, שהתחנכו אפילו על ניכור לגו-לה, את ההרגשה של שיתוף הגורל היהודי. המכנה המשו-תף לאלה ולאלה היה יהדותם המשותפת, ולא ערכים אוניברסליים או קוסמופוליטיים. יהודים מישראל, כך הם חשו, נפגשו עם יהודים מרוסיה. זה היה החשוב.

אלא שלא תמיד מודמן הלם כזה. ההרגשה של הייחודיות היהודית המשותפת צריכה ללוותנו תמיד. אם נוותר על כל המורשת הרוחנית הבתר-מקראית - אנו עלולים לאבד אותה.

ישראל היא מקור לחיקוי ולהזדהות ליהודי הגולה, ואסור לנו לוותר על ייחודיות זו שלנו ועל אקט גיור המציין הצטרפות אל האומה. מי שמבקש לוותר על אקט זה מבקש שלא בכוונה ליצור כאן מין ישות חדשה, זו של ה"גר" במשמעותו המקראית כאותם שעלו מן הגולה ששיבת ציון הראשונה; שעד כדי כך הלכו לקראתם, עד שהיה רווח הדימוי שהגרים היו עם ישראל בשעת כריחת הברית עם ד' (דברים, כט, פסוק ז' ואילך).

אלא שבינתיים חלו תמורות שהצרכו שינויים בהלכה. התמורות ההיסטוריות הן עובדות ידועות. אחת התמורות היא, שנוצר פלורליזם בעולם היהודי גם ביחס להלכה היהודית. אחד הדברים המצעירים ביותר הוא, של עומת הדינמיקה שאופיינה את ההלכה היהודית בראשית תקופת הגלות, כשטרם נוצרו התנאים האוניברסיטאיים לפלורליזם המאפיין את הגלויות כיום - הנה עתה, בדורות האחרונים בכלל ובדורנו בפרט, מהפלורליזם מבחינת היחס להלכה הנו כפי שהוא - אבדה דינמיות הזאת. זאת אבידה ובראש ובראש וראשונה ליהדות הדתית.

מסיבות אוניברסיטאיות נתחזק בארץ, בשוב המת-חדש, זרם דתי מסוים, ומשהוקמו מוסדות הישוב השונים בתקופת המנדט, באמצע שנות העשרים, והוכרו כבעלי אוטונומיה פנימית בעיני השלטונות הבריטיים - נקבעה דמותה של הרבנות הראשית ברוח אותו ציבור דתי שישב כאן. אין אני בא חלילה לגרוע מזכותם של אותם רבנים ובני עדותיהם אשר באו לכאן כחלוצים בתקופה ההיא, אך איני יכול שלא לעיין בדמיוני באפשרויות אחרות: מה, לדוגמה, הייתה דמותה של הרבנות הראשית לו היו המוני בני גולת המזרח, על רבניהם, מגיעים לכאן באמצע שנות העשרים; או: מה היו פני רבנות ראשית זו לו היו יהודים דתיים מארצות מערב אירופה או ארצות-הברית מהווים או את רוב גמיינו ובניינו של הציבור הדתי?

אולם, כאמור, אירע מה שאירע והרבנות הראשית בארץ אינה מעיזה להתמודד עם האתגרים ההלכתיים, שהתקופה מעמידה לפניה, ולשנותם.

לפי הידוע לי, בגלויות הרווחה במערב ובברית-המועצות מגיעים נישואי התערובת לכדי 15% - 20%;

נית, מפני אי-יכלתה של האם כמחנכת הבנים לצקת את תוך חינוכם תכנים וערכים יהודיים ולגדלם להזדהות עם הלאום היהודי.

ייתכן מאוד שבשעה שמדובר בנישואי בני ישראל עם נשים נכריות בגולה, הסכנה הזו אפשרית, אלא שב-אמריקה לפחות אנו מוצאים שגם במשפחות ששם שני ההורים יהודים, הריהם מציבים בביתם את "אשוח התנוכה" כפי שהם קוראים לו. זהו אחד ממיני העקמו-מיות שהגולה כפתה על השרויים בה.

כבר אמרתי: הסכנה של השפעה רוחנית זרה ביש-ראל - קטנה היא. דרך חינוכו הפורמלי של ילד יהודי הגדל כאן מוליכה אותו להזדהות עמוקה עם ההיסטוריה היהודית כולה ועם ערכי הרוח של היהדות. בבתי-הספר היהודיים בארץ ניתן בפירוש חינוך יהודי לאומי ואין חינוך כזה ניתן לבני המיעוטים. הללו מקבלים חינוך לאומי-ערבי, והיונך דתי לפי צרכיהם ודרושותיהם, מתוקף חוק חינוך חובה. ואף-על-פי שרק כ-17% - 20% מבני הנוער היהודיים מקבלים חינוך דתי ואילו השאר זוכים לחינוך יהודי לאומי חילוני, איש אינו יכול לכפור בעובדה היסודית שכאן מתחנך עם אחד לאור ערכי יסוד יהודיים-לאומיים משותפים.

נכון, נוצר כאן אצלנו מצב דיאלקטי בתחום יחסיו אל הגולה ואל מורשתה. הורינו שללו את הגולה והם ביקשו לגדל כאן דור שיהיה שונה מבני הגולה שעובו אותה מאחוריהם. יחד עם זאת לא ביקש איש לנתק את הקשר אל המורשת הרוחנית שלה, אל ערכי היסוד של היהדות. לכן אולי לא פלא הוא שתכנית הלימודים בבתי-הספר כוללת הרבה יותר פרקים היסטוריים וספרותיים שמקורם בגולה ועניינם הגולה, ואילו מיעוטם בלבד עוסק בתולדות שיבת ציון המתחדשת.

אני מעיד על עצמי, כצבר שקיבל חינוך עברי-לאומי חילוני בארץ, שאחד הערכים הגדולים ביותר שקניתי בבית-הספר ואולי הגדול שבהם הוא ערך "קידוש השם". באמצעותו גיליתי אולי לראשונה את הערך הטמון בחיים לא כעניין ביולוגי אלא כמהות הנהפכת לערך משהיא מתמלאת ערכיות חיובית, ואיני סותר בכך חלילה את היות החיים ערך לעצמו. אני מרגיש הזדהות עמוקה עם יהודים כרבי עקיבא ואחרים שעלו ב"אחד" על המו-קד. הודתיית עם "ברוך ממגנצא", ועד היום זוכר אני אותו קטע מזעזע בפארוק של טשרניחובסקי:

אני האיש, אני האב,
ששחט בנותיו, ולא שב
סכינו אחרו, טרם דם
כיסהו, מעלה אד חם - - -
לחיים בראן יוצר אור,
ואני הודתני ירכתי-בוד,
כי, אויה, לא יכולתי שאת
את מר גודלי: אותן תת
בידי הצר, בידי העם
השואף תמיד אך לדם;
להיותן שוכחות בית הצר
את כל קדשי ואת היקר,
נתתי מחירם גהרות דם,
וחדר הלילך להן קם
בהמון חוגג ובקול רם
ורואה, עוטה רקמות-שש,
בצלות יהודים על האש...

חברת י"ג, ישיבה ל"ח
— חוק השבות (תיקון מס' 2) (פיינרמן, צימרמן, אברמוב) —

ישקול מחדש אם רצוי להשאיר פריט זה בתעודות זהות". יש להצטרף צער משנה, שלאחר מתן פסק-הדין לא נהגה הממשלה לפי הצעת השופט קיסטר ובהחלטות וחפזון החליטה על סטייה בולטת מן המדיניות שלפיה נהגו כל הממשלות עד כה. כמו כן רואה אני חובה לעצמי להביע צער על "מאמציה הפסולים של הרבנות הראשית להתערב בהליכי השיפוט בישראל", כדבריו של השופט ויתקון בפסק-דינו. ראה לה לרבנות לזכור כי חוקי המדינה חלים כפי שהם חלים על כל האזרחים, וככל שתציית לחוקי המדינה, כן יעלו קרנה וקרן הדת.

איני נמנה עם מחנה האורתודוקסיה, אך סבור אני כי קיים קשר הדוק בין הלאומיות היהודית והדת היהודית, וכל נסיון להפריד בין שני היסודות האלה נוגד את רוחה של ההיסטוריה היהודית. במשך דורות רבים מילאה הדת תפקיד מרכזי בגיבוש חיינו הלאומיים והטביעה חותמה עליהם, עד כדי כך שלא יעלה על הדעת שאדם אשר המיר דתו היהודית בדת אחרת יהיה עדיין נחשב לבן הלאום היהודי. הפרדה כזו לא תיתכן, ושמחתי שמתנגדי החוק לא הסתמכו על טענה זו בוויכוח זה.

אך למרות עקרון זה, שמצא את ביטויו המוהיר בפסק-הדין אשר ניתן במשפט האח דניאל, ושנתקבל על דעת כל העם, נמנע המחוקק הישראלי מלהגדיר את המונח "יהודי". והרי דוגמה לו כמה הזדמנויות להגדיר מונח זה, בראש וראשונה בחוק רב-משמעות, הוא חוק השבות, וגם בחוקים אחרים. הוא מופיע בחוק שיפוט בתי-דין רבניים, וכן בחוק שעות עבודה ומנוחה, המבדיל בין יהודי ללא-יהודי לעניין המנוחה השבועית. הוא גם מופיע בחוק לעשיית דין בנאצים ובעווריהם. בכל אלה נמנע המחוקק מלהגדיר מונח זה, וטוב עשה שהניח נושא זה להתפתחותו הטבעית; דרך זו הוכיחה את תבונתה, ואכן המונח "יהודי" בחוק השבות התפרש על-ידי בית-המשפט העליון שלא בהתאם להלכה ולפי מובנו העממי, ואילו בחוק שיפוט בתי-דין רבניים התפרש רש בהתאם להלכה. שני הפירושים גם יחד, כל אחד בתחומו, נתקבלו על לב העם ולא נמצאו מערערים. בחוקים אחרים טרם התעוררה בעיית הפירוש של מונח זה. ייתכן שיתרחש מקרה שפלוני שאמנם נולד לאם יהודיה, אך הוא רואה עצמו נוצרי לכל דבר, ישבות ביום ראשון ולא ביום שבת. האם יואשם בעבירה לפי חוק שעות עבודה ומנוחה, המחייב יהודי לשבות ביום השבת? והיה אם יתרחש המקרה הזה, חזקה על בית-המשפט העליון שיפרש את המונח "יהודי" לפי נסיבות המקרה. המחוקק הישראלי העדיף להימנע מעקבות ממתן הגדרה למונח "יהודי" בדין מראש שברך זו עשויים בחוקים שונים להינתן פירושים שונים. ואם העדיף דרך קשה זו על הדרך הנוחה לכאורה של מתן הגדרה, עשה זאת מתוך רגש לאומי מפותח, תוך חרדה לאחדות העם ושלמותו, ותוך הבנה מעמיקה לבעיות העם היהודי במציאות זמננו.

עד כה השכיחה מדינת ישראל לשמור על אחדות העם היהודי בארץ ובתפוצות, בגלל העקרון שמדינת ישראל היא מדינת חוק ולא מדינת הלכה. מדיניות זו היתה מבוססת על ראיית העם היהודי בזמנו כפי שהוא במציאות, ולא כפי שהוא צריך או חייב להיות. המחנה האורתודוקסי טוען כי רק על-ידי אימוץ ההלכה נשמר על אחדות העם, אך טענה זו אין לה כל אחיזה

ולעמנו שאיבד שליט מבניו בשואה אסור לגזור כרת מדי דור על 15%—20% אלה, ועלינו לעשות הכל שאלה מביניהם המוכנים לעלות ארצה יוכלו לעשות זאת מבלי לחשוש שדיני הגיור המקובלים כאן לא יאפשרו לבני הזוג הרוצים להתגייר לעשות זאת בכל דרכי הגיור המקובלות בעם היהודי, ויש להכיר בגיור שגעשה על-ידי רבנים קונסרבטיביים, דרומיים וליברליים. אני מקווה שלכן התכוון המחוקק שקבע שיש לרשום כיהודי את מי שנתגייר, ולא קבע כיצד והיכן ועל-ידי מי גוייר. אני משוכנע שאחת הדרכים היעילות ביותר להכיר בעובדה שדת ולאום יהודיים חד הם, ולא לגרום על-ידי כך לזנועוים בעם, היא לאפשר גיור בכל הדרכים הקיימות ביהדות, לכל הרוצה להיספח לעמנו.

אני מונה למפלגות הדתיות בכנסת, לתת ידן להקלת הגיור ולהסדרתו, מתוך האחריות הגדולה המוטלת על כולן, לשמירת אחדות העם.

היו"ר צ. צימרמן:

רשות היבור לחבר-הכנסת אברמוב, ואחריו לחבר-הכנסת אברג.

שניאור זלמן אברמוב (גח"ל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. בראשית דברי אני רוצה למסור בשם חברי בחטיבה הליברלית אשר בגח"ל, שהמפלגה הליברלית גרסה מאז ומתמיד שבעניינים מצפוניים — וענייני דת ואמונה הם עניינים שבמצפון — נוהגים לתת לחברים חופש הצבעה גמור. כדי להבליט ביתר תוקף את גישתנו לבעיה זו, חילקנו את הזמן שהוקצב לחטיבתנו בוויכוח הזה בין שני חברים, על מנת שכל ההשקפות הרווחות במפלגה הליברלית תבאנה על ביטויין המלא.

אדוני היושב-ראש, רבים בארץ ואף בחוץ-לארץ, בין יהודים ובין שאינם יהודים, יתמהו על כך שבתקופת הירום, בה שרוי העם הישראלי בציון, התחוללה סערת רוחות עקב פסק-דין שניתן על-ידי בית-המשפט העליון בעניין הקצין שליט. רבים בוודאי ימתחו עלינו ביקורת על כך שבשעה חמורה זו מצאנו לנכון להתפנות לדיון בשאלה שהיא לכאורה מופשטת ומקומה הליטימי הוא בתחום ההגות. ואולם העובדה שחרף שעת החירום קמה התרגשות סביב הנושא "מיהו יהודי", תעודת כבוד היא לנו, שכן גם בשעות קשות לקיומנו תפיסי אין אנו מסיחים את דעתנו מבעיות קיומנו הרוחני. הבעיה "מיהו יהודי" גולשת בסופו של דבר לבעיה יסודית יותר — "מהו יהודי", והרי זו בעיה מרכזית למדינה שהכריזה במגילות עצמאותה שהיא מדינה יהודית.

רואה אני לעצמי חובה אזרחית העלת על נס את התנהגותו של בית-המשפט העליון, על כל תשעת שופטיו, שגילה חוש אחריות נעלה בבואו לדון בשאלה נוקבת זו. כל שופטי בית-המשפט חשו כי מן הראוי שלא הם יפסקו בסוגיה זו, ואף נקטו בצעד ללא תקדים; הם פנו לממשלה וביקשוה כי תשחררם מן התפקיד שהוטל עליהם, והציעו כי יתוקן חוק מרשם האוכ' לוסין, לפיו יושמט הפריט "לאום" מתעודת הזהות. למרבה הצער לא מצאה הממשלה לנכון להיענות למשאלתם של השופטים, ואף לאחר שנכנסו לעבי הקורה מצא לנכון השופט ד"ר קיסטר לחזור על הצעה זו ולציין בפסק-הדין, כי "רק לשכוח כי רישום הלאום שונה מכל רישומים אחרים, ולכן יש לקוות ששר הפנים

את מספר היהודים החיים לפי אורח החיים ההלכתי. סקר זה לא יכול היה לתת תוצאות מדויקות, אך המסקנה שהגיעו אליה אנשי האוניברסיטה היתה, שאם נשפוט את מספר היהודים שומרי המצוות לפי מספר שומרי השבת, הרי מספרם הוא כ-200,000, דהיינו, קרוב ל-4% מכלל האוכלוסיה היהודית (ספר השנה היהודי האמריקאי לשנת 1965, עמ' 36). מצב דומה שורר, פחות או יותר, בקיבוצי היהודים במערב-אירופה ובדרום-אמריקה. איני מאושר מתופעה זו, והייתי רוצה שאחוז שומרי השבת יהיה גבוה יותר, אך זו היא המציאות; זו דמות עמומה בתקופה זו: עם מופלא, גם אם אורח חייו הוא לא זה של ההלכה האורתודוקסית.

אך תמונה זו אינה זהה קודרת כפי שהיא נראית. בכל ארצות העולם החפשי, ובעיקר בארצות-הברית, הולכת וגוברת הפעילות היהודית, הן במסגרות דתיות והן במסגרות חילוניות. הזרם הרפורמי הולך ומתקרב לכור מחצבתו וזיקתו למרכז היהודי בארצו גוברת. יש נישואי תערובת, והם רבים, אך קיבוץ יהודי זה לוחם בתופעה זו. הוא מען ומתמודד עם בעיות התקופה במסגרת החברה הפתוחה שבה הוא שרוי. התמודדות זו היא רבת-סכנות; מאידך גיסא, הכורח להתייצב מול הסכנות של חברה פתוחה מגבש גם ערכים חדשים ותוכן חדש. פעילותו של ציבור בן 6 מיליונים בארצות-הברית היא כיצד לקיים את רציפותו היהודית שלא במסגרת ההלכה האורתודוקסית ולגבש לעצמו תוכן יהודי בעל משמעות, שיהיה בו גם משום מכנה משותף עם כל חלקי העם היהודי.

לפיכך טענת מחייבי העקרון ההלכתי בחוק השבות, שההלכה שמרה על העם היהודי, אינה תופסת, שכן מה שיהיה נכון עד לפני 200 שנה אינו חופף את המציאות דהיום. ותהיה הערכתנו את המציאות אשר תהיה, הרי העובדה היא שרובו המכריע של העם היהודי בכל חלקי תבל אינו חי לפי השולחן הערוך ואינו רואה בהלכה את עיקר תכנו היהודי. לשון אחר: ההלכה האורתודוקסית חדלה מלהיות גורם המאחד את העם היהודי, והיא מבטאת אורח חייו של מיעוט בלבד. אף אותם יהודים בארצות התפוצה, המאורגנים במסגרות דתיות, רובם המכריע אינו נמנה עם הזרם האורתודוקסי. בניסיונות אלו, מתעוררת השאלה: המותר למדינת ישראל לקבוע בחוקיה גורמות הלכתיות בחוק אשר נועד מלכתחילה לחול על יהודים המתגוררים מחוצה לה, כאשר רובם המכריע אינו מקבל גורמות אלה? האם על-ידי מתן תוקף משפטי לעקרון ההלכתי שאינו מקובל על מרבית העם היהודי או מרבית אחדות בעם היהודי? אני סבור שבמציאות היהודית של זמננו התשובה חייבת להיות שלילית לחלוטין.

התמורה הגדולה שהתחוללה בעם היהודי לפני כ-200 שנה טרם באה על סיומה, ואל לנו לדחוק את הקץ. לפיכך נהגו בתבונה כל הממשלות עד כה בהימנען מלאמץ עקרונות הלכתיים מובהקים השנויים במחלוקת, והניחו את בעיית הדת והמדינה פתוחה לדורות הבאים. דווקא מדינת חוק היא המעניקה את ההזדמנות הגדולה לאורתודוקסיה להעלות את קרן ההלכה, אם תדע להסתגל לרוח הזמן כפי שידעו אבות ההלכה לפני דורות רבים, אך בינתיים נניח ליצר הקיום הלאומי שיעשה את מלאכתו עד שתתגבש הלכה שתהיה תו-אמת את רוח הזמן ומקובלת על מרבית העם. בתקופת

במציאות זמננו. עד לפני כמאתיים שנה לא התעוררה הבעיה מיהו יהודי, כשם שלא התעוררו כל הבעיות האחרות בשטח הדת, המעסיקות כיום את עולמנו. הכל ידעו מיהו יהודי, כשם שהכל ידעו מהו יהודי ומהי יהדות. כן לא היתה קיימת בעיה יהודית, כי הכל ידעו כי פתרונה יבוא על-ידי המשיח. עד סוף המאה השמונה-עשרה היה הקיבוץ היהודי יחידה מגובשת. היינו נקבעו על פי חוקה, היא ההלכה, כפי שהתגבשה בשולחן ערוך, ולא נמצאו לה עוררין, כי היא נתקבלה על הכל כתורה מסיני, כדבר שבקדושה. עד אותה תקופה ניתן לומר שההלכה שמרה על העם היהודי ואחדותו. אבל מאז כמאתיים שנה התחוללה מהפכה רבת, ואנו נמצאים עדיין בעיצומה של אותה מהפכה. מאז לא עצרה ההלכה כוח להתמודד עם אתגרי התקופה החדשה, ולא היה מענה בפיה לבעיות שניצבו בפני קיבוצי היהודים בתקופת האמנציפציה וההשכלה. האורתודוקסיה עמדה חסרת אונים מול הבעיות שהזמן גרמן. היא הוקפאה ולא השכילה להסתגל לא לרציונליזם, לא לאתגרי המדע, לא לפרי המחקר ההיסטורי הביקורתי. בקיצור, נוצר חלל ריק בין ההלכה לבין התקופה המודרנית.

לחן החלל הזה פרצו זרמים שונים ולכיוונים שונים. הופיעו מחפשי דרך ומתקני דת. מהם נכשל, מהם נאבקו והחזיקו מעמד. בצירים של מתקני דת הופיעו גם זרמים חילוניים מובהקים, וכה היינו עדים, אולי בפעם הראשונה בתולדות העם היהודי, לסקול-ריוזיה הולכת וגוברת. לא מעטים מחפשי הדרך התי-בוללו ונשרו לחלוטין מגוף העם היהודי, ואילו האחרים, והם הרוב המכריע, גיבשו ומגבשים תוכן יהודי חדש וההלכה אינה עוד במרכז חייהם. התופעה המזהירה ביותר, שהתרחשה בתקופת הסקולריוזציה של העם היהודי, הלא היא התנועה הציונית, אשר הפיחה רוח חיים בעם והעמיקה לו תוכן יהודי מחודש. וראה זה פלא: דווקא בתקופה זו, כאשר שלטת ההלכה על המוני היהודים הלכה ונחלשה, כאשר גלי החילוניות הציפו את הרחוב היהודי, התחוללו מאורעות כבירים שכמותם לא ידע עמונו מאז הגולה מארצו: קמה לתחיה השפה העברית, צמחה ופרחה הספרות העברית וקמה המדינה היהודית. האומנם אין קשר סיבתי בין שתי התופעות האלה - שקיעת ההלכה מחד גיסא והתחיה הלאומית מאידך גיסא?

ומה המציאות היהודית כיום, אותה מציאות שאנו חייבים לדעתה טרם נבוא לחוקק חיים למענה? מ-13 מיליון יהודים בעולם, כ-11 מיליון חיים במדינה יהודי-דת, בבית-המועצות ובצפון אמריקה. עובדה היא, ואיני מציין זאת כתופעה משמחה, שרובו של העם היושב בציון אינו רואה בהלכה כפי שהתגבשה בשולחן ערוך את עיקר תכנו היהודי ולא את הבסיס לאורח חייו. הקיבוץ היהודי שבברית-המועצות נותק ביד זדונית מכל מגע עם העם היהודי ותרבותו, ותשוקתו של ציבור זה להתאחד עם עמו אינה מיוסדת על זיקה להלכה.

הציבור היהודי בן ששת המיליונים באמריקה הצפונית חלקו חילוני, ואילו חלקו השני מחולק לשלושה זרמים דתיים, ורק זרם אחד, הזרם האורתודוקסי, שומר אמונה להלכה, והוא המיעוט. בשנת 1964 נערך סקר סטטיסטי של הקהילות האורתודוקסיות בארצות-הברית על-ידי אנשי ה"אוניברסיטה" ישיבה, תוך נסיון לקבוע

בסעיף 4 לחוק המוצע, והשנייה - כדברי השופט ד"ר זילברג: "לפי שאנו היהודים מבינים אותו". בין שתי תפיסות אלה, ההלכתית והעממית, רובצת תהום רבה, ויש להצטרף שהממשלה מצאה לנכון להציע לנו שאנו נהיה הפוסקים בין ההגדרה ההלכתית לבין ההגדרה של יהודי "כפי שאנו היהודים מבינים אותו".

ההגדרה ההלכתית היא פשוטה וברורה: הוכיח אדם כי אמו יהודיה, הרי גם הוא יהודי, ופרט לקשר הביולוגי בינו לבין אמו לא נדרש לעמוד במבחן אחר, כי הקריטריון הוא ביולוגי-גופני בלבד. לפי הגדרה זו עוכר ישראל ושונא עמו כשיד יהודי מבחינת חוק השבות וחוק מרשם האוכלוסין. קאמל גמרי, איש "אל פתח", אם במרצת השנים יקבל חנינה ויבקש תעודת זהות, יירשם כיהודי לפי לאומיותו ודתו, הוא לא יידרש להתגייר, אף לא להכות על חטא, ואילו צעיד ברוסיה שנולד לאב יהודי ולאם רוסיה אתניאסיטית, בהגיעו לבגרות יידרש על פי החוק הסובייטי להגדיר עצמו, למען ידעו השלטונות אם לרשום בדרכונו אם יהודי הוא או רוס. והנה אותו צעיר, בידעו את גורל יהודי ברית-המועצות ואת אשר עלול לקרות לו כיהודי, מעדיף להירשם כיהודי ועקב כך סובל פגיעות ומצוקה. לבסוף איתרע מזלו והוא אחד המעטים שניתנה להם האפשרות להגיע לחוק המולדת. האם מציער זה נדרש גיור? האם בעת אשר עמד במבחן הגורלי, אם להירשם כרוסי או כיהודי, והעדיף להירשם כיהודי - האם באותו רגע חמור לא עבר תהליך גיור אשר מבחינת עצמותו הרוחנית והנפשית עולה על כל טקסי הגיור? האם בעת סבלו מהפגיעות? האם מציער זה נדרש גיור, במשך חודשים ואף שנים, תהליך גיור, תהליך מכאיב, ולעתים מכאיב ביותר? האם יש לנו זכות מוסרית לתבוע מאדם זה, אשר גילה איתנות נפשית ודבקות בעמו, לעבור טקס מסויים? והיה אם מקרה זה יעמוד במבחן ההלכתי-הביולוגי, התשובה תהיה: גוי הוא. אך אם יעמוד במבחן העממי-הרוחני, משוכנעני כי רובו של העם היושב בציון ובתפוצות ישיב כי אחינו הוא. אכן, כאן הוא סלע המחלוקת: האם אכן-הבחון תהיה במישור הגופני, לפי ההלכה, או במישור הרוחני, לפי התפיסה העממית? ההלכה אינה מתעניינת במטען הרוחני אשר בן לזוג מעורב מביא לעמו, ומסתפקת בזיקתו הגופנית לאמו. האסכולה העממית מבקשת לקבוע כאבן-ביתן את המטען הרוחני אשר אדם זה מביא לעם היהודי. שתי האסכולות גורסות, כי גוי, על פי הכרותו בלבד, לא יכול להיות יהודי, אך בגדלות הן לגבי הקריטריון שבו ייבחן אדם הטוען ליהדות. על נושא זה ועליו בלבד נטוש הוויכוח, ולא על הפרדת הלאום מן הדת. הוויכוח הוא נוקב ומסיער, כי הוא מוגבל רק לנקודה אחת: האם הזיקה ליהדות תיקבע לפי קריטריון גופני בלבד - קשר עם האם - או לפי קריטריון רוחני, ואז יכול שהקשר יהיה עם האב או עם האם, הכל לפי הזיקה הרוחנית.

טענת האורתודוקסים, שהקריטריון ההלכתי שמר על קיום העם היהודי, אינה תופסת זה כמאתיים שנה. ההלכה בעניין "מיהו יהודי" היא לא מן התורה, כי אם מדרבנן, ועובדה היא, אף אם מצערת, שבדורנו רובו של עמנו אינו רואה בהלכה תורה מסיני. התנאים שלפני דורות רבים הצמיחו תקנה זו אינם קיימים עוד. בדורנו הלפו על העם היהודי מוראות וזעזועים אשר כמותם לא ידע מאז היותו לעם, תנאים אשר לא עמדו

מעבר ארוכה זו ניוקק לפשרות, להסדרים ואף להטלות טלאים, אך אפשר לומר כי הנסיון עד כה כולו מאכזב. הלה התקדמות מסויימת, אם כי זעומה.

בראשית השלטון הבריטי בארץ-ישראל התנגדו רבנים להקמת בית-דין רבני גדול שהיה בית-דין לעיר-עורים על החלטות בית-דין רבניים אזוריים, שכן בית-דין לעירועורים נוגד את הלכה הקובעת שלאחר מעשה בית-דין אין ולא כלום. כיום השלימה האורתודוקסיה עם סמכותה של מועצת הרבנות הראשית לשמש בית-דין לעירועורים. בעלי הלכה מאוחרים פסקו שאשה פסולה לעדות ומי שמלמד בתו תורה כאילו מלמד פסולת. בימינו אין האורתודוקסיה נוהגת לפי כללים אלה. לפני כ-40 שנה התנגדו מנהיגי המזרחי ואגודת ישראל למתן זכויות בחירה לנשים. כיום נפתרה הבעיה. אמרו חז"ל (מכלול המאמרים והפתגמים מאת הרב משה סבר, הוצאת מוסד הרב קוק, עמ' 22): "אוי לדור שאשה מנהיגתו" - כיום מנהיגי האורתודוקסיה מכהנים בממשלת הליכוד הלאומי. לפני כעשרות שנים הנהיגו היהודים הרפורמיים את מנהג בת-מצוה; היום התפשט מנהג יפה זה גם בארצנו ואין מערערים עליו. במושבים ובקיבוצים של "הפועל המזרחי" מעבדים את הקרקע גם בשנת שמיטה. בכל אלה יש התקדמות מצד האורתודוקסיה בישראל, ויש לברך על כך, וחבל רק שהקצב הוא איטי ואינו מדביק את הדינמיות של החיים. במרוצת השנים נוצרו גם מצוות חדשות, מחוץ למסגרת השולחן ערוך, והן מצוות ההגנה על המדינה. אני תקווה כי לא ירחק היום והמצווה המוטלת על כל בתור ובחורה להגן בגופם על מולדתם תהיה מקובלת על כל חוגי האורתודוקסיה. וכה אנו עדים לתמורה, אם כי איטית, בנורמות הלכתיות, ואם נגלה סובלנות ואורך-רוח נוכח במרוצת הדורות ובעזרת השם לגיבושה של הלכה חדשה, ההולמת את רוח הזמן וזרכיו ומקובלת על רוב העם. ייתכן שתתגשם שמשאלתו של הרב מימון ז"ל ותקום גם סנהדרין, ועד אז מוטב שנקיים מדינת חוק ולא נעניק גושפנקה חוקית לנורמות הלכתיות.

כאמור, השאלה "מיהו יהודי" התעוררה רק מאז חדלה ההלכה לשמש אורז-חיים לרובו של העם העברי. לפני שבעות העלו כאן דברי הרצל על נושא זה, ואינו מתכוון להעלות את דעותיהם של גדולי ישראל אחרים, ביניהם נורדאו ו'ובטינסקי, בדון. איני רוצה להדגין רבים מחברי הבית הזה ואני עצמי איני תמים דעים עמם. המחלוקת כשיב נושא זה התלקחה כבר במשפט האה דניאל, כאשר בפסק-דינו של השופט זילברג נתגלה קיומן של שתי אסכולות: האחת הלכתית, והשנייה חילונית-עממית. וכה אמר השופט זילברג: "אילו החלנו על המבקש את הקטגוריות הדתיות של דיני ישראל, היה הוא דווקא נחשב ליהודי". אך בית-המשפט לא קיבל את ההגדרה ההלכתית. וכה כתב השופט הנכבד: "לא כן הדבר בחוק השבות. חוק זה, עם כל חשיבותו ההיסטורית העצומה, הוא חוק חילוני, אשר מאין הגדרה למונחיו לא בחוק ולא בפסיקה, חייבים אנו לפרש מונחים אלה לפי משמעותם הרגילה. בהתחשב, לצורך סטייה מן השגור, עם המטרה הלגיס-טיבית שהולידה את הוראת המחוקק. ומכיוון שחוק השבות הוא חוק ישראלי מקורי ולא מתורגם, הרי הדעת נותנת כי יש לפרש את המונח "יהודי" כפי שאנו היהודים מבינים אותו." משמע: קיימות במציאות שתי הגדרות למונח זה: האחת - לפי ההלכה, והיא מופיעה

הראשית שולטים רבנים קיצוניים והם גם משפיעים על רבני מפד"ל, עם רבנות כזו מובטחני שהבעיה לא תוד מסדר-יומנו". על דברים חשובים אלה יש מה להוסיף, אך אין מה לגרוע.

הי"ד צ. צימרמן:

אני חושב שהציטוט של שר הפנים טוב לסיום הגאום. ומגן כבר עם תוספת.

שניאור זלמן אברמוב (גח"ל):

אני מציית ליושב-ראש.

הצעת החוק המונחת לפנינו מתעלמת גם ממצבי-אות דתית מסוימת בעולם היהודי. זה כמה דורות שהמונוליתיות הדתית, שעמדה על בסיס קדושת-ההלכה, חלפה ועברה. היהדות הדתית מורכבת בימינו משלושה זרמים דתיים גדולים: האורתודוקסי, הדבק בהלכה; הזרם השמרני, הנוהג בהלכה בסלקטיביות; והזרם הרפורמי, אשר זיקתו לשולחן ערוך היא הרופפת ביותר. כל אחד משלושת הזרמים האלה, כל אחד לפי דרכו, מתלבט ונאבק על הדרך הנאותה לשמירת רציפות קיומו של העם היהודי. כל אחד מן הזרמים האלה הוא ביטוי לגיטימי של הדת היהודית, והפולורליזם המאפיין את הדת בדורנו משקף את חיפושי הדרך של דור המהפכה.

החוק המוצע לנו מבוסס על ההנחה שקיים בעם העברי רק זרם דתי אחד, האורתודוקסי. החוק היש-ראלי העניק מוגופולין לזרם זה, ומכללא פסל את דתיו-תם של שני הזרמים הדתיים האחרים, שעמם נמנה רובו של עמנו בתפוצות.

בהקשר זה רצוני להציג לשר המשפטים שתי שאלות הנובעות מן החוק המוצע: השאלה הראשונה - מי שנתגייס בארצות-הברית לפי מנהגי הזרם הדתי הרפורמי וביקש לעלות ארצה לפי חוק השבות, האם תינתן לו האשרה, או ייאמר כי גיור רפורמי אינו תופס? השאלה השנייה - כיצד ינהג פקיד הרישום באדם שיופיע לפני הירשם לפי חוק מרשם האוכלוסין ויצהיר על עצמו שהוא יהודי, ולהוכיח יהדותו יציג מסמך המעיד על גיור לפי מנהגי הרפורמים? האם ירשמוהו כיהודי לפי לאומיותו ודתו, או כאמריקאי לפי לאומיותו ונוצרי לפי דתו? דגמה לי כי שאלות אלה נוסחו בצורה ברורה ואני מקווה כי תשובתן של שר המשפטים, עם סיום הדיון, אף היא תהיה ברורה. ולסיים דברי רצוני לומר: אני כואב את כאב המסורת היהודית. אני משוכנע שלא תהיה דמות יהודית למדינה, אלא אם כן תתפתח כאן בצורה אורגנית מסורת יהודית ההולמת את הזמן. לו ידעתי שמתן גושפנקה חקיקתית להלכה היה מקדם אותנו בכיוון זה, הייתי ברצון ובנפש חפה מרים את ידי למענה. אבל אני משוכנע שקרן הדת תעלה רק במשטר של מדינת חוק, ואילו כל כפייה, באיזו צורה שהיא, תחבל בדמותה המוסרית של מדינת היהודים.

הי"ד צ. צימרמן:

רשות הדיבור לחברי-הכנסת אבנרי, ואחריו - לחברי-הכנסת שוסטק.

אורי אבנרי (העולם הזה- כוח חדש):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. שופט בית-המשפט העליון בנימין הלוי, בלבשו מדים של צה"ל, טבע את

לנגד עיניהם של חכמי ההלכה, אשר לפני דורות רבים עיצבו את עקרון ההשתייכות לעם היהודי לילדי זוגות מעורבים. לו נתמלאה משאלתו של יהודי דגול, והיתה קמה סנהדרין, ייתכן שהיו קמים גדולים בתורה שהיו מעיזים להתאים את ההלכה לחיים. למרבה הצער לא גענו למצב זה. ועתה, בזימת המפלגה הדתית-לאומית ובלחצה, נעשה נסיון להעניק בנושא זה גושפנקה לאס-כולה ההלכתית ולהעדיפה על פני האסכולה העממית-הרוחנית.

האם חקיקת חוק זה תהא הישג לאורתודוקסיה? - מסופקני. ואולי יהיה זה משום כשלון לה. חוק רגיל המתקבל על-ידי הכנסת תקפו עמו, גם אם אינו בעל משקל מוסרי. למשל, חוק מס הכנסה, שקולו בדרך כלל פוליטיים, וזה מספיק. חוק המתיימר להעניק לעקרון הלכתי גושפנקה של חוק הכנסת חייב לשאת עמו מטען מוסרי, שכן בהעדר מטען מוסרי נפגעת דמותה של ההלכה כתופעה רוחנית דתית. מה יהא משקלו המוסרי של חוק זה אם רוב המצביעים בעדו יהיו אלה אשר בעיני האורתודוקסים בבית הזה הם חילוניים, ואשר הצבעתם לא נובעת מאמונה בקדושת העקרון ההלכתי, כי אם מן הכוונה למועו משבר ממשלתי? אינני בא למתוח ביקורת על החילוניים אשר מתוך שיקולים פוליטיים לגיטימיים יצביעו בעד החוק ויעניקו לו את הרוב הדרוש, אך שאלתי מופנית לאורתודוקסים, והיא: מה יהא משקלו המוסרי של החוק הזה שיתקבל בנסיבות אלה? האם הוא יעלה קרנה של האורתודוקסיה בקרב העם? - מסופקני. הוא יגרום אכזבה מרה לרובו של העם התומך בהשקפה העממית-הרוחנית. האם לא ראוי היה למנהיגי האורתודוקסיה לקבל את עצתו של השופט ד"ר קיסטר ולהשמיט מתעודת-הזהות את הפריט "לאום", ועל-ידי כך למועו מחלוקת בישראל? האם לא מוטב היה, עם כל הקשיים הנובעים מכך, להשאיר בעיה זו פתוחה, ולהניחה לדור הבא אחריו?

אך בטוחני כי השיקול המוסרי לא יהיה קובע לגבי האורתודוקסיה, שכן העיקר שיהיה חוק, ובעזרתו ניתן יהיה לכפותו, לפי המאמר "כופין עליו עד שיאמר רוצה אני". לפיכך אני מפנה לידידי מן המפלגות האור-תודוקסיות בקשה לעיין באלמנט אחר, באלמנט שאמנם אין לו משקל מוסרי, אך פרלמנטרי גרידא. עד כה נמנענו כולנו, האורתודוקסים ואלה המכונים בניהם חילוניים, מלחוקק חוקים שיש בהם משום מתן תוקף לעקרונות הלכתיים או לעקרונות אנטי-הלכתיים. עתה, עם חקיקת חוק זה, הכרעם בסמכות הכנסת לעסוק בנושאים אלה, ועל-ידי כך שללם מעצמכם בעתיד כל הצדקה מוסרית להתריע נגד חקיקה שתהיה בניגוד לעקרונות ההלכה. כידוע, חוק שחוקקה הכנסת, ניתן לשנותו, לתקנו, לבטלו ואף להחליפו באחר. בעתיד ייתכן גם הרכב קואליציוני אחר, ואז יימצא בקלות רוב אשר יצביע נגדם. יצרתם איפוא תקדים שאחריתי מי ישור. החוק המוצע, לכשיתקבל, לא יתן לנו מנוח, שכן ביצוע הגיור בארץ יהיה בסמכותם של רבנים אורתודוקסיים בלבד. על רבנים אלה אמר כבר השר משה חיים שפירא: "הרבנות הראשית אינה מבינה שאנו לא חיים באיזו עיירה באירופה. יש לנו מדינה ויש לנו בעיות... הרבנות נתונה להשפעות הכובלות את ידיה. במשך אלפי שנים ידענו לתקן תקנות ולמצוא הקלות. אך כאן מי שרוצה להחמיר בא ומחמיר... ברבנות

שאפשר לתקן חוק אחד בנוסח של חוק שאינו מתייחס אליו, כאשר העניין הוא אותו עניין, ולכך יש תקדימים. אבל אין כל קשר בין שני הסעיפים של הצעת החוק שלפנינו. בתחבולה מוכנס כאן תיקון לחוק מרשם האוכלוסין בחוק שונה לחלוטין - הוא חוק השבות. אין כל קשר בין שני הדברים. הדבר בא לשמש אליבי לאלה הרוצים להשתמש בתיקון לחוק השבות - הוא תיקון טוב - כתירוץ לקבלת תיקון גרוע, תיאוקרטי, אוטי-דמוקרטי מובהק לחוק מרשם האוכלוסין. חוק השבות מדבר על זכות עלייה ואזרחות. חוק מרשם האוכלוסין מדבר על דבר שונה לחלוטין - על הגדרת הלאום בתעודת-הזהות.

לולא - וצר לי לומר זאת - הפכה נשיאות הכנסת לחוזמת גומי בידי הרשות המבצעת, ולו יושב-ראש הכנסת - שאינו נמצא כאן - היה רואה את עצמו מופקד על מעמד הרשות המחוקקת וכבודה, במקום לראות את עצמו כשליח מפלגתו על הכס הרם הזה...

(קריאות)

היו"ר צ. צימרמן:

חברי הכנסת אבנרי, תואיל בטובך לחזור בך מדברך אלה ומהאשמות אלה, שאין להן מקום כאן. אני מציע לך לעשות זאת מרגונך.

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):

כבוד היושב-ראש, בניגוד ליושב-ראש הכנסת, שהש"תמש בכס הרם הזה כדי להפיץ השמצות על סיעתי...

היו"ר צ. צימרמן:

חברי הכנסת אבנרי, אני מבקש ממך לחזור בך גם מדברים אלה.

יוסף תמיר (גח"ל):

מצלמים בשביל הטלוויזיה.

היו"ר צ. צימרמן:

כפי שאתה דרשת שישתמשו כלפיך בביטויים מתאימים, כך תנהג גם אתה, במיוחד כאשר מדובר על יושב-ראש הכנסת, שאינו נמצא כאן ואין קשר לדברך עם הנושא בדיון.

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):

לא אמרתי שום מלה - -

היו"ר צ. צימרמן:

אתה חוזר בך מדברך אלה?

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):

- - לא אמרתי שום מלה שאינה פרלמנטרית.

היו"ר צ. צימרמן:

מוטב למחוק מהפרוטוקול את הדברים הבוטים האלה, ותמשיך בלי להתייחס ליושב-ראש הכנסת ותפקידו.

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):

אם כבוד היושב-ראש עומד על כך שאחזור בי, אני מוכן לומר כי מה שיושב-ראש הכנסת, באיצטלה של כהונתו, אמר בשבוע שעבר מעל דוכן הכנסת על

האימרה הגדולה, שיש פקודות אשר דגל שחור של אי-חוקיות מתנוסס עליהן וחילל צה"ל חייב להפך אותן.

הצעת חוק זו, לפי מיטב הכרתי, דגל שחור של אי-חוקיות מתנופף עליה, וזאת משני טעמים: באשר היא נוגדת את מגילת העצמאות של מדינת ישראל, ובאשר היא נוגדת את זכויות היסוד של האדם, אשר כל חוקה דמוקרטית בעולם הנאור מבטיחה אותן, ואילו היתה חוקה כזאת במדינת ישראל, היה חוק זה נפסל על-ידי בית-המשפט העליון.

מגילת העצמאות של מדינת ישראל אומרת: "מדינת ישראל... תקיים שוויון-זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה, בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות". האם בחוק הזה יש חופש מצפון? האם בחוק הזה יש חופש דת? האם הוא מבטיח שוויון חברתי בין תושבי ישראל, בין אזרחי ישראל?

(קריאות: למה לא?)

יומה ממשלתית זו נולדה בקנוניה, נוסחה בתחבולה ומובאת בכפייה. חוק זה נולד בקנוניה, באשר עוד לפני שקמה ממשלה זו נוסח הסכם חשאי בין השר שפירא האחד לבין השר שפירא השני, לאמור, שאם בית-המשפט, בעניין שהיה תלוי ועומד לפניו, יגדיר את הסטטוס קוו בצורה שאינה נוחה לחוגים הדתיים, תביא הממשלה לפני הכנסת הצעת חוק זו, הנוגדת פירוש זה של הסטטוס קוו.

שר-המשפטים י. ש. שפירא:

אתה שקרן.

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):

אכן, אתה גותן דוגמה נאה לכיבוד הכנסת.

היו"ר צ. צימרמן:

אני מבקש את שר המשפטים שינסח את קריאת-הבניים שלו אחרת, דהיינו - שזה לא נכון, זה לא אמת, או באיזו צורה אחרת.

שר-המשפטים י. ש. שפירא:

אתה מפיץ דברים שלפי תקנון הכנסת חייבים לקרוא להם אי-אמת.

(קריאות: זה בסדר.)

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):

מפיק, כבוד שר המשפטים, זו מחמאה לי.

כאשר הניחו על שולחנה של הכנסת את קווי-היסוד של הממשלה, שהבטיחו קיום הסטטוס-קוו בענייני דת, הם היו אי-אמת, והאמון שניתן לממשלה על-ידי רוב הכנסת ניתן על סמך אי-אמת זו. אתם, אנשי המפלגות החילוניות כביכול, לא אמרתם לבוחרים שאתם מתכוננים לחוקק את חוקי כפייה דתית בכנסת הזאת. לא על סמך זה קיבלתם את הקולות שקיבלתם. לא אמרתם לציבור, כאשר הקמתם את הממשלה הזאת, שזוהי כוונתכם. לא אמרתם לכנסת שזוהי כוונתכם. והרי לפנינו מעילה משולשת באמון, הפרת עקרונות מדינת החוק, הפרת הדמוקרטיה, הפרת המנדט שאתם בעצמכם קיבלתם.

הצעת החוק נוסחה בתחבולה. מונחת לפנינו הצעת חוק הנושאת כותרת של חוק אחד, חוק השבות, ובו תיקון לחוק אחד לגמרי, חוק מרשם האוכלוסין. נכון

לפי פקודת היושב-ראש לא אחזור ולא אוכר בהודמנות זו מה שאירע בשבוע שעבר בכנסת, אבל עוד נחזור ונחזור למרשה זו.

(קריאות)

לא אכנס לוויכוח מיהו יהודי, מיהו עברי, מיהו ישראלי. הוויכוח שהתנהל אתמול לא הוסיף לי דבר על מה שלמדתי בבית-הספר היסודי על-שם אחד-העם בתל-אביב. גם הוגי-הדעות הדגולים שהשתתפו בוויכוח הזה על הנושא ההיסטוריוסופי, התיאולוגי הזה, עם כל הכבוד להם, לא הוסיפו דבר.

כנסת זו נבחרה על בסיס מפלגתי. חבריה הם עסקנים מפלגתיים. הם נבחרו לא כהיסטוריונים, לא כהיסטוריוסופים ולא כתיאולוגים. בשטח זה הם מבינים לא יותר ולא פחות מכל אדם אחר במדינה. כאשר הכנסת מנהלת ויכוח מסוג זה, הוויכוח ההיסטוריוסופי, ודוּעה לקבוע כחוק אמיתות היסטוריוסופיות, היא מביאה עצמה לדי גיחוך. לא כאן המקום לוויכוחים כאלה ולהכרעות כאלה. כל הכרעה כאן בנושא ההיסטוריוסופי מי יהודי, מי עברי ומי ישראלי, מה זו דת, מה זה לאום ומה זה עם - מוגזרת. לכן הצענו דבר שאין בו כפייה על הדתיים. אני מבין ומכבד את אמונתם של הדתיים. דרשנו שהסעיף "לאום" יוצא ממרשם האוכלוסין ומתעודת-הזהות, ולא יכירו מקומו בשום מסמך רשמי.

ההגיון אינו תופס את דבריהם של האומרים: לגבי יהודים דת ולאום הם דבר אחד, אבל את שניהם יש לרשום במרשם התושבים. אם זה אותו דבר, אם אין לאום מחוץ לדת, מה הוויכוח לרשום את הלאום? הרי זה אבסורד גלוי לעין. בכל הוויכוח הזה, עד עצם הרגע הזה, לא נשמע אף נימוק סביר אחד מדוע דרוש הפריט "לאום" בתעודת-הזהות. צודקים האומרים כי שר המשפטים ושותפיו למרשה, - לא אשתמש בסג' נונו - שותפיו למרשה תמוהה זה כופים על העם, על הכנסת, על הממשל ועל כל הציבור הישראלי הכרעה בעניין שאין בו צורך בהכרעה, עניין שכל הכרעה בו פסולה, אינה תופסת ולא תעמוד, היא אך ורק בגלל אותו הסכם חשאי שנעשה בעת ההולדה של הממשלה הזאת.

הי"ד צ. צימרמן:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת אליעזר שוסטק, ואחרי - לחבר-הכנסת משה סנה.

אליעזר שוסטק (המרכז החפשי):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת. בשבוע שעבר היה לנו ויכוח כהקדמה לחוק הזה. עכשיו, כאשר החוק הובא לדיון, עלי להגיד שהחוק הזה, למרות כל ההסברים שניתנו על הצורך בו, על ערכו, לא בא למנוע כל סכנה של פירוד בעם בישראל, לא בא למנוע כל סכנה של פירוד בין החלק של העם היושב בישראל לבין אותו החלק של העם, שהוא רובו של העם, היושב עדיין בגולה; חוק זה לא בא למנוע כל סכנה לעתיד האומה, כפי שרוצים להסביר, אלא, לדעתי, הוא בא למנוע שתי סכנות: 1. סכנה של פירוד בקואליציה, שהייתה מרחפת על הממשלה; 2. סכנה שנייה, הכרוכה בראשונה, שמפא"י תצטרך להישאר בממשלה עם גח"ל בלבד. לעתיד האומה חוק זה לא היה נחוץ, אלא מוזק.

חוק זה הוא, לדעתי, חוק שאין לכנסת סמכות משפטית, וגם לא מוסרית, לחוקק אותו. אצטט מדברי

סיעתי לא היתה השמצה, לא היתה דיבה, לא היתה האשמה בגידה, לא היתה האשמה באי-נאמנות, לא היה משפט ליג'י. בבקשה, לא אמרתי.

הי"ד צ. צימרמן:

אם אתה חושב שזה מבבדך שבצורה זו אתה חוזר בך מהדברים שאמרת, אני לא מקבל זאת. אל תתייחס מכאן בהמשך דבריך ליושב-ראש הכנסת - לא זה הנושא העומד לדיון. המשיך לדבר בתחום הנושא.

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):

אני מציית לפקודת היושב-ראש.

שלמה לודני (אגודת ישראל):

אולי זה תחת השפעת אל.אס.די? קראתי היום ש...

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):

אתה לא יודע מה שאתה מדבר. אתה לא יכול אפילו לבטא זאת.

שלמה לודני (אגודת ישראל):

ברוך-השם שאני לא יודע.

(קריאות)

הי"ד צ. צימרמן:

אני מבקש לאפשר לנואם להמשיך בנושא.

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):

חברי הכנסת, מה משמעות התיקון בחוק מרשם האוכלוסין? להלכה, כמו שאמר השר בגין אתמול, הכל שווים בפני החוק, ואין הבדל בפני החוק בין אזרחים מבני לאומים שונים. זה נכון להלכה, אולם מדינה זו מוגדרת במגילת העצמאות שלה כמדינה יהודית, ולבני הלאום היהודי יש שותפות במדינה הזאת, בעלות על המדינה הזאת. כאשר אתם מוציאים בני-אדם, על אפס ועל חמתם, ובניגוד לתודעתם המפורשת, מתחום הלאום, שהוא בעל המדינה הזאת, הרי אתם שוללים ממנו את שוויונו, את זכויותיו, והופכים אותו לכבד. אתם מוציאים אותו מחוץ למחנה בחייו, כמו שאתם מוציאים אותו מחוץ לגדר במוות. היילי צה"ל "נכריים", במרכאות כפולות, שנפלו על הגנת המדינה הזאת, נקברו מחוץ לגדר. ואילו בחורי ישיבה, שלא מצאו לנכון להגן על המדינה הזאת, נקברו בפנים. האם זה שוויון? האם זה השוויון שהובטח במגילת העצמאות?

(קריאה: דמוגיה).

כל רישום של לאום הוא אפליה. והוא בא לצורך אפליה. אבני לכם דוגמה קיצונית: במדינות מסוימות מחייבים יהודים להזהות כ"יבירי", או כ"יזה", ובצו"ד זה זו מוציאים אותם מן המחנה. אבל הרי אפשר להשיג אותה מטרה ממש בצורה הפוכה. אם במדינת היהודים מציינים את היהודי כ"יבירי" או כ"יזה", הרי כל מי שנשאר מחוץ להגדרה נעשה אויביקט של קיפות, של אפליה. כל שוטר, כל אדם, הרואה את תעודת-הזהות שלו עם הרישום "נכרי", "לא יהודי", יודע שהאיש הזה אינו שייך לכלל, אינו שייך ללאום, שהוא הלאום השליט במדינה.

חוק הזה מובא לכנסת בכפייה. אין חופש הצבעה על עניין כל כך יסודי, מצפוני, מהותי לעצם הגדרתנו, הגדרת מדינתנו, הגדרתנו כבני-אדם. אין חופש הצבעה, אין הצבעה חשאית: מופעל כל המכשך של הלחץ השלטוני, והכפייה הזאת גוררת כפייה.

מפני שאינם מוצאים טעם בהלכה. בדרך כלל כבר הזהירו חכמינו, שלא תחפש טעמים במצוות. גם הרמב"ם הגדול נכשל בכך שחיפש טעמים למצוות. בדרך כלל הטעם להלכה אינו עניין של הגיון. איך כתוב בספרא - "אל יאמר אדם: אי אפשי (איני רוצה) בשר חזיר - אלא: אפשי (אני רוצה), ומה אעשה ואבי שבשמיים גזר עלי". לכן איננו רואה כל טעם בדברים שאמר חבר-הכנסת אליעד, שההלכה היא אכזרית, והוא הביא הוכחות שזה פוגע בזה ובוה.

הוא הדיון לגבי הצד השני של חברי הכנסת, לגבי אלה שההלכה מוצאת חן בעיניהם. אין כל צורך לעמוד על הבמה הזאת ולהצדיק את ההלכה ולהוכיח שהיא לא כל-כך אכזרית, שיש לקלות בהלכה וכו'. אנחנו יודעים את הדבר הזה. אך בכנסת אין מתווכחים על ההלכה. על כל פנים, ודאי שהכנסת אינה יכולה לשנות את ההלכה.

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית): גדולי ישראל התווכחו על ההלכה, חבר-הכנסת שוסטק.

אליעזר שוסטק (המרכז החפשי): גדולי ישראל בתורה, חכמי ישראל - הם יכולים. (חבר-הכנסת י. ש. בן-מאיר קורא קריאת ביניים)

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית): אני אומר לך שהתווכחו וטענו שיש דברים שאפשר לתקן.

הי"ד צ. צימרמן: אני מבקש לאפשר לנואם להמשיך בנאומו.

אליעזר שוסטק (המרכז החפשי): היו דברים מעולם. בין חכמי ישראל יכול להיות ויכוח.

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית): עוד איך!

אליעזר שוסטק (המרכז החפשי): הם המוסמכים לכך. בתורה נאמר: "ככל אשר יורוך". עליהם הטילה התורה, להם נתן הקדוש-ברוך הוא את הסמכות לקבוע, ואם הם יקבעו שלא צריך לצום ביום כיפור זה - אתה רשאי לאכול. זוהי סמכות הנתונה בידיהם, אך לא בידי כנסת ישראל, שהיא מורכבת כפי שהיא מורכבת, ואפילו היתה מורכבת כולה מאנשים דתיים - הכנסת איננה המוסד המתאים לדבר זה.

כבר אמרתי בדיון הקודם, שההלכה אינה סטאטית, היא "הולכת", והעולם איננו עומד על מקום אחד; בוודאי יש ותהיינה התפתחויות, ואמנם דאו זאת גדולי ישראל והם תמיד תיקנו תקנות ומצאו דרכים לקיים את הנאמר "וחיית בהם" ולא "תמות בהם".

(קריאה: כתוב "וחי בהם".)

"וחי בהם", ולא "תמות בהם" - אבל לא על-ידי פסק חילוני.

אני יודע שאין לומר דברים שאינם נשמעים, החוק כבר הובא לכנסת, אבל עוד היום אני אומר לממשלה: חזרי בך.

שופט בית-המשפט העליון זילברג, שכידוע איננו שייך לציבור החילוני: "הבעיה העומדת לדיון בפני בית-המשפט עולה בעריכה ובחשיבותה על כל מה שנדון בבית-משפט זה למן היותו לבית-משפט בישראל עד היום הזה. זוהי, בלשון התלמוד, 'מסאנא דרב מכרעא' - נעל הגדולה מן הרגל, מן הרגל של כולנו, ואפילו מרגלם הקולקטיביים של כל תושבי המדינה, כי בעל-דינם האמיתיים של העותרים הוא לא ממשלת ישראל ולא מדינת ישראל, אלא כלל ישראל, האומה הישראלית כולה, ורק גוף רפרזנטטיבי, כל-יהודי-עולמי - אילו היה בנמצא - מסוגל היה להתמודד עם הבעיה הלזו". בזה פותח השופט זילברג את פסק-דינו.

מנחם ידיד (גח"ל):

מה הציע בפסק-הדין?

אליעזר שוסטק (המרכז החפשי):

מה הקשר? הוא הציע בפסק-הדין מה שהציע, אבל הוא אמר: הלוואי ולא היינו צרכים להגיע אפילו לדיון בשאלה זו, כי זו בעיה שרק כלל האומה יכול לפתור.

וכך אומר נשיא בית-המשפט העליון אגרנט: "הבעיה העומדת לפנינו - לרשום את ילדי העותר כיהודים אף-על-פי שאם הילדים לא יהודיה היא - איננה נתונה לפתרון משפטי, כי אם לפתרון שכולו מונח בתחום האידאולוגי".

אני יכול לצטט גם את דברי השופט קיסטר, שכידוע גם הוא איננו שייך לחוג החילוני.

בנימין הלוי (גח"ל):

לכנסת הסמכות הזאת.

אליעזר שוסטק (המרכז החפשי):

השופטים אומרים שאין להם גם אחיזה מבחינת החוק בכנסת. זאת אמרו כשופטים כדי לצאת מתחום העניין העומד לפניהם.

אך לגופו של עניין "מיהו יהודי" הם אומרים את הדברים שקראתי. אותו דבר אומר השופט קיסטר: "דבר זה בוודאי אינו עניינו של בית-משפט אזרחי, ואף אם השופטים כולם יהודים ובית-המשפט הוא של מדינת ישראל, ייתכן שמנהיגיו הרוחניים של עם ישראל, החדור-רים אהבה לעם, לתורתו, הבקיאים בחכמת התורה, המכירים את תפוצות העם, המבינים את קורותיו ויודעים ללמוד את הלקחים, הדואגים לאחדות העם ולשלימותו, כשהם בנוסף לזה בעלי חזון - יוכלו לחוות דעה בדבר תוצאות השינוי המוצע, כי הרי מדובר במהותו של ישראל, שהוא עם עולם - ומה גם שבית-המשפט לא נתמנה על-ידי עם ישראל כולו...".

אותו דבר אומר השופט ויתקון: "השאלה מי הוא יהודי נוח לה שלא רק בית-המשפט יניח אותה בשעה זו בתיק, אלא גם כל פורום אחר, רבנות המתוקק...". ובכן, יש עוד מישהו החושב שגם על המחוקק להימנע מלקבוע בעניין זה הלכות.

אני טוען, שביסוד היסודות אין סמכות מוסרית ולא משפטית לכנסת הישראלית, כמוסד חילוני, שנמציים בה חברי-הכנסת וילנו וטובי וחברי כנסת חפשיים גוספים, וגם לא יהודיים - לקבוע הלכות כל-כך שרשיות, שבנפש האומה, לגבי "מיהו יהודי".

אינני רוצה להיכנס לכל הוויכוח הזה, כאשר בעיני חלק מחברי הכנסת, מצד אחד, ההלכה אינה מוצאת חן,

שבקבלת חוקים כאלה בכנסת, חוקים שיש להם נגיעה בהלכה.

היו"ר צ. צימרמן:

תודה רבה.

אליעזר שוסטק (המרכז החפשי):
אני כבר מסיים.

לא הוכשר הדור, מצד אחד, לקבוע את חיי המדינה על יסוד התורה, ולא הוכשר הדור לקבוע שבכלל פסק כוחה של ההלכה לפני מאות בשנים, ושוה מאתיים שנה מתקיים העם הזה על יסוד — איך נאמר? — "כוח של עממיות רוחנית", דבר שאפילו אינני מבין מה זה. אני חוזר איפוא להצעתי בדבר הוצאת הפריט "לאום" משאלון מרשם התושבים. אמנם זה לא עשוי לפתור את הבעיה, אבל זה עשוי למונע את כל התסבוכות וכל הסכנה הזאת. לכן אני אומר עכשיו גם לשר הפנים: חזור בך. שמעת זאת גם מהצד הזה, מצד אנשי אגודת ישראל, למרות שהם מעריכים את העובדה שממשלת ישראל מצאה עונו בנפשה להגדיר איך היא מבינה את המושג "יהודי": מי שיש לו אם יהודיה או שהתגייר. גם אני יכול לברך על כך שהשר יעקב שמשון שפידא וראש הממשלה גולדה מאיר הגיעו למסקנה זו, — אף-על-פי שאני בטוח שזאת היתה תפיסתם תמיד ולא רק היום; אבל כיוון שהגיעו כעת במקובץ למסקנה זו — גם אני יכול לברך על כך. ברם זה אינו נוגע להבאת החוק הזה לכנסת, כי זאת תהיה בכייה לדורות, אם יינתן היום היתר לכנסת לפסוק הלכות כאלה, שהרי ייתכן כי מחר יימצא היתר לבטל אותו ולפסוק הלכות מסוכנות אחרות. אני מציע איפוא שהממשלה תחשוב על הפתרון, שהגיעו תשעת השופטים, ולא על זה שבהצעת החוק הזאת.

היו"ר צ. צימרמן:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת סנה, ואחריו לחבר-הכנסת צדוק.

משה סנה (מק"י):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת. מי שיש לו התלהבות למלחמת דת בישראל — אני יכול לרחם עליו, אבל אינני יכול להיות לו שותף. הריב בינינו נטוש על כך אם צריך חוק המדינה ללכת אחרי הלכה דתית, בליחוד כשההלכה נקלעה לסתירה עם ציוני החיים של הפרט היהודי וגם של הכלל היהודי.

השר מנחם בגין הוא אשר נתן אתמול בנאומו את הביסוס ההיסטוריוסופי של הצעת החוק שהביאה הממשלה לכנסת. לפי עניות דעתי, לוקה הביסוס הזה בכמה וכמה אי-דיוקים. אין לי אלא להקדיש את הדקות הספורות שברשותי לאי-אלה תיקונים ענייניים והיסטוריים הנראים לי הכרחיים.

קודם כל, אין לערבב את ההלכה הגדונה אגב החוק הזה עם האיסור של נישואי תערובת. האיסור של נישואי תערובת הוא דין מפורש בתורה, וההלכה הזאת באה להשלים עם סוג מסויים של נישואי תערובת. היא אמרה: בת ישראל שתינישא לזכרי — ילדיהם יהודים כשרים. זוהי פרצה באיסור של נישואי תערובת, הקלה, אבל בשום פנים לא חיזוק האיסור. ולכן, כל אותו הפאתוס שהשמיע השר בגין: "אתם רוצים לבטל את איסור נישואי התערובת!" אינו שייך הנה, אינו שייך לנושא הנדון.

מנחם פרוש (אגודת ישראל):
אבל אם בית-המשפט העליון, שהוא חילוני, מוציא פסק-דין?

אליעזר שוסטק (המרכז החפשי):
בית-המשפט הוא חילוני כמו שהכנסת היא חילונית.

היו"ר צ. צימרמן:
אין אתה חייב לענות לכל קריאות-הביניים, כי לא תוכל לסיים.

אליעזר שוסטק (המרכז החפשי):

עכשיו אומרים לי שיש פסק-דין, כלומר, שלא היו מביאים את החוק, אלא שיצא פסק-דין וצריך למהר ולסתום את החלל הזה בעקבות פסק-הדין. קודם כל אני שואל: מה תיקונתם בחוק זה? הרי נצטרך לחזור כתוצאה מהחוק הזה, שוב, לא לשאלה "מיהו יהודי", אלא "מיהו גר", עם אותן סערות שהיו. איך כתוב אצלנו? — לא תונו את הגר. עשרים-וארבע פעמים כתוב בתורה שאין להונו את הגר. פה מביאה ממשלת ישראל חוק שהוא ממש הנואה. וכבר נשאלה השאלה הזאת. הוא יבוא ארצה, יגיד שרוצה להירשם כיהודי — האם ירשמו אותו? האם לא תבוא הרבנות — ובצדק — ותבדוק מהי תעודת הגרות שלו, האם היא לפי דין תורה או לא? זאת תהיה הנואה, וכעבור מספר שנים נצטרך לחזור לאותן סערות. מה תיקונתם? כלום פתרתם את השאלה?

דבר שני: בחוק זה — ואני פונה לאנשי המפד"ל — אתם מכירים לעניין חוק השבות בלא-יהודי כיהודי. לגופו של עניין זה טוב מאוד. תיקון זה טוב מאוד בשביל עליית זוגות בנישואי תערובת וילדיהם. למה אתם עושים זאת? איך אתם מצדיקים כלפי מצפונכם את ההיתר הזה? אתם אומרים: את נפשנו הצלנו, זהו חוק חילוני, ובחוק חילוני מעניקים זכויות לעולים; בחוק זה אנו מתירים לעצמנו להכיר בו כביהודי. אם כך, למה לא נתנו לעצמכם את ההיתר הזה ביחס למרשם האוכלוסין ותגידו: זהו חוק חילוני שלנו ובחוק זה אנחנו יכולים להרשות לעצמנו שלא יופיע בשאלון הפריט "לאום"?

היו"ר צ. צימרמן:

אתה צריך לקצר. אני גותן לך שתי דקות מעבר לזמן שכבר עבר.

אליעזר שוסטק (המרכז החפשי):

והדבר השלישי: אומרים לנו — ויש על כך רמז גם בדברי שופט בית-המשפט העליון לגדוי — שיכולות להיות השלכות מסוימות אם לא יורשם הפריט "לאום", שבעתיד תידחה ההלכה הצדה, ובצורה כלשהי יכולה להיות השלכה לגבי טישטוש הזהות היהודית. אני חושב שהחוקים שלנו מבטיחים זאת. חוק בתי-המשפט הרבניים מבטיח בפירוש, שיהודי הוא רק יהודי על-פי התורה. אבל אילו הייתם מקבלים את ההצעה לא לרשום את הפריט "לאום" במרשם האוכלוסין ובשאלון, אז באמת השאלה הזאת לא היתה נפתרת, אבל לפחות גם לא היתה קובעת את ההלכות ההפוכות ולא היתה גורמת למה שהיא גורמת עכשיו ולמה שעוד תגרום בעתיד בגלל החוק הזה. הפתרון הוא לא בפסיקה הלכית על-ידי הכנסת. הפתרון הוא להימנע מפסיקה כזאת ככל האפשר, והסכנה שבהוצאת הפריט "לאום" מהשאלון היא הרבה יותר קטנה לעתיד האומה, לעתיד התורה ולעתיד החיים במדינת ישראל מאשר הסכנה

משה סנה (מק"י):

לא, חדל נא אדוני, כי הדבר רציני מדי. אני מוצא למשל - ודווקא בהלכות אישורי ביאה - את ההלכה האומרת: כל אדם שאומר "ישראל אני" - אין בודקין אחריו. נכון, שבעלי התוספות אמרו שצריך להגביל זאת, שלא כל אדם שיבוא ויגיד "יהודי" תיכף יקבלו אותו. אמרו והוסיפו, כי צריך לעשות אבחנה: בארץ ישראל אין בודקין; בחוזה-לארץ צריך לבדוק. מדוע? מפני ש"אחרי רבים להטות", ובארץ הרוב הם ישראל. הרמב"ם לא הסתפק בזה, ואמר: לא די שהרוב בארץ ישראל הוא ישראל, - אלא יש להוסיף עוד סייג: באותם הימים שחוקת הכר של שם בחוקת ישראל. פירושו של דבר שכאשר בארץ ישראל הרוב והשלטון הוא כירי ישראל, אין בודקין אחריו.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל):
אינך מבין מה שאתה מצטט.

שמואל תמיר (המרכז החפשי):

אבל הרב לורנץ, אם הכנסת תחוקק הלכות, אזי חבר-הכנסת סנה יהיה רבי משה סנה. אתם יוצרים את זה.

משה סנה (מק"י):

אינני יודע מדוע - כאשר מקריאים דברים מן המקורות היקרים לכם - אתם מתקוממים.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל):

צריך להבין מה שמקריאים. שם מדובר ב...

שמואל תמיר (המרכז החפשי):

איצ"ה מאיר לוין ורבי משה סנה שווים בבית הזה; לזה אתם הבאתם.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל):

אתה טועה ומטעה. אינך מבין מה שאתה מצטט.

משה סנה (מק"י):

ההבדל ביני ובינך היא שאתה חבר כנסת מבין ואני חבר כנסת בלתי-מבין. עכשיו אתה מרוצה?

(קריאות)

אני מכוון את דברי לשר מנתם בגין.

יש הלכה האומרת: "משפחה שנתערב בה ספק פסול, איך צורך לרחקה, (מפני) שכולן טהורים לעתיד לבוא" (טור אבן העזר של ה"שולחן ערוך"). ורבי יצחק מרחיק לכת: "צדקה עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל שמשפחה שנטמעה נטמעה" (קדושיך, דף ע"א). והכוונה לא למשפחה שנטמעה בין הגויים, כמוכן, אלא לגויים שנטמעו בישראל. יש בהלכה הבחנה בין הדין לגבי אב נכרי ולגבי בנו. אם הוא נתייגר בינו לבין עצמו ואין לו עדים, הוא פסול ליהדות, אבל אינו יכול לפסול את בנו ליהדות. עד כמה שאני מבין, זה בכלל-זאת שייך לעניין הנדון. או שאינני מבין שום דבר...

שלמה לורנץ (אגודת ישראל):

נכון.

משה סנה (מק"י):

ורק חבר-הכנסת לורנץ מבין הכל. אבל יש לי רשות בבית הזה לומר את מה שאינני מבין, לפי הבנתך.

שנית, עצם האיסור הזה איננו נצחי, וההלכה הזאת איננה נצחית. אני מסכים בהחלט שהתולדה הישראלית מתחילה באור-כשדים. אבל עד כמה שידוע לנו מכתבי-הקודש, שלושת האבות, וכן משה רבנו, שלמה המלך והוא הרי (אחרי מעמד הר סיני) שזכה לבנות בית לה', שלא כאביו, - כולם לא נהגו לפי האיסור מדאורייתא "לא תתחתן עם", ובודאי לא לפי ההלכה מדרבנן. ובכן, אין זה נצחי. זוהי הלכה, וזהו דין, שיש להם התחלה, וכל דבר שיש לו התחלה - יש לו גם סוף. יש דברים שאין להם התחלה ואין להם סוף; אבל דבר שיש לו התחלה - ודאי יש לו גם סוף.

שלישית, ההלכה הזאת, אשר מכשירה ילדים מני-שוא תערובת, אם האם היא יהודיה - יש לה משמעות היסטורית. והשר בגין - כמוני ולא כדתיים - יש לו גישה היסטורית ולא אי-היסטורית לתולדות עמנו. הלכה זו היה לה טעם, בפעם הראשונה נזכרת ההלכה מפי רבי יוחנן, שמסר אותה בשם רבי שמעון בר-יוחאי, כלומר במאה השנייה למניינם. הפוליגמיה היתה אז נפוצה מאוד. עצם הנוסח הזה, המבדיל בין בן לאשה יהודיה לבין בן לאשה נכריה, כאשר לכל הנשים בעל אחד, מוכיח שזה היה דבר נפוץ. וההלכה הזאת באה להבטיח את זכויותיהם של צאצאי האשה היהודיה, לעומת צאצאי האשה הנכריה. זה היה בימי קדם. בימי-הבניים היתה ההלכה הזאת הצלה לעם היהודי, ההלכה הזאת שאני נואם נגדה לגבי הזמן הזה. מפני שאז היו ימים של פרעות ואונס, וההלכה הזאת שהרבנים נהגו ופסקו לפיה באה לטהר נשים יהודיות כשרות שנאספו וטומאו על-ידי פורעים ימח שמם, ולהכשיר את ילדיהם כיהודים. זאת היתה התעלות רוחנית ומוסרית מאין כמות, לנהוג לפי ההלכה הזאת, ואין צורך להוסיף, כי כל המבין יבין.

אבל מה נעשה ובימים שלנו ההלכה הזאת היא מכשול...

(חבר-הכנסת י. מ. לוין קורא קריאת-בת-ביניים)

אתה יודע כמה עשרות שנים אני מכיר אותך, ואני מבקש ממך: תן לי עשר דקות לדבר בשקט, בזכות עשרות השנים הללו.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל):

אתה רוצה ללמד הלכה, חבר-הכנסת סנה?

משה סנה (מק"י):

אינני בא ללמד. אמרתי זאת לפני שבוע, וזה רשום ב"דברי הכנסת", שאין לי שום סמכות ושום יומרה בעניין זה. אמרתי זאת בנאום קודם, ואני מבקש לחוס על הדקות הללו בשרותי. אני מתקן אילו דברים בנאום של חבר-הכנסת בגין. מותר לי?

בזמנים שלנו אותה הלכה גופה היא מכשול לאימוץ בנים לעם היהודי. תגידו: מה שאתה טוען הוא מנוגד לחלוטין להלכה. על זה אני אומר דבר רביעי: לא, אמנם, בדברי חז"ל כתובה ההלכה הזאת - ולמען, חבר-הכנסת הרב לורנץ, אני אומר: זוהי הלכה, ואין חולק על כך שזוהי הלכה - אבל יש עוד דברים. ואין איסור על חברי כנסת לעיין בתלמוד; בכל אופן - בתקנון איסור זה איננו.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל):

הרב סנה, אתה יכול להמשיך בהלכה.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל):

אתה רוצה להיות רב על-ידי שאתה נכנס לספרייה לחצי שעה?

משה סנה (מק"י):

איני רוצה להיות רב, אבל אתה רוצה למנוע ממני חופש הדיבור, ולא תצליח.

קראתי בספרייה באותה "מחצית השעה", שיש ביהדות מושג של גדים גדורים. בלי להביע יחסי, אני רק מזכיר שהמושג קיים: נכרים שקיבלו מעצמם את דת ישראל אבל לא נתקבלו בקהל ישראל, וכלום אני אשם שיש עכשיו מצב הפוך: נכרים שנתקבלו בקהל ישראל, אבל הם לא קיבלו את דת ישראל? בזמנים ההם היו חז"ל קובעים הלכות בהתאם למהלך החיים. ולכן אנחנו קוראים להם חכמים, ולצערנו צריך להוסיף "זכרונם לברכה", כי אינם.

אני רוצה להגיד לשר מנחם בגין: האם הביגות מדברי שאני רוצה, "להשפיל ולבוזת את ההלכה" כפי שהתבטאת בנאומך על כל "הפרוגרסיבים הללו" - או שהאמת היא כי בהלכה, כבכל המורשת היהודית, יש יסודות שונים ומוגדרים, והפרוגרסיסט מחפש ומוצא שם את הפרוגרס והריאקציונר מחפש ומוצא בה את הריאקציה, זוהי החלוקה הנכונה.

(השר מ. בגין קורא קריאת-ביניים)
איני שותף לדעתך, וגם לגבי בלתי-יהודי, אתה כאלו רצית ליצור את הרושם כי כל המיזר ישראל נחשב שמאל. אני מתקומם בכל לבי נגד שונאי ישראל המתעטפים באיצטלה שמאלית. אבל למען האמת ההיסטורית, למען השלמות של האמת, רוצה אני להגיד שלא כל מימין מייטיב עם ישראל, ולא כל המייטיב עם ישראל הוא ימין. אם רצית להניח אמיתות היסטוריות, בבקשה, שתהיינה שלמות.

אני רוצה להגיד לשר בגין, שהזוהות של דת ולאום - זו גם כן קטיגוריה היסטורית. היה זמן כזה, אין ספק, אבל איננו עוד. אתה אומר: מה יש, או נתגיר, אם אתם רוצים כל-כך להצטרף אלינו... ואתה פונה לרבנים להקל על הגיון, כי הם ראוים, נכרים אלה, ואחרי ההקלות בגיון יתגירו. ומה לעשות באנשים הדבקים בלאום היהודי ואינם מאמינים? הרי אתה אומר להם לעשות שקר בנפשם? אתה אומר לרבנים לגייר מי שאיננו נכון בלבם ובנפשם לגיור הדתי הזה? זוהי כפייה, על-ידי חוק חילוני, על המתגיר ועל המגיר כאחד. ואם אתה אומך. שיש זהות בין-יהודי. מבחינה לאומית ויהודי מבחינה דתית, אז הלא אתה רוצה להיות יהודי שלם - ואני חושב שאתה יהודי שלם מבחינה לאומית - אבל לא כל יהודי שלם מבחינה לאומית הוא שומר מצוות והוא יהודי שלם מבחינה דתית. אם יש זהות כזאת, פירושו של דבר שיהודים כאלה, שאתה מכיר רבים כאלה במחיצתך, שהם יהודים שלמים מבחינה לאומית, ואינם שלמים מבחינה דתית - אם אתה גוזר זהות הרי אתה מטיל דופי באנשים שאינם ראוים שיטילו בהם דופי.

לכן אני חושב שגם לא מקרה הוא, השר מנחם בגין, שבסיעה שלך ניתן חופש הצבעה. דבר זה עצמו מוכיח שמה שאמרת אלה הם דברים יחסיים ופרובלמתיים מאוד.

השר מ. בגין:

אני מציע שגם בסיעתך יהיה חופש הצבעה.

משה סנה (מק"י):

אם זה שיא ההומור, אני מקבל אותו.

אני רוצה להגיד לך שלפעמים הוויכוח שיש לאדם עם עצמו הריף מן הוויכוח עם חברו. כך שבכלל אין זאת בדיחה מה שאמרת.

אני הייתי אומר שגם מפלגת העבודה תנהג כך, כי אינה צריכה לפגור אחרי מפלגה ליברלית במתן חופש בענייני דת. מפלגת הסוציאל-דמוקרטית היא חייבת בזה. יכול להיות שאז לא יהיה רוב בכנסת. סימן נוסף הוא שלא צריך לקבל את החוק.

(ראש-המשלה ג. מאיר קוראת קריאת-ביניים)

אני יודע שלא ישמעו בקולי, אבל אני חייב להגיד את זה. ציטטתי את המקורות ההלכתיים, כדי להגיד שלא הכל מה שכתוב אתם מקבלים, ולא הכל מה שכתוב אני זוחה. אני בעד רציפות המסורת היהודית ובעד התחדשותה הבלתי-פוסקת.

אברהם עופר (המערך, עבודה-מפ"ם):

חבר-הכנסת סנה, האם במפלגה שלך נתנו פעם חופש הצבעה?

משה סנה (מק"י):

אני מציע לממשלה לא להיחמץ, הפרוצדורה הזאת לכל הדעות היתה נחמזת. אינני רוצה לחזור על כך שכאשר מוסרים עניין כזה לסמכותה של הכנסת, אז אין זה לפעם אחת, אלא זה יכול לחזור לדיון ולהכרעה גם בהרכב אחר, ואפילו באותו הרכב בניסיונות אחרות. וצריך לדעת מה עושים, מה יהיו הצעדים הבאים, צריך לחשוב גם על זה שאם רוצים שדין הרבנות יחייב את כל היהודים בארץ - אז כל היהודים יצטרכו לקבוע מי יהיו הרבנים. ואתם מן המפלגות הדתיות, כולכם ביחד אינכם אלא 15% של הבוחרים. אחת משתי אלה. אינני רוצה את זה, אינני רוצה שהמדינה תתערב בענייני הדת; אינני רוצה שהדת תתערב בענייני המדינה. אבל אם אתם גורסים שהרבנות מטילה את מרותה על כלל היהודים בארץ ישראל - אז כלל היהודים בארץ ישראל יבחרו את הרבנים. ואני מבקש אתכם לחשוב על כך בעוד מועד.

אני רוצה לסיים בהצעה ליושב-ראש, להחזיר את הצעת החוק לממשלה, ומבקש להעמיד אותה להצבעה. אבל לפני שאני מבקש זאת מן היושב-ראש, אני מבקש זאת מראש הממשלה. אינני יודע אם ייאמן הדבר או לא; האמינו לי: אין לי פה עניין של יחס של אופוזיציה לקואליציה. בכלל אין זה שייך לסוג זה של המחשבה. אני חושב שנעשה דבר פזיז, נחפז, לא מחושב עד תום. לא טוב הדבר שאתם עומדים לעשות, ואני מבקש להחזיר את הצעת החוק לממשלה. לא שאנחנו נחזיר, כי לא יהיה לנו רוב; אילו היה חופש הצבעה - אז היה רוב.

משה נסים (גח"ל):

זה לא-נכון.

משה סנה (מק"י):

ובכן, תתנו הצבעה חשאית - וגראה. אני בטוח. אבל הממשלה רשאית, וזה לא יהיה לקלונה, אלא יהיה זה לכבודה, אם תקבל את הצעתה בחזרה ותשקול אותה שנית, גם את הסחירות שבין שני הסעיפים בהצעת החוק. לא נכנסתי לזה, כי הזמן שלי עבר.

מעמד הדת במדינה, או נסיונות של כפייה בענייני הדת, עלולים לשמש חומר נפץ לאומי, ובמקרה הטוב ביותר יעכבו תהליך ההתמזגות הפנימית - הצורך החיוני והתנאי המוקדם לקיום המדינה. ובעקבות הציטוט הזה מדברי דוד בן-גוריון ממשיך השופט לנדוי ואומר: "ברוח זו ומתוך דאגה זו עשינו צעד בלתי-שגרתי בפרשה בלתי-שגררית זו, והצענו לממשלה לעקור את סלע המחלוקת בדרך היחידה בה ניתן לעשות זאת - בדרך השמטת עצם העילה לוויכוח, דהיינו השמטת הפריט "לאום" מפריטי הרישום. לא התעלמנו מן ההשלכות האפשריות של ההצעה הזאת - השגות עיוניות ועקרוניות וגם מעשיות - ובכל זאת היה נראה לנו שמן הראוי להשלים עם זה, כדי למונע תוצאות גרועות יותר. הממשלה דחתה את הצעתנו "על אתר", ואשר יגורגו בא לנו: המחלוקת והפילוג הועברו אל בין כחלי בית-המשפט הזה. שום תועלת לא תצמח מזה לאיש, אך הנוק הציבורי החמור הכרוך בזה גלוי לעין".

הממשלה, מטעמים שעמה - בטחוניים ואחרים - החליטה שלא להיענות לפניה זו; והשופטים פסקו כפי שפסקו בהתאם להשקפתם ולמצפונם. אני אומר בדברים אלה, כדי להדגיש שבשום פנים ואופן אין לבוא בטרזניה על כך שבית-המשפט פסק בסוגיה סבוכה זו. הוא פסק בה מפני שלא נותרה לו ברירה אלא לפסוק; והוא פסק לפי מיטב מצפונם והשקפתם.

עם זאת, משפט בית-המשפט כפי שפסק - אין שום פגיעה במעמדו של בית-המשפט, אם בא המוסד המחוקק ומשנה את החוק. פסק-הדין הוא במישור המשפט החילוני, ובמישור המשפט החילוני אין "הלכה למשה מסיני". בית-המשפט החילוני פסק, כי הדין הקיים הוא: מותר לחוקק, רשאי המחוקק, מוסמך המחוקק לקבוע דין חדש.

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):
כאשר אין חוקה.

חיים יוסף צדוק (המערך, עבודה-מפ"ם):
מותיים ויכות, ביקורת, שינוי חוק, חוק דרך-ארץ לבית-המשפט וקיום צוויו.

כשלעצמי, עקרונית הייתי מוכן לחזור ולבדוק את השאלה אם ניתן לבטל את הפריט "לאום". מרשם התושבים הוא, ביסודו של דבר, עניין מינהלי לצרכי מידע וסטטיסטיקה. תעודת-ההגירה היא עניין מינהלי לצרכי זיהוי. ואני אינני מקבל את הגישה המעלה. עניין הרישום במרשם או בתעודת הזהות לדרגה של עוד לאומי. ויתור על רישום הלאום איננו יתור על הקיום הלאומי או על ההכרה הלאומית. קיימת העובדה שרק במזרח אירופה קיים רישום של לאום. בבדיטניה, למשל, שבה חיים בצורתם אנגלים, סקוטים ולשים ואירים, אין רישום של לאום; השפה האנגלית נוקטת ביטוי אחד - Nationality - גם לאזרחות וגם ללאום, ואין מבחינים ביניהם.

אני מקבל, עם זאת, שיש שיקולים בטחוניים ואחרים, שיקולים כבדי-משקל, אשר אינם מאפשרים בשעה זו לוותר על הפריט הזה במרשם ובתעודת הזהות.

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):
שר הבטחון לא טען זאת.

אבל יש סתירות בין הסעיפים עצמם. דברים. כאלה אין פותרים באופן פרמטי, בדרך של הטלאת טלאי על גבי טלאי. אין אחדות רעיונית בין הסעיפים המוצעים. נהפוך הוא - יש בהם דבר והפוכו. אדם ייכנס לישראל כאילו היה יהודי, אבל לא יירשם כיהודי לאחר כניסתו על-פי חוק השבות. תימה!

לכן אני מציע שהממשלה תקח את הצעת החוק לשיקול-דעת נוסף. וזה לא מתוך אופוזיציוניות יתרה או מתוך שאני שוחר רע לכם. אני פשוט מציע שיקול-דעת נוסף. אם הממשלה לא תקבל את פנייתי, אבקש את יושב-ראש הכנסת להעמיד להצבעה את הצעתי להחזיר את הצעת החוק לממשלה.

הי"ר מ. ביבי:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת צדוק.

חיים יוסף צדוק (המערך, עבודה-מפ"ם):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, אני רוצה לציין בסופוק שפסק-הדין של בית-המשפט העליון בעניין בנימין שליט קויים הלכה למעשה, וילדי משפחת שליט נרשמו בהתאם להוראות פסק-הדין, ואיש אינו מציע חקיקה רטרואקטיבית בעניין הדין.

אני מצייין בסופוק את העובדה הזאת מפני שלצדרי הרב אירעו במהלך המשפט דברים שיש בהם, לדעתי, משום פגיעה בבית-המשפט העליון. אני רוצה לעמוד בעיקר על שני דברים:

האחד הוא, שבמהלך המשפט, - לפני מתן פסק-הדין - נכתבו מכתבים לשופטי בית-המשפט העליון מתוך מגמה להשפיע על הליך משפטי תלוי ועומד. ואלה הדברים שאומר השופט זוסמן בפסק-דינו: "אחרי סיום הדיונים הגיעו לידי פניות בכתב, שעל מקצתן מתנוסס סמל המדינה, ויש ביניהם כאלה שגשגחו אלי הביתה בדואר רשמי, על חשבון המדינה. בכתובים אלה הובעה, בין השאר, הדעה כי בית-המשפט זה אינו מוסמך לפסוק בשאלות שנתעוררו והועמדו לפנינו לדיון, וכי בעצם העלאת השאלה בשעת מבחן זו (יש משום) סילוף דמותו של עם ישראל. הייתי כובש את יצרי וגמנע מלהגיב על פניות הסדרות-טעם אלה אל בית-המשפט, אילמלא התמיהה שרכש המדינה ושירותי הדואר הרשמיים של משרד ממשלתי עומדים לרשותו של מי שמבקש בדרך פסולה זו להשפיע על הליך משפטי".

העניין השני שיש בו פגיעה בבית-המשפט העליון - אלה הדברים שנתפרסמו בעתונים אחרי מתן פסק-הדין. היו דברים הקרובים מאוד למסע השמצה על בית-המשפט: לא בקורת על ההחלטה, אלא פגיעה במוסד. ויורשה לי לצטט פסוק אחד מדברים אלה: "בית-המשפט הפך להיות מבצר ועמדה בצורה ביותר של כל המאויים האנטי-דתיים, וכל משאלות ההפקר של מופקדים למיניהם".

אני תושב שכולנו - גם אלה בתוכנו שהחלטת בית-המשפט איננה לפי טעמים - חייבים להתייצב בפני כל נסיון לפגוע במוסד זה, שהוא אחד מאבני-היסוד של המדינה.

אני רוצה לציין שבית-המשפט העליון לא היה להוט להחליט בנושא זה. הוא ביקש לעקוף את הנושא. הוא פנה, על דעת כל השופטים, לממשלה וביקש למחוק את הפריט "לאום". הגה דברי השופט לנדוי, שציטט מדברי דוד בן-גוריון שאמר: "פולמוס ללא פשרה על

אם חוק המרשם הוא חוק טכני בעיקרו — הרי חוק השבות, שאנו באים לתקן אותו, הוא החוק היסודי של מדינת ישראל כמדינה יהודית. נאמר בו הפסוק הפשוט ביותר, הסעיף הקצר ביותר בספר החוקים: "כל יהודי זכאי לעלות ארצה". זהו סעיף שאנו מניח כי אין חולקים עליו בבית הזה, והוא מעניק זכויות קונקרטיבות, זכות לעלות וזכות לאזרחות אוטומטית, ליהודים בלבד.

בחוק השבות נמנענו מלהגדיר את המונח "יהודי". השארנו את העניין עד עכשיו למינהל של משרד הפנים ולפרשנות של בית-המשפט. בית-המשפט העליון, במשפט רופאייזן, פסק בניגוד להלכה. הוא פסק שאותו רופאייזן, לעניין חוק השבות, אינו יהודי, אף כי לפי ההלכה הוא יהודי. היינו יכולים להשאיר את חוק השבות ללא הגדרה, אבל איננו יכול להתעלם מן החשש שאי-הבהירות, על המבחן הסובייקטיבי שבה, שיצר בית-המשפט במשפט שליט לגבי המרשם עלולה לדבוק גם במושג "יהודי" לעניין חוק השבות. במלים אחרות — עלולה להיווצר אי-בהירות לגבי שאלת היסוד מי הוא הזכאי, כיהודי, לעלות לישראל.

אם כן, אין מנוס מהגדרה. ואם מגדירים, הרי צריך להחליט לפי איזה כלל נגהה, כאשר מדובר באדם שרק אחד מהוריו הוא יהודי. יכולנו לומר: יהודי הוא מי שאביו יהודי. שמענו מפי חבר-הכנסת אביזוהר ציטוט מדבריו זאב ז'בוטינסקי שאמר: "קרוב לוודאי שמבחינה לאומית ולכן בסופו של דבר הילדים בעקבות האב". נניח שאנו מקבלים גישה זו. האם דבר זה פותר את בעיית הבנים מנישואי תערובת? הרי אז יהיו בנים של אם יהודיה שלא יהיו יהודים. אם אין מנוס מהגדרה, אם חייבים להגדיר, מדוע כמחוקק חילוני לא נסגל לעצמנו את הכלל היהודי המסורתי שהולכים אחרי האם?

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):
כי עדיין יש יהדות גדולה בחוץ-לארץ, יש בחורים יהודים ברוסיה הסובייטית שאביהם יהודי ואמם נכריה והם מרגישים עצמם כיהודים, אבל לאור החוק הזה לא יוכלו עוד להיחשב כיהודים.

אברהם שכטרמן (גח"ל):
מניין לך זאת? מאין שאת את הדברים האלה?

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):
זהו טרגדיה! האם אנו מוסמכים להחליט על כך?

היו"ר מ. ביבי:
חבר-הכנסת אליעד, אני קורא אותך לסדר.

חיים יוסף צדוק (המערך, עבודה-מפ"ם):
האם הכלל שהילדים הולכים אחרי האם עדיף מבחינה אובייקטיבית? האם עלינו לפסול את הכלל המסורתי שהילדים הולכים לפי האם אך ורק מפני שהוא מבוסס על ההלכה?

האמת היא, שנישואי תערובת הם על-פי רוב נישואין בעייתיים מבחינת זכותם הלאומית של הילדים, וכל הגדרה יוצרת בעיה, כל הגדרה משאירה ילדים, שאינם יהודים. אך אין לך מנוס מהגדרה, ואם אתה נאלץ להגדיר, אין סיבה שלא נסגל לנו את ההגדרה המסורתית שלנו.

חיים יוסף צדוק (המערך, עבודה-מפ"ם):

כאשר מתייצבים אנו על בסיס זה, הרי השאלה אינה טכנית אלא עניינית, והיא: האם יכול להירשם כיהודי לפי הלאום מי שאינו יהודי לפי הדת? שופטי הרוב קבעו לעניין הלאום מבחן סובייקטיבי ואמרו: המצהיר שהוא יהודי יירשם כיהודי. אבל, לדעתי, מבחן סובייקטיבי יוצר אנדרלמוסיה. מקרה שליט הוא מקרה קשה, כי לפנינו משפחה בה האב יהודי, הילדים מתחנכים בישראל, בבתי-ספר יהודיים, ולמעשה הם יהודים לכל דבר. עוד יותר קשה הוא המקרה של חנן פרנק מקיבוץ רבדים, שאת מכתבו קרא אתמול חבר-הכנסת חזן. אבל אם נגרוס מבחן סובייקטיבי — היכן הגבול? מה יהיה המצב כאשר יהיה מדובר בנך לפני הורים לא יהודים, והוא נולד וגדל בארץ, התחנך בה, הצטרף לתנועת נוער, הלך לצה"ל, הלך לקיבוץ... .

אורי אבנרי (העולם הזה-כוח חדש):
ברוך הבא.

חיים יוסף צדוק (המערך, עבודה-מפ"ם):

גם אני אומר: ברוך הבא, אבל האם גם אז נגהה לפי המבחן הסובייקטיבי ונסתפק בכך שהוא, בן לשני הורים שאינם יהודים, בא ואומר — אני יהודי?

דב מילמן (גח"ל):

ומה יהיה אם כעבור שנה יתחרט האיש וירצה לשנות את הרישום?

חיים יוסף צדוק (המערך, עבודה-מפ"ם):

אצל עמים אחרים ההפרדה בין דת ולאום היא ברורה; אצל היהודים יש זהות היסטורית בין דת ובין לאום. מה לעשות, ואין אנו משתבצים בנקל בהגדרות המקובלות של דת ולאום. אם אתה מפריד אצלנו בין שני אלה, אין אתה יודע היכן הגבול. גם האח דניאל רופאייזן, שעזב את היהדות כדת ועבר לדת הקתולית, בא ואומר: סובייקטיבית אני רואה את עצמי כבן הלאום היהודי. אם אתה גורס מבחן סובייקטיבי — אתה חייב לרשום אותו כיהודי. אני אינני מקבל זאת.

אם כן, אין לך מנוס מקביעת מבחן אובייקטיבי. צריך לזכור שהמדובר לא באזרחות ישראלית, כי לכל אזרח זכויות שוות, לאורח-חיים כרצונו, לחינוך ילדיו כרצונו. אולם, כל זמן שיש מרשם תושבים וקיים בו פריט של "לאום", המרשם חייב לשקף את האמת. פירושו של דבר: לא כל הרוצה — יירשם כיהודי; מי שאינו יהודי אינו יכול להירשם כיהודי, כי המרשם צריך להיות מרשם אמיתי.

אורי אבנרי (העולם הזה-כוח חדש):

ובכן, מה זה יהודי? אתה שוב חוזר להתחלה.

חיים יוסף צדוק (המערך, עבודה-מפ"ם):

מדברים על פגיעה בסטטוס-קוו: כאילו החוק המוצע משנה את הסטטוס-קוו. מה קרה? פסק-הדין בעניין שליט מחזיר אותנו למעשה למצב שהיינו בו בשנת 1958, לאותו יוכוח שגערך אז, לאותו יוכוח שקדם למשאל חכמי ישראל, אשר בעקבותיו באו ההגחיות של 1960. הנחיות אלה היו סיכום הפלוגתה אז, ולפי הנחיות אלה אנו חיים במשך עשר שנים. זהו הסטטוס-קוו-אנשה, לפני פסק-הדין בעניין שליט. פסק-הדין שינה את הסטטוס-קוו. ההצעה שלפנינו באה להחזיר, בתוכן הדברים, את הסטטוס-קוו בענייני מרשם.

כולו את ספר הספרים הנצחי. לאחר שהוגלה העם מארצו בכוח הזרוע, שמד לה אמונים בכל ארצות פזוירי ולא חדל מתפילה ומתקווה לשוב לארצו ולחדש בה את חירותו המדינית. מתוך קשר היסטורי ומסורת זה חתנו היהודים בכל דור לשוב ולהיאחו במולדתם העתיקה... ובתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת עזרת האומות המאוחדות אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל, היא מדינת ישראל... אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב היישוב בעלייה ובבניין ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל...". אלה דברי מגילת העצמאות שלנו - היא ההכרזה על הקמת מדינת ישראל.

השאלה הניצבת היום לפנינו, במלוא עוה וחומרותה, היא אחת ויחידה: האם נשמור על הקשר ההיסטורי שלנו למורשת היהדות, כלום נהיה מדינה יהודית בארץ-ישראל, או שמא נישא, חלילה, באחריות לניתוק העם מעברו ולביטול הזיקה של מדינת ישראל לעם היהודי בתפוצות?

יש לבדוק את ממשלת הליכוד הלאומי על שהתעלתה לגבהים של האחריות לגורל העם ולעתידו, ומתוך הכרה פנימית עמוקה, חפשית מכל לחצים למיניהם, הביאה לפנינו את הצעת החוק הזאת, שעיקרה שמירה על ייחודו, קיומו ושלמותו של העם. כן תבורך הממשלה, אשר דחתה בשעתה על הסף את ההצעה למחוק מספר התושבים של מדינת ישראל את סעיף הלאום ולא גונתה לפתרונות קלים, כביכול.

עשרים-ושתיים שנים לאחר שקמה מדינת היהודים בארץ אבותינו, לאחר שדורות על דורות הובלו יהודים לטבת, נשרפו ועונו כדי לשמור על שייכותם ושנותפות גורלם עם הלאום היהודי, נבוא אנו, דור ראשון לתחייה, ונמחה מספר התושבים שלנו את הלאום? אילו עשינו כך, אילו התבטלות עמית היהודי, אז אילו בריחה מעצמנו ואילו רושם היה עושה הדבר על יהודי התפוצות? כלום לא היו רואים בזה ראשיתו של ניתוק? ומה ייאמר עלינו, אם לא שלאומיותנו מפוקפקת ושנויה במחלוקת, ואם אנו תוהים עליה - מה זיקתנו לארץ-ישראל?

אדוני היושב-ראש, פסק-הדין של בית-המשפט העליון בעניין שליט פירש את חוק מרשם האוכלוסין וקבע כי רישום ההשתייכות הלאומית בספר התושבים הוא עניין סובייקטיבי של הנרשם ועל-פיו יישק דבר. השאלה העומדת לפנינו היא: האם יש להשאיר את המצב המשתמע מפירושו זה אם לאו?

לעניות דעתי, הכנסת רשאית - ולגובה מהותו המיוחדת של העם היהודי אף חייבת - לקבוע ולפרש בחוק כי רישום יהודי אינו עניין סטטיסטי בלבד, ואדם לא יהיה יהודי לפי הצורתו, אלא לפי הכללים שהעם קבעם וחקקם מדורי דורות. הליכה אחר המבחן הסובייקטיבי משמעותה פתיחת שערי הלאום לפני כל המצויד על עצמו כיהודי. למעשה זוהי שלילה של הלאום היהודי, של הזהות היהודית, ויצירה של לאום חדש, המנותק מן העבר היהודי, ומה שאינו פחות ממור - המנותק מהתפוצה היהודית והזיקה הרוחנית המאחדת.

"לאומיות" חדשה זו תהא בהכרח שונה מן התפיסה המקובלת בתפוצות ישראל, ופירושו של דבר - מדינת ישראל תהיה מסגרת מדינית-טריטוריאלית, ככל המדי-

ועתה, אני רוצה לערוך מאזן קצר של הצעת החוק. יש בהצעת חוק זו חיוזק המעמד החוקי של ההגדרה שבהלכה. עד כה נהגנו לפי הגדרה זו מכוח הנחיות הרישום של שר הפנים לגבי מרשם התושבים ולמעשה כך נהגו גם לגבי חוק השבות. מעכשיו עולה ההגדרה הזאת לדרגת חוק של הכנסת, ולא בחוק סתם היא נקבעת, אלא בחוק השבות דווקא. זהו צעד, שאמנם מבחינת תוכן הדברים אינו משנה את המצב, כפי שהיה עד כה מאז 1960 ועד פסק-הדין בעניין שליט, אך זו הפעם הראשונה, שההגדרה המסורתית של ההלכה מועלית בדרגה ומוצאת דרכה אל ספר החוקים. זהו שינוי עקרוני חשוב, אף כי, כאמור, אינו משנה הלכה למעשה.

מן הצד השני יש בהצעה זו שני שינויים בעלי משמעות מעשית רבה לגבינו כארץ של עלייה וכארץ הקולטת עלייה.

השינוי האחד נוגע לזכויות העלייה של בני משפחה. עד כה, כאשר היה הבעל יהודי, הוא עלה לפי חוק השבות, ואשתו וילדיו - לפי חוק הכניסה לישראל. הוא קיבל את האזרחות באופן אוטומטי ואילו אשתו וילדיו חייבים היו לתכות תקופה עד להתאזרחותם בישראל. מצב זה לא יכול היה שלא להתפרש אצל אנשים, במערב ובמזרח, שאולי אין משפחות כאלה רצויות בישראל. הדבר יצר מצב חמור לגבי עולים פוטנציאליים מן המערב, וזה עלול ליצור מצב חמור לגבי עלייה בהיקף גדול, שאנו מצפים לה מבדיית-התפוצות.

השינוי החשוב הנקבע עכשיו הוא, שמעתה ואילך, כאשר אחד משני ראשי המשפחה הוא יהודי, הרי שני ראשי המשפחה, לדיהם ונכדיהם, בין שהם עולים ביחד ובין שעולים בנפרד, זכאים לבוא לארץ מכוח חוק השבות ולקבל את האזרחות אוטומטית. זהו שינוי בעל חשיבות ראשונה-במעלה שבבילגו כארץ עלייה.

השינוי השני נוגע לסוגיית הגיוור. בהנחיות 1960 נאמר, שירשם כיהודי מי שנולד לאם יהודיה ואינו בן דת אחרת ומו "שנתגייר כהלכה". החוק המוצע נוקט לשון סתמית יותר. באמרו כי יהודי הוא "מי שמתגייר", ללמדך כי מי שעבר תהליך של גיור בקהילה היהודית כל-שהיא בעולם, שכן בדרך-בנייתו, והוא נחשב יהודי. איננו מוסמכים כאן בכנסת לחוקק בהלכות גיור, אך מאמין אני, ויש לי יסוד להאמין, כי בעקבות הדין הנוכחי והחוק הזה ייעשו סידורים כדי לפשט את הלך הגיור, כדי לתרבת אותו, כדי לשחרר אותו מכמה גלויים משפילים הקיימים בו עדיין.

אני חושב, כי שני שינויים אלה - בעניין העלייה ובעניין הגיוור - הם כה חשובים לעידוד העלייה ולהקלת העלייה, הן ממערב והן ממזרח, עד שגם מי שהיה מעדיף כי ההגדרה ההלכתית של יהודי תישאר בגדר של הנחיות רישום חייב לתמוך בחוק זה.

הי"ד מ. ביבי:
רשות הדיבור לחבר-הכנסת נסים, ואחריו לחבר-הכנסת זילברברג.

משה נסים (גח"ל):
ברשות היושב-ראש וחברי הכנסת הנכבדים. "בארץ-ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית, בה חי חיי קוממיות ממלכתית, בה יצר נכסי תרבות לאומיים וכלל-אנושיים והוריש לעולם

והיא גם הלאום. ואם השתמשתי - ועוד אשתמש - בביטוי דת, הרי זה משום שיגרת הלשון. מי שאינו מקיים את מצוות התורה, אינו חדל להיות יהודי, הוא נמצא בארבע אמותיה של היהדות גם לפי ההלכה היהודית. גוי המתגייר, בו ברגע נעשה בן הלאום היהודי, כאילו נולד יהודי. תנאים וגדולי ישראל היו גרים והיו בהם מאורות שנתקבלו כאוטוריטות בעם.

נמצאנו למדים עד כמה השקפת היהדות היא היפוכה של גזענות, וכל הטוען כי היהדות גזענית היא, לוקה בהתבטלות, בתסביך גחיתות ובשנאה עצמית.

היהדות איננה עם טריטוריאלי. הציונות מעצם מהותה לא גרסה טריטוריאליה של העם, אלא את הטריטוריה של העם בשביל העם.

זהו ההבדל בין התפיסה היהודית של המושג לאום - והמונחים עם ואומה חופפים לו חפיפה גמורה - לבין תפיסות עמים אחרים. הסטוטוס, המעמד הרוחני והמשפטי של "יהודי", שוכן ביהודי בכל מקום שהוא נמצא, הוא מעוגן ללאום היהודי, ואילו בעמים אחרים המושג לאום, Nationality בלעז, מבטא בדרך כלל משמעות אחרת: נתינות טריטוריאליה. כל אומה נקראת אומה על-שם ארצה, ואילו אנתנו היינו אומה גם כשי-אדמתנו היתה לזרים. אפשר שבתפיסתנו זו אנו יוצאי-דופן משאר העמים, אך איננו כן ספק אם העם היה שומר על קיומו עד הנה, ספק אם היינו מגיעים לעצמאות מדינית. וכל מי שאינו מבקש לקרוע את ההווה היהודית ממקורות יניקתה ומשרשי צמיחתה, חייב להודות בכך.

והלאום הזה קבע פעם מבחן מיהו יהודי ומי יכול להסתפח אל הקבוצה. המבחן הוא: מי שגודל להורים יהודיים או אפילו לאם יהודיה ואב נכרי, וכן מי שנת-גיר. נתיני - חברי-חבר-הכנסת אברמוב - זה נוסף לתחושה הרוחנית שעליה דיברת. מבחן זה לא נשתנה עד היום ואינו יכול להשתנות. קודם-כל משום שהוא מבחן טוב ואין בו כל פגם.

שנית, הלא כל פתח לשינוי היה יוצר בהכרח מעגל שווה. משום שאם הותרה הרצועה ונעשה פעם אחת שינוי במבחן, אין כל הגיון וסיבה למנוע שינויים חדשים לבקרים, ונמצא כי אדם הנחשב עד היום לנכרי ייעשה פתאום במאמר פיו ליהודי, ובהתחלף המבחן - נעשה אותו אדם שוב לנכרי, וחוזר חלילה. יתר על כן, אותו אדם בצאתו את הארץ יחשב שוב כנכרי. מי מתיר לנו ליצור מצב כזה של חוכא ואיטלולא? הראית לדעת כי המבחן של היהודי לא רק שחייב להיות אחד לישראל ולתפוצות, אלא גם אינו יכול להשתנות.

ראוי שנבהיר: הבעיה העומדת לפנינו איננה בעיה מבחינה דתית כמחוקה, שכן מהמחינה הדתית יכול אדם להיזהר שלא לישא אשה נכרית, אבל היא הנותנת. המצב שנוצר לאחר פסק-הדין בעניין שליט או שיביא לידי כך שיהודי הרוצה בעם יהודי לפי המושגים ההיסטוריים - וכידוע, הרתיעה והחדדה מנישואי תערובת איננה נחלת שומרי תורה ומצוות דווקא - וברצונו לישא אשה נכרית, יעשה כן בניגוד למצופו והכרתו, או שייצור איסורי חיתון, ונמצא העם מפולג ומפוצל.

כיוון שכך, הבעיה היא בעיה מבחינה לאומית בלבד, היא שאלה ברורה של אחדות העם וזיקתו ההיסטורית למורשתו.

ללאום היהודי יכול כל אדם, ללא הבדל מוצא או

נות. בידועין או שלא בידועין, זהו אימוץ של התפיסה הכנענית. הניתן יד לתפיסה תפלה והרסנית זו?

מבחן אחד חייב להיות באשר להגדרת היהודי, לכלל האומה, ליהודי מדינת ישראל וליהודי התפוצות. ואם חלילה יהיו מבחנים שונים - במוקדם או במאוחר תיפרד החבילה.

זאת ועוד: אם כל אדם ברצונו יירשם כיהודי, הרי דבר זה בהכרח יטמיע בתוכנו כוחות הרסניים שירצו לבלות בעם לא במלחמה אלא מבפנים. הנתנו דעתנו על כך?

הדיון בסוגיה זו צריך להתנהל במוח קר ובלב חם. חובה עלינו להשקיע את כל כבדה של האחריות המוטלת עלינו ולשאול מה יהיו תוצאותיה של תופעה כזו, שכל נכרי יהא הפשי במדינת היהודים להירשם כבן הלאום היהודי, אם רק רצונו בכך, אפילו הוא נוצרי או מוסלמי אדוק בדתו. לפתחה של תופעה זו רובצת סכנה גדולה לעצם קיומה של האומה.

רובו הגדול של העם עודנו מפורד בין האומות בקצווי תבל. הדאגה והחרדה מפני היציאה מן העם גדולה ורבה. קהילות רבות נתונות בסכנה של התבוללות. נישואי התערובת היו לתופעה שלא קל לעצור בעדה.

אילו היתה ניתנת מציון גושפנקה חוקית והורמא ממלכתית למצב שכל נכרי רשאי להיות בן הלאום היהודי בהבל פיו, היתה מתפתחת חלילה התבוללות המוניית בתפוצות שלא ידענו כמותה. הדבר היה משחרר יהודים רבים, שפשע ביניהם לבין השמד, מכל יסורי מצפון, והיה מתיש את כוחם של המנהיגים הרוחניים במאבקם נגד תהליך הטמיעה. כמאמר שר המשפטים, העם היהודי היה תוך זמן קצר מת מיתת גשיקה.

הייחוד היהודי הוא אשר שמר על עמנו מטמיעה ושומר עליו גם היום. והוא מוצא את ביטויו באחדות ההגדרה. מהו הכוח המרתק אנשים נידחים ורחוקים, המפורזים בין אומות שונות בקצווי תבל, אם לא היותם יהודים ויהודים לפי המושג והמבחן של אלפי שנים, שלא נשתנה עד עצם היום הזה. אחדות זו מבוססת על המור-רשה הרוחנית המופלאה של העם ועל הרציפות ההיסטורית המיוחדת שלו.

בעמנו דת ולאום חד הם, ובהכרח זו מאותדים כל חלקי גח"ל, כפי שבא הדבר לידי ביטוי הן בדברי השר בגין והן בדברי חבר-הכנסת אברמוב.

שר-המשפטים י. ש. שפירא:

לא כך הובנו דברי חבר-הכנסת אברמוב.

משה נסים (גח"ל):

חבר-הכנסת אברמוב אמר, במפורש, שדת ולאום הוא רואה בהם מושג אחד.

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):

על כך לא היה ויכוח.

משה נסים (גח"ל):

אמרתי זאת אך ורק על עניין המושג של דת ולאום. שלא כעמים אחרים, התגלותו של עמנו כעם היתה כרוכה וטבועה מראשיתה בחותמה של הדת היהודית. לא היחיד בחוד בנה, האומה קיבלה אותה, היא נולדה עמה. לאמיתו של דבר המונח דת הוא מטעה. בעם ישראל אין דת, יש יהדות. היהדות היא התורה והחוקים והמשפטים שהנחילה

כל השורש של הרגש הלאומי, ואני רציתי מאד להביא את השורש הזה ולדעת מהו? איש מאתנו אינו מוסמך לדבר בשמם של אחינו אלה יותר מאשר הם עצמם.

אדוני היושב-ראש, הוויכוח הוא אם אנו חוליה בשרשרת הדורות, או שמא דווקא עתה, כאשר שבנו לארץ אבותינו וחדשנו עצמאותנו, נותקה השרשרת. אני מאמין בנצח עם ישראל. אני מאמין בכוחו של העם הזה לעמוד על נפשו ועל קיומו. אני מאמין בדבק המאחד, אני מאמין שגם בדור הזה תרוקן השרשרת.

הי"ר מ. ביבי:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת זילברברג, ואחריו לחבר-הכנסת פרדמן.

אברהם זילברברג (המערך, עבודה-מפ"ם):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. אני רואה זכות לעצמי להשתתף בדיון על תיקון חוק השבות שהוגש על-ידי הממשלה. אני מכיר את היהודים שעליהם מדובר ושאנו עומדים להכניסם למסגרת של עלייה וקליטה מסוי' ודרת בארץ. כל אלה שהם עדים לטרדיה הגדולה של המשפחות האלה לא יוכלו להיות אדישים לתיקון החוק הזה. לכן אני חושב שניתנת לנו זכות לתקן דבר שעד עכשיו לא נעשה. מעל לכל ספק הוא שהדבר מחייב גם להקל על הגיור, חברי כנסת ניסו להוכיח את בקיאותם וידענותיהם בש"ס, בפסקים, בראשונים ואחרונים, כאילו היתה פנייה מהרבנות הארשית אלינו שנמצא לה את המקורות שלפיהם יוכלו להקל. אני חושב שהמצב הפוך זכותנו לפנות אליהם, לגדולי ישראל, לגדולי התורה, ולומר להם שיש לחפש את הדרך להקלת הגיור. אפשר להגיע לכך. את תהליך הגיור אפשר להעביר בצורה כזאת שיחיה מכוונו וישיאר בזכרון המשפחות האלה לכל ימי חייהן כצעד משמח, ולא לעשות זאת כפי שעושים עכשיו. מי שרוצה לומר שזה לא מסמכותם של הרבנים, טועה. יפתח בזרוז כשמואל בדורו, דור דור ודורשיו, דור דור ותכמינו: מסמכות לעשות זאת.

סביב עניין זה התעורר ויכוח בשאלה מיהו יהודי. אני חושב שהוויכוח בין חבר-הכנסת חזן לבין שר-הפנים חיים משה שפירא וחבר-הכנסת יצחק מאיר לזין הוא ויכוח שלא מאותו מעמד. חבר-הכנסת חזן מדבר בשם תורה שניתנה בידי אדם. בסמכותו לשנותה. באמצע הוויכוח הוא יכול לשנות את דעתו. הוא לא קשור לשום דבר חוץ מהאדיאולוגיה שלו. אם השתכנע בצורה הגיור ניה, הוא יכול לשנות דעתו. מצד שני מדברים אנשים בשם תורה שניתנה בידי שמיים. לכן לא צריך להיכנס לוויכוחים חריפים אתם בעניין חוק. זהו ויכוח של דורות וצריך להשאיר משהו לדורות הבאים. לא אגחנו צריכים לגמור את המלאכה. אגחנו יכולים לצוחח מתוך הבנה לדעותיו של הזולת, מתוך חיפוש דרך להבנה, אבל לא לפסוק הלכות בניגוד לדעותיו של הזולת בעניין כזה.

מדובר על יהדות רוסיה שהתעוררה. הם התחילו להתלכד לעם והם רוצים לקשור את עצמם לעמו בארץ. סביב מה התלכדו? - סביב בית-הכנסת. עובדה היא שבמוסקבה, בלנינגרד ובקווב, בכל המקומות האלה הריכזו של היהודים והתעוררותם לתחייה מחדש התחילו סביב בית-הכנסת.

לא כל השנים היו היחסים בין חבר-הכנסת חזן וחבריו ובין רוסיה הסובייטית כפי שהם. מהו המרכז

צבע, שחשקה נפשו להשתייך ליהדות, להצטרף אליה על-ידי אקט, גוסף לרגש הרוחני המפעם בו. אקט זה הוא הגיור המקובל על כל הזרמים הדתיים בעלם, לרבות הקונסרבטיביים והרפורמיים. האם משום האקט הזה, שהוא בעיקרו סמל, נסכל את ליכודו של העם?

אם הדרך לגיור היא לעתים פגומה ולקויה - ומי מאתנו נקי משגיאות ומפגמים? - יש לשאוף שהדבר יבוא על תיקונו, אך אין לעקור סדרי בראשית. כל כניסה למסדה, לאגודה, לחברה, כרוכה בקבלת תנאי או תנאים מנוקמים, וכי אזרחות של מדינה נרכשת אוטומטית? מדוע תישאר הכניסה ללאום היהודי דווקא פרוצה לכל מאן דבעי?

כפיה מצד הלאום היהודי על מי שמבקש להסתפח אליו - אין כאן, אבל בוודאי ובוודאי תהיה זו כפיה על הלאום היהודי לקבל לתוכו אדם לפי תנאיו שלו. הגדרה של השתייכות לאומית אינה עניין של סובלנות. היא שאלה הנחרצת לפי מבחנים שכל אומה קובעת אותם, ואין לכפות עליה קביעה שלא לרוחה.

יש בתוכנו הנרתעים מחוק זה משום שהוא מאמץ את מבחן ההלכה, החקוק בתודעת העם מדורי דורות, לקביעת הלאום היהודי, כאילו ההלכה מעצם היותה הלכה היא פסולה ואסור לה שתבוא בקהל המבחנים שמותר לאמצם בימינו. ההפלה בנבכי ההלכה אגב הדיון בסוגיה זו כלל אינה עניין לחוק זה, וחוק זה אינו חוק של פסיקת הלכה, אלא אימוץ של מבחן הלכי שנתקדש בכל הדורות. אבל מותר לבקש קצת דרך-ארץ כלפי המורש הזה, ההלכה, ומה שטמון בו. התורה והמשפט העברי הנחילו לעם ולאגושת את מיטב חוקי היסוד וחוקי המוסר שהחברה האנושית מושתתת עליהם. כל נשכח שהתכחשות לתורה ולמעמדה בעמנו היא התכחשות למקור זכותנו ובעלותנו על הארץ הזאת. זכותנו על ארץ-ישראל היא מהותנו יהודים לפי אותה תורה.

מרבית השתמשו בבעיית יהודי ברית-המועצות כדי לטעון נגד חוק זה. ניסיתו ללמוד ולהבין אם יש שורש וענין לטענות אלה כדי להתנגד לחוק, ולא מצאתי. עלינו לשאת תפילה, לעול בכל כוחותנו הנפשיים, המדיניים והרוחניים, לקדוע את המסך ולפתוח שערים, ובטוחני שאם יבואו - ואני מאמין שבוא יבואו - לא ייתקלו בשום בעיה ולא יעוררו שום בעיה, הם ונשיהם ובניהם.

ההתעוררות המדינית שאנו שומעים עליה מדי חג, ואף לעתים תכופות יותר, מקורה בזיקה הלאומית, דווקא המקורית, החבויה בנשמות, בניצוץ היהודי שהחל להתלקח, וראוי שב"כנסת" ייכנסו ויחזרו הדברים שהומיעו ב"מעריב", בדרי העולה הצעיר מברית המועצות צות יאשה קאזקוב "בארבע עיניים" לגאולה כהן: יהדות העולם שמצטדקת תמיד לפני שלטונות ברית-המועצות לאמור: מה בעצם אגחה דורשים מכח? הלא רק קצת תרבות, רק טיפ-טיפה דת - לא תופסת ולא מבניה שהסובייטים יודעים טוב מאוד, אולי יותר מהרבה ישראלים היום, שיש קשר שאינו ניתן להפדרה בין יהדות דת לבין לאומיות ושכלל. חתיכת תרבות יהודית זו כמו חתיכת ארץ-ישראל.

ולחלן: "מאז שהחלטתי שאני עולה לישראל, החל-טני שאם אני רוצה לדעת מה הם השרשים של תרבותנו, עלי לחפש אותם במקורות הכי עתיקים שלה, בתנ"ך, בתלמוד. הבנתי, ככה באופן טבעי, שבדת היהודית נמצא

הרוחני, ומחו הדגל שהוא השאר שם בתקופה ההיא, שמסביבם יכולים היו היהודים להתלכד?

לפני כמה ימים, באחת השיחות בעניין זה, נזכרתי בתקופה שהייתי ברוסיה. הייתי שם מספר שנים וגשאתי תעודה סובייטית שעליה היה רשום: "עברי", ואני התג-איתי בזה. ביום בהיר אחד עברתי בעיר סברדלוב; נדע לי שיש בה בית-כנסת, ונכנסתי לתוכו. היה זה בשעות הערב. ישב שם יהודי זקן, שאמר לי כי הוא הרב. בלילה נכנסו בני נוער והוא עוד להם להניח תפילין ואמר אתם את הברכה. לאחר שהלכו אמר לי הרב, שהוריהם של הילדים הם חברי המפלגה הקומוניסטית, וכן אמר, שכל ילד שבא אליו פעם אחת להניח תפילין יישאר יהודי. לנגד עיני עמדו האנוסים וכאלה ראיתי גם אותם.

מה אנחנו מעמידים מול זה? הרי לא מדובר רק על היהודים היושבים בישראל. הוויכוח כאן הוא על היהדות ועל קיום עמנו כעם. מה יש לנו להעמיד מול זה, מסביב מה לנכד אותם?

אין אני רואה בעניין זה, כפי שצויין כאן בוויכוח, כפייה דתית. אני רואה שהמפד"ל ואחרים עשו אתנו חסד בזה שהם הולכים אתנו ביחד בשאלה זו, ולא אנחנו עושים להם טובה עם הגשת התיקון לחוק. כך רואה אני את העניין.

חברי הכנסת אבנרי מעמיד עצמו בראש כל הוויכוח. לצערי הרב, לחברי הכנסת חזן ואחרים יש חבד נלווה, חבר שהוא מלווה אותם. אני מצטער מאוד שבהפגנה שהתקיימה אתמול הלכו הבחורים מ"השומר הצעיר" לאיבוד, ולא ראו אותם, ואין זה חשוב ש"על המשמר" מסביר היום, שהוא אירגן את ההפגנה. אני רוצה להודיע מכאן לחברי הכנסת אורי אבנרי: אני חבר מפלגת העובד-דה, אבל לו עמדת לפני הברירה שעלי להחליט בשבילי, בשביל ילדי, באיזו דרך משתי הדרכים לבחור: לפי דרכו - לפי התורה שבעל-פה שאנחנו שומעים אותה מפיו יום-יום בכנסת ולפי התורה שבכתב שלו, שלצערי הרב מתבררנו בה כל שבוע - או לפי ההלכה של השר חיים משה שפירא וחרבני ושלדאי וקבלו את החינוך של "בני עקיבא", הייתי בוחר בדרך השנייה.

אין אני רואה בעניין זה, כפי שצויין כאן בוויכוח, כפייה דתית. אני רואה שהמפד"ל ואחרים עשו אתנו חסד בזה שהם הולכים אתנו ביחד בשאלה זו, ולא אנחנו עושים להם טובה עם הגשת התיקון לחוק. כך רואה אני את העניין.

חברי הכנסת אבנרי מעמיד עצמו בראש כל הוויכוח. לצערי הרב, לחברי הכנסת חזן ואחרים יש חבד נלווה, חבר שהוא מלווה אותם. אני מצטער מאוד שבהפגנה שהתקיימה אתמול הלכו הבחורים מ"השומר הצעיר" לאיבוד, ולא ראו אותם, ואין זה חשוב ש"על המשמר" מסביר היום, שהוא אירגן את ההפגנה. אני רוצה להודיע מכאן לחברי הכנסת אורי אבנרי: אני חבר מפלגת העובד-דה, אבל לו עמדת לפני הברירה שעלי להחליט בשבילי, בשביל ילדי, באיזו דרך משתי הדרכים לבחור: לפי דרכו - לפי התורה שבעל-פה שאנחנו שומעים אותה מפיו יום-יום בכנסת ולפי התורה שבכתב שלו, שלצערי הרב מתבררנו בה כל שבוע - או לפי ההלכה של השר חיים משה שפירא וחרבני ושלדאי וקבלו את החינוך של "בני עקיבא", הייתי בוחר בדרך השנייה.

תחילה לנו לזלזל בוויכוח הזה בדעתו של הוולף, אני יוצא מתוך הנחה שהוויכוח הוא ויכוח אידיאולוגי, אנחנו צריכים לראות את העניין כפי שהוא, ולא בצורה אחרת. עובדה היא שקיימת יהדות שצריך ללכד אותה סביבנו ולאפשר לה לעלות. בזה אני רואה את החשיבות ואת הגדלות של ההחלטה שאנו עומדים לפנייה.

יחד עם זאת, אני רוצה גם להדגיש שהדת ממלאת תפקיד חשוב במדינה. אני חושב שבית-הכנסת וענייני הדת בארץ עורו לנו בהרבה לקלוט את היהודים שהגיעו ארצה מכל הארצות. רק אלה המטפלים בעולים יכולים להבין זאת. בית-הכנסת והדת מילאו תפקיד בקליטת העלייה ובמיווג הגלויות, ואיננו יכולים לזלזל בכך.

אנחנו חיים את חיינו כאנשים תפשיים במדינתנו. יחד עם זאת, אנו נושאים באחריות לגורל העם כולו. ומתוך אחריות זו עלינו להעריך את מה שנעשה היום בהחלטה הזאת, שהיא לכבדנו.

היו"ר מ. ביבי:

רשות הדיבור לחברי הכנסת פרידמן.

שמחה פרידמן (ממד"ל):

כבוד היושב-ראש, חברי הכנסת הנכבדים. חובה נעימה היא לי לברך את קודמי חברי הכנסת זילברברג, אשר נאם לראשונה בבית הזה. חבר הכנסת זילברברג הוא אחד מניצולי שואת אירופה, אשר זכה לעלות ארצה ולבנות את מושב בית-אלעזר. זה שנים שהוא עוסק באירגון גופים מושביים להתיישבות, וזה למעלה מעשר שנים שהוא עובד בתנועת המושבים. על פעולתו המבורכת בקיום מצוות יישוב ארץ-ישראל, וביחוד על-ידי עולים חדשים, יבוא על הברכה. ועוד אני מאחל לו בשבוע זה, של פרשת תרומה, שיתרום בבית הזה לעבודת החקיקה בכל כוחו.

כבוד היושב-ראש, הצעת החוק שהונחה לפנינו יש בה תרומה חיובית גם לעניין התחומים שבין הרשות השופטת לבין הרשות המחוקקת. אם בית-המשפט, לפי מהותו, עוסק בפירושים של חוקים, הרי הכנסת רשאית להוקדם. דומני כי לפי שעה מוסכם על כולנו שאין לראות פגם בהצעת תיקון לאיזה חוק שהוא, אשר בית-המשפט פירש אותו פירוש מוסמך, וחשף בכך עובדה, שאמנם טעון החוק הקיים תיקון.

בדיון זה רצוני להקדים מספר מלים על נושאים שנתנו תוכן וצורה לוויכוח המתנהל בבית הנכבד הזה ומחוצה לו. המטען הרגשי בו הוא גבוה, וגילויים מסויי-מים המלווים אותו מתמיהים. לדוגמה: אותו מחזה בישיבת הכנסת בשבוע שעבר עורר בי את האסוציאציה לבסוק בישיבתו פרק ח': "והיה כי ירעב והתקצף, וקלל במלכו ובאלוהיו, ופגה למעלה".

אף בעתונות קראתי ותמהתי - הכיצד? האם יש בטקסט של מגילת רות אפילו מלה אחת המאשרת את טיעונו החוזר של מד דוד בן-גוריון על היחסים האינטימיים בין רות ובין בועז בגורו, אם אמנם כתב מד בן-גוריון את אשר נכתב בשמו ב"מעריב" מיום שישי שעבר? היש כאן אמת או אפילו חצי אמת? האם זה עולה בקנה אחד עם דברי המשורר בתהילים פרק ט"ו: "הודבר אמת בלבבו"?

ועוד קראתי ב"הארץ" מיום ד' שעבר מפרי עטה של הגברת פנינה אופיר תחת הכותרת "התגירתני למען ילדי" דברים העשויים להבאיש את ריחם של הגיור ושל המגירתים כאחד. אני מצטט: "הרגשתי כמו ילדה בכיתה ד', הנבחנת בגיאוגרפיה. לאחר השאלות הסתמיות והתשובות שלי (כמה פעמים שיגנתי את כל זאת, אל תשאלו), בירכו אותנו בברכה ארוכה".

האם יוותרו בארצות-הברית, למשל, על הבחינה בדיעות הנחוצות לקבלת אזרחות, משום הרגשת אי-הנחות של הנבחנים; או בבתי-האולפנא בעולם כולו, היפטרו בשל כך מבחינות את הרוצים לקבל תעודות? האם השינון לקראת הבחינה פסול מאיוו בחינה שהיא?

אצטט עוד את תיאור הטבילה: "המשגיחה... (וכאן דילגתי על כמה מלים) ציוותה עלי להתפשט והלבישה אותי בכותונת לבנה קצרה, מכותנה היא הביאה אותי לחדר אשר בו היתה בריכה. הדעוועתי כאשר ראיתי בפתח ניצבים ארבעה רבנים. תחילה רציתי למאן. הרגשתי בחילה ובושה כאחת. לבסוף אמרתי לעצמי: חשבי שאת אצל הרופא ובמקום אחד יש לך ארבעה". - אני שוב מדלג על מלים אחדות וממשיך:

הדרות שקדמונו. הלכך ציפו קוראי "שמע ישראל" במ" דורות האינקוויזיציה ובכבשני אושוויץ?
כמצוות היושב-ראש, בזה אני מסיים.

הי"ר מ. ביבי:

רשות הדיבור לראש הממשלה.

ראש-הממשלה ג. מאיר:

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. בעצם עלי להגיד, שאין צורך בדברי אחרי הפתיחה של שר המשפטים, כאשר הגיש את הצעת החוק בכנסת, ואחרי דברים רבים שנאמרו כאן, אבל ביקשתי אפשרות לומר פסוקים אחדים, משני טעמים: אחד, אגואיסטי לגמרי. רציתי, בפשטות, שיהיה לי חלק בכבוד שיש לחברי שר המשפטים בהגשת החוק. פירוש הדבר, שכל החיציים, לא כולם כל-כך תרבותיים, ששולחים עכשיו לעבר שר המשפטים על שני חטאים — (א) שהוא מאמין שכך צריך להיות, (ב) שהוא ממלא שליחות של הממשלה. כנראה בימינו יש אנשים שאם אין להם מה להגיד נגד העניין, מפני שלכך נחוצות בכל זאת תכונות מינימליות, הם מנסים כוחם בדבר קל ופשוט הרבה יותר: לבזות, להשי-מיץ ולשלוט חיצים באיש. לזה יש רבים; להתוכח אינם יודעים, אבל בזה הם אמנים גדולים.

בהודמנות זאת רציתי גם להגיד מעל הבמה הזאת את אמונתי. נשמעו מעל הבמה הזאת דברים מאוד מעניינים וחשובים, גם מפי חברי הכנסת שאת דעתם אינני מקבלת וגם מפי האחרים, כמובן. אבל אני רוצה להגיד את ה"אני מאמין" שלי.

מעל לכל דבר שבכולם, בעיני, ואני בטוחה כמו בעיני — לצערי אינני יכולה לומר: כל חברי הכנסת — רוב חברי הכנסת, יש דבר אחד, והוא — קיום עם ישראל. בעיני — מעל למדינת ישראל ומעל לצינונות, באשר, חס ותלילה, בלי קיום עם ישראל אין צורך בשום דבר אחד, וגם לא יוכל להתקיים שום דבר אחר.

דבר שני: אהבתי יהודים באשר הם יהודים, דתיים ואפיקורסים גם יחד. ואני חושבת שיש תביעה אחת — סלחו נא לי, יהודים שומרי מצוות, חברי הכנסת, אבל לפעמים יש ההגשה שאהבתכם גדולה, גדולה מאד, אבל גדולה יותר ליהודים דתיים. ומכאן אפשר לדרוש, לדעתי חובה לדרוש, לאהוב יהודי באשר הוא יהודי ולשמור עליו באשר הוא יהודי — גם כשאנו כמו שהייתם רוצים שיהיה.

היו זמנים ותקופות בתולדות עם ישראל כאשר ארבו סכנות שונות לקיומו. כמעט בכל הזמנים היתה סכנה נשקפת לקיומו של העם, כלומר השמדה פיזית, בכל הצורות, במדינות רבות, והיא הגיעה לשיא האיום והכ-מועז בימי מלחמת-העולם השנייה על-ידי הנאצים.

בכל השנים, בהרבה מדינות, יכול היה יהודי להציל את נפשו, או יכול היה, כמו ברוסיה הצארית, להציל מה שהוא חשב כעתידו של בנו לקרירה ולימודים, וצריך היה לעשות רק דבר קטן — רק להתנצר. היו שעשו זאת. אבל אשרינו שהיו יהודים, בוודאי הרוב המכריע, שעמדו גם ביסורים וגם באינקוויזיציות וגם מול הפיתוי הזה שעל-ידי בריחה קלה מהעם הנה ייפתח לפניהם עולם גדול עם אפשרויות בלתי-מוגבלות.

איש מאתנו — אולי לא אגיד זאת כאשר יושבים פה חברי כנסת שיש להם הסבר, ובכל אופן אגיד — לאיש

"... יצאנו מן הבריחה כשהכותונות הרטובות דבוקות אל הגוף. אני מניחה שהמחזה סיפק את ארבעת הרבנים. עובדה: אחרי הטבילה הוּו הריגי יהודיה."

מול ציטטה זו אצטט משהו מדברי הרמב"ם, מהל-כות אוטורי ביאה, פרק י"ד, הלכה ו', וזה, כמעט מלה במלה, על-פי התלמוד, במסכת יבמות מ"ג, א'—ב', וכן ביורה דעה, סימן רס"ח, סעיף א': "ושלושה עומדין על גבוי... והוא עומד במים. ואם היתה אשה, נשים מושי-כות אותה במים עד צווארה והדיינים מבחוץ... והיא יושבת במים, ואחר-כך טובלת בפניהם והם מחזירין פניהם ויוצאין, כדי שלא יראו אותה כשתעלה מה המים."

לאחר העימות בין המובאות אין לי אלא להגיע למסקנה הבאה: אם תיאורה של הגברת אופיר הוא נכון, אזי דברי הרמב"ם, שמקורם ברייתא במסכת יבמות, מ"ג, א'—ב', ואשר נתקבלו בשולחן ערוך, יורה דעה, סימן רס"ח, סעיף א', לא נשמרו על-ידי המגייירים, או שה-דיינים נהגו כהלכה — בניגוד להערכתו כובשת הלבבות של חברי-הכנסת וילגר שאמר — אני מצטט: "בשרים שבכשרים מרשים לעצמם לארגן סטריפטויז פורטי במקווה, וזה נקרא כשר, ואחר-כך האשה נחשבת ליהודיה." זאת ציטטה מהסטנוגרמה של "דברי הכנסת".

ובכן, אם הרבנים נהגו כהלכה, כי אז תיאורה של הגברת אופיר טעון תיקון.

רבתי חברי הכנסת, מדוע הארכתני בהקדמה? משום שממנה אני מציע מסקנה, והיא — לנהל את הוויכוח ללא הדקקות לאמצעי המפוקפק של הגדרת משדלות, הגדרות המצרפות להוראה האובייקטיבית של ביטויים או מונחים, כגון הלכה או גיור, קידמה ומי-הביניים או כיוצא באלה, הוראה נוספת, שבה כלול יחס רגשי-ערכי, הערכה לחיוב או לשלילה. הגדרות משדלות מקומן אולי בתחום התעמולה והפריסומות, אך בוויכוח בכנסת? אתמהא.

אגב, לשם הדיק ההיסטורי, ההלכות הקובעות גיור ויהודי מיהו נקבעו בתלמוד, אשר אליבא דכל הדעות שייך לתקופה שלפני ימי-הביניים. זאת ועוד. קריאה בספרו של פרידל, מומר יהודי, אבל היסטוריון גדול בת-חום התרבות, עיון ביצירות האמנות והרוח של הימים ההם, וכיחו על נקלה אם אמנם היו ימי-הביניים תקופה השוכה ואפלה:

אינני חושב לנכון לקיים ויכוח על דת ישראל. עניין זה הוא ביסודו נושא להכרעה, אם לקבל עול מלכות שמיים אם לאו, ובוודאי שוויכוח זה אינו מעניינה של הכנסת. תפקיד הדיון בבית הרם הזה הוא להכריע בהצ-בעה על מודוס ויוונידי במדינת ישראל, תוך ראיית צרכי ההווה, אשר כל-כזו מעוגן בעבר ההיסטורי של עם ישראל. עתידו של עמנו ועתידה של מדינתנו, מדינת היהודים, מותנה בקשר זה, ואילו ניתוק הקשר פירושו, חלילה, התהוות עם חדש, שבינו לבין עברו יישאר משותף מה שמשותף לעם יוון של ימינו עם ההללים של תקופת פריקלס וסופוקלס — וזאת יש למנוע —

הי"ר מ. ביבי:

הבר-הכנסת פרידמן, עליך לסיים.

שמחה פרידמן (מפד"ל):

— וזאת יש למנוע, כי לא לעתיד כזה קיוו כל

זה עוד אסון. מדוע? לא שהמשפחה איננה כואבת את הדבר, אבל זוהי מכת מדינה; זה קורה אצל שכן ואצל אח ואחות, אצל מכר. מה לעשות?

אני חושבת שמי שאומר או חושב שאין זה מתפקדה של מדינת ישראל - אינו אלא טועה. אולי זהו התפקיד הראשון, אחרי בטחון המדינה, והוא קשור בו. וכדאי - או ואולי לנו שכך הדבר - אבל כדאי לשלם כל מחיר בעד מדינת ישראל ובטחונה אם מקירים בכך שיחד עם זה תפקידו הוא לשמור על עם ישראל. ואני יודעת שאין ערובה ליהודי שיהיה יהודי ושלדיו ונכדיו יהיו יהודים אם לא יהיה בארץ. אדרבה. אבל עד שיבוא, וכדי שנוכל לדבר ואני שיבוא - הוא צריך להישאר יהודי, הוא וילדיו. ואני רואה את זה כהדבר החשוב בהגות-היהודית, אחרת שום דבר אינו חשוב.

אין אני אדם שומר מצוות. אבל איש לא יוכל לעקור זאת מלבי ומחכרתי: במשך דורות, אילמלא הדת היינו ככל הגויים, שפעם היו ואינם.

בשנת 1948, כשהייתי בבית-הכנסת בראש השנה וביום הכיפורים במוסקבה, וביום הכיפורים לא זזתי משם כל היום - הירחרתי בלבי: אילו הייתי נשארת בשיירות זמן ממושך יותר, הייתי הולכת לבית-הכנסת לא מתוך מילוי חובה כנציגת המדינה היהודית, אלא הייתי הולכת לבית-הכנסת; אני - גולדה מאיר - מוכרחה להיות בבית-הכנסת, להיות בבית-הכנסת בין היהודים.

(קריאה: זה אפשר גם בתל-אביב.)

תן לי בבקשה את הכתובת של בית-הכנסת. מי שאיננו מבין מה זה להיות בבית-הכנסת במוסקבה - לא יבין את עצם עניין.

כשאנו שומעים אפוא שבנים ובנות לרבבות ורקדים סביב בית-הכנסת בשמחת-תורה - אני יודעת, ובוודאי אתם יודעים, שאינם יודעים מה זה. אבל אני חושבת בלבד: היכן במוסקבה, ובלנינגראד, בקיוב ובאודיסה ובמקומות אחרים, כשאין מועדון יהודי בשום מקום - יכולים היהודים להתאסף כיהודים? וחשבת: אשירוש ישש בית-כנסת ויש שמחת תורה, כמוקד ששביבו יכולים רבבות בנים ובנות להתאסף ולשיר ולרקוד, בלי לדעת אפילו מהו החג.

אני יודעת שלימדו אותנו כאן מהבמה הזאת שאלה זמנים חדשים, זמנים מודרניים. נכון. ואנחנו צריכים להתקדם; נכון. קראתי היום בעתון שאחד מן המפגינים מאתמול אמר: "אנחנו יהודים מן המאה העשרים" - וזה עובדה; את זה אי-אפשר להכחיש. ואני יודעת מאין באים רובם, בנים ובנות מצויינים, הבונים את מדינת היהודים. אבל מי שאומר "אנו היהודים של המאה העשרים" - מוכרח לחוש היטב את החוט הארוך הקושר אותו ליהודים מן המאות הקודמות. אם לא - אין זו רבותה. וצריך לדאוג שגם במאה העשרים ואחת יהיו יהודים.

כל אחד מאתנו - עם דעתו ומצפוניו, וכל אחד, אם יש לו מצפון - באופן אוטומטי צריך לכבד את מצפוניו של הזולת. אם הוא מאמין באמת באיזה דבר - צריך שיהיה לו דרך-ארץ בפני אמונתו של מישהו אחר. ואנו ידענו בתבונה רבה ותוך ויתורים לחיות יחד. קראתי באיזה מקום שקרה זה: חלק מן היהדות הדתית (וזו בודאי לא בא להם בנקל) הכדיע בעד ההצעה לדאות עצמו בתוך התנועה הציונית, ביחד עם חלקים אחרים של

מאתנו אין הסבר רציונלי באמת, על-פי סעיפים, לחדת קיומנו. אין עוד דבר כזה, בתנאים כאלה, מעטים תמיד בין רבים. ובכל זאת הננו כאן ואנחנו קיימים בכנסת ישראל, במדינה עצמאית, חנוכה. אנחנו, כחלוץ העם - ורק כחלוץ העם יש לראות את עצמנו; מדינה יהודית של שניים וחצי מיליון יהודים אין זה אלא סימן שיכולה להיות מדינה יהודית, אם מיליוני יהודים פזורים בעולם, וגם כשהם בקיבוצים גדולים, בכל זאת הם מיעוט בין רבים - כחלוץ העם אין אנו יכולים להיות שלווים ולומר לעצמנו: בתקופה הזאת, הנוכחית, אין נשקפת סכנה לקיום עם ישראל. נכון, בימינו אלה אין נשקפת סכנת חיים, סכנה לקיומו הפיסי של עם ישראל. יש יהודים, במדינות ערב, שבתורת יהודים בודדים או קיבוצים קטנים וקהילות קטנות, בוודאי נשקפת להם גם סכנה כזאת, אבל כשאני מדברת על קיומו הפיסי של עם ישראל, על מיליוניו, אין עכשיו מצב כזה.

לעומת זאת קמה סכנה אחרת. והיא ממשית. הסכנה גדולה היא. יש סיבות, אבל לא אכנס לתיאורים גדולים למה ומדוע. עובדה היא שבברית-המועצות, בישוב של שלושה וחצי - ארבעה מיליון יהודים, בתנאים של חיי היהודים שם, יש גישואי תערובת במספר גדול. אומרים לנו עכשיו, והלוואי תהיה זו אמת - אני מוכנה להאמין בכך - שמאו ההתערורות שבאה אחרי מלחמת ששת הימים, אולי גם קצת לפני כן, וההזדהות המופגנת עכשיו - והיא מופגנת, ובתנאים כאלה היא יכולה להיות מופגנת רק אם גדולה האהבה למדינת ישראל, ואולי לא כל אחד מאתנו זוכה לאהבה כזאת כפי שנחוצה להם כדי שיתגברו על כל הסכנות והאימים ויפנינו את אהבתם למדינת ישראל, אומרים לנו שבזכות ההתערורות הזאת יד מספר גישואי התערובת.

יש שובנים גדולים בעולם. הישוב הגדול בארצות-הברית - יהדות מופלאה. כל אחד מאתנו שבכלל זכה להיות שליח של מדינת ישראל, ולפני קום המדינה - של הישוב בארץ, כשליח העם - יודע שהיתה זו זכות גדולה בחייו, ולמד מה הטיב ומה הדבר הנפלא שביהדות הזאת. אבל זו דומה שום דבר למה שקורה ליהדות הזאת עכשיו. ואני את היהדות הזאת מכירה היטב. לא תמיד היה זה כך, אבל עובדה היא שבעשר או בחמש-עשרה השנים האחרונות, במידה גוברת והולכת, יש גישואי תערובת, במספרים שעליהם מטילים אימה. לא חשוב, אומרים, רק 18%; ומישהו מתעקש ואומר: 20%, ויש מישהו שאומר 25%, בין סטודנטים במכללות. אבל מספיק לי המספר הקטן ביותר: 18% - 20%. יכול סטטיסטיקאי לשבת עם עפרון בידו, עם נייר, ולחשב מה יקרה. והרי אסון אחד כבר קלה לנו: כאשר קמה מדינה יהודית, חפשיית, עצמאית במולדת - שישה מיליון יהודים כבר לא היו. הצי-א-אפשר לשאת את זה שדוקא כשיש מדינה יהודית - גוברת ההתפתחות של גישואי תערובת, פירוש הדבר: ירידת מספר היהודים בעולם.

אודי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):
אולי להיפך? נקרב אותם, נביא אותם.

ראש-הממשלה ג. מאיר:

לי - ואולי בטוחה, כלרבים מאתנו - אין זה נותן מנוח. ומה מבחייל כאן? היות וביקורתי לעתים קרובות באמריקה, הייתי רואה לפעמים משפחה פה ומשפחה שם שקרה לה אסון גדול. אבל מה מאיים פה? שכמעט אין

אליעזר שוסטק (המרכז החפשי):
אצלנו כתוב "דת".

ראשי-הממשלה ג. מאיר:
שם לא כתוב "דת".

אורי אבנרי (העולם הזה— כוח חדש):
זה רע מאוד שם.

ראשי-הממשלה ג. מאיר:
באמת תכניס תיקון שם. שם כתוב "לאום".

ואיני בטוחה כלל שבין הרוקדים, נערים ונערות— ואולי כבר הזריהם— אין כאלה שגדלו בבתים שמתוך אחד או מתוך התבוללות בכלל לא שמעו שום דבר על יהודים. והאות הזה, "ייברי", אולי היה זה הדבר הראשון שהם התחילו לשאול מה זה. ואני בטוחה שכאשר התחילו להסביר להם, אז הסבירו להם: העם היהודי. והא ראייה: המכתבים האלה שכל-כך מסעירים את לבנו. כאשר הם כותבים את המכתבים לקוסיגין, מה הם כותבים? הם כותבים: לכל עם יש מולדת, גם לעם שלי יש מולדת, ואני רוצה לנסוע לעמי ולמולדתי. אז אני ביום בהיר אחד, מפני שקשה לחבר-הכנסת שוסטק לחיות להבא כפי שחי מאז 1960 עד 1970— אני אבשר לו: לאום— לא. את זה נקרע מן הפנסק! אני מתנגדת לכך בכל תוקף. וכל זה למה? כדי להחזיר את המצב למעשה בדיוק למצב שהיה באותו יום חמישי בלילה, לפני יום שישי בבוקר.

יש אנשים שאינם יכולים לסבול שדרך אגב, בקשר לכך, עשינו תיקונים חשובים. באותו בוקר, כאשר טילפן אלי שר המשפטים ואמר שיש פסק-דין, חשבתי על שני דברים: קודם כל על כך שהדבר עלול להתפרש בגולה כהיתר מישראל לגישואי תערוכות; ושנית— על יהודי רוסיה, עליהם בעיקר, אבל הוא הדין לגבי המשפחות מנישואי תערוכות במערב שרוצות לעלות לארץ, ואני מקווה שיעלו, ופה לא אצטרך לדאוג שהילדים של משפחות אלו יהיו יהודים.

נכון, חיפשנו דרכים, הממשלה חיפשה דרכים מאחר שקרה מה שקרה, למצוא פתרון לשתי הבעיות גם יחד. לא שלמות. יש אצלנו פרפקציוניסטים, שאם דבר-מה אינו מושלם— אז לא כלום. ובכן גם פה יש קצת פשי-רות, אבל דבר זה מאפשר קודם כל לחזור למצב שהיה, לא יותר גרוע אלא הפיך; ושנית— לתקן תיקון חשוב, יסודי, שהיה מאוד נחוץ, בחוק השבות. כאשר המשפחה מנישואי תערוכות באה לארץ, ואם הוא— הבעל— יהודי, הוא בא בשער הפתוח, בשער הראשי; ואשתו וילדיו לא באו בסטטוס שווה. משפחה אחת לא באה בסטטוס שווה. דבר זה מוצע לתקן עכשיו.

ידעת אני על מקרים מזעזעים. על אחד מהם דיבר חבר-הכנסת חוץ. חבר-הכנסת חוץ, המקרה הטראגי, המזעזע הזה— ואני משוכנעת שאין זה המקרה היחיד— קרה לפני היות החוק המוצע. איננו תוצאה של החוק המוצע. אני בטוחה— אני מכירה אותך קצת, חבר-הכנסת חוץ— שגם לא אמרת שמקרה זה הוא תוצאה מן החוק המוצע. אני אומרת זאת, כדי שכולנו נדע שמקרה זה קרה לפני היות החוק הזה.

לגבי הגיור— וכבר נאמר הדבר מעל במה זו— הוחלט שצריכה להיות ועדת שרים שתדאג שהליכי הגיור יהיו פשוטים יותר, מהירים יותר. זה לטובת כולנו. אנו

העם, וללכת למעשה לבנות את הארץ. היתה תנועת פועלים שכפרה בזה, והיתה תנועת פועלים שאמרה לקונגריס הציוני: עם בורגנים ועם דתיים— לא. ואשרינו שהיה חלק של תנועת הפועלים שאמר: עם כל העם, לבנות את המולדת של העם כולו. ובהליכה המשותפת הזאת, מתוך תבונה רבה, מתוך ויתורים, מגיעים לפשרות. יש "גיבורים" שלעולם אינם עושים פשרות, מפני שהם לבדם, אין להם עם מי לעשות פשרות. אשרינו כולנו שאנחנו חלק מעם רב, כל אחד מאתנו, ולא יוכל אדם להיות לבדו. כאשר יש מטרה אחת גדולה, משותפת, והיא המלכדת— מוכרחים לעשות שלום. ועשינו זאת. חברי עשו זאת. איננו מתביישים בזה. אני בטוחה שגם המפ-לגות הדתיות, לפי דעתך, עשו פשרות. אני מקווה שגם הן אינן מתחרטות על כך. והגענו למה שהגענו. יחד.

אחד הדברים היסודיים הוא— גישואין וגיטיין, ואיך לרשום יהודי בארץ. עלילה היא על המדינה, על היהודים במדינה, כאשר אומרים שכל זה נעשה כדי להפלות אח-רים. זאת עלילה. האומר את זה יודע שזאת עלילה. חיינו במשטר כזה מ-1960 עד 1970.

יכולות להיות דעות שונות. אבל אל יקום מישוהו שמתנגד לחוק הזה— וזכותו להתנגד— ויעמיד פנים שנפל דבר איום ונורא במדינה. חבר-הכנסת שוסטק, חיית עם הדברים ה"איומים" האלה, עם ה"כפייה" הזאת, עד אותו יום ששי בבוקר לפני שלושה— ארבעה שבועות, כאשר פסק בית-המשפט כפי שפסק. כל הכבוד ודרך-ארץ לבית-המשפט, וכל אחד מאתנו מחוייב למלא את פסק-הדין של בית-המשפט, גם כשאישי אחד למעשה הכריע. לא חשוב. היו חמישה נגד ארבעה, כלומר איש אחד הכריע. לא חשוב, בית-המשפט הכריע, ואי-אפשר להסס ולהרהר אם יש לקיים או אין לקיים. וזה קוים.

השאלה היא איך נחיה להבא. לחבר-הכנסת שוסטק ולחבר-הכנסת אברמוב ולחברי כנסת אחרים יש "פטנט". השופטים, חברי בית-המשפט העליון, הגיעו ברגע מסו-ים— ואני יכולה להבין את זה, מסביר זאת השופט זילברג— לאימת הצורך להכריע בדבר הזה. או דבר שכמדומני השופט נלדיי אמר אותה, שהפילוג הגיע לבית הזה, זאת אומרת לתוך בית-המשפט, ורצו למנוע זאת. הציעו לממשלה, או ליועץ המשפטי לממשלה, שאולי תמחק הממשלה את הפריט "לאום". היות ואין זה פסק-דין, מותר לבקר את זה. ובכן אני מתנגדת לכך ואינני מקבלת הצעה זו.

אבל נניח להם לשופטים. חברי הכנסת, מה אתם מציעים? בגרמוניה היו יהודים מתבוללים שקראו לעצמם גרמנים בני דת משה. באמריקה היה ה"Council for Judaism", אמריקאים בני הדת היהודית. וכך בוודאי במדינות אחרות. האם אתם מציעים לנו, בשנה העשרים ושתיים לקיום המדינה היהודית, לזרוק את הטלית וה-תפילין? מלתא זוטרתא, למחוק את המלה "לאום", ועל-ידי זה ליצור— אולי לא יהיה זה נכון, לא זאת תהיה המציאות— אבל פתאום ליצור רושם בקרב העם היהודי שהם לחוד, ואנחנו עברים, כנענים, יבוסים, אינני יודעת מה עוד— רק לא יהודים. הם יהודים— אבל אנחנו לא.

יהדות רוסיה, שם, מה שכתוב בדרכון שלהם, אין זה "דת היהודית", זה "ебрей", זאת אומרת איש מן העם היהודי, מן הלאום היהודי.

אני מקווה שהרוב הגדול בכנסת יקבל את התיקון המוצע, ויחליט להעבירו לוועדת החוקה, חוק ומשפט. והלואי ונצטרך לדון עוד בבעיות רבות שיהעדרו עם בואם של הסוגי היהודים גם מכרית המועצות וגם מן המערב.

היור"מ. ביבי:

רשות הדיבור לחברי הכנסת קורן, ואחריו לחברי הכנסת הדינ.

יצחק קורן (המערך, עבודה-מפ"ם):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. אני מצטרף לתומך כי הצעת החוק, אבל אני מרגיש חובה מוסרית לצרף את הערותי בשאלה רצינית וחיונית זו.

אני מוסיף לזרם "העבודה"; השקפתי ותפיסתי וה"אני מאמין" שלי יונקים מערכי הציונות העובדת, ועל יסוד ערכים אלה אני סבור שכל מי שנאמן למשימת מות היסוד של מדינת ישראל עלי לאשר את ההצעה הזאת וגם להבין את חשיבותה.

כבוד היושב-ראש, מי שיבוא לסכם, ובעיקר את דברי ראש הממשלה, לאחד ששמע יומיים את הדיונים על הצעת החוק שהובא כאן, יציין דבר אופייני: בכנסת, בשנות השבעים, חיפשה פשרה בין שני מחנות בחברה הישראלית לפתרון בעיות היסוד של קיום האומה. לא צריך לטשטש את העובדה שקיימים ניגודים בינוני. לפעמים אין לנו אומץ-לב לומר שלמען העניין או מוכנים לפשרה. הפשרה נחוצה כדי להשיג שלמות האומה היהודית.

כשהכרזנו על מדינת חוק וגם קיימנו זאת כל השנים, הסכמנו שבמסגרת מדינת חוק אין סתירה בכך שבחוקי הכנסת יכללו גם יסודות ההלכה הדתית.

לאור הבג"צ האחרון בעניין ילדי רס"ן שליט מנישואי תערובת, כשמביאה הממשלה, לאחר שיקול, הצעה להטות סטטוס-קוו, כלום דבר חדש הוא? במשך עשר שנים קיימנו את ההלכה ברישום האוכלוסין לפי ההנחיות של שר הפנים. גם המתנגדים ברגע זה להצעת החוק יעשו אז בממשלה והסכימו עם ההנחיות לפקיד לרשום לפי ההלכה את הפריט "לאום". משנת 1960 עד שנת 1970 אנו מקיימים את רישום האוכלוסיה לפי ההנחיות של שר הפנים, בהתאם להלכה. עם התיקון רצתה הממשלה למנוע פילוג והתרוצצות ולחזור לסטטוס-קוו. איזה חידוש חידשנו? איזה הלם ציבורי שצריך להסעיר את הציבור ולשמש עילה להפגנה הסוערת מול הכנסת שהתקיימה אתמול? השאלות האלה לא לשם קינטור באו, אלא לשם חיפוש תשובה מציאותית.

בהזדמנות אחרת הזכרתי שכמה הוגי-דעות, שהיו חוט השרדה של תנועת העבודה הציונית, חיפשו דרך להבנה עם המסורת ועם המחנה הדתי, וביניהם ברל כצנלסון ז"ל, שהיה לו אומץ-הלב לפנות בשנות השלושים למחנה הפועלי בארץ ישראל, בצינו שאנחנו צריכים בדרך-ארץ להעריך את המסורת ולחפש דרכים להיבדע עם המחנה הדתי, לשם שלמות האומה, לשם השגת המטרה המשותפת.

בדברי ראש הממשלה, כשצירפה את קולה, נשמעה הדאגה הגדולה לגורל האומה היהודית והפחד שמא נתפלא, שמא נהפוך את מדינת ישראל לסלע-מחלוקת.

רוצים שהמשפחות תהיינה בארץ, הן לא באו הנה לבי-קור. הן צריכות לחיות כאן. צריך לזרז תהליך זה, כדי שככל האפשר לא יהיו בעיות בתוך המשפחה. זה הכרחי.

ואשר לעניין הגיון כשלעצמו, אני יכולה לתאר לעצמי שיש נשים לא-יהודיות שאין זה נעים להן. אני מבניה זאת, אבל, חברי הכנסת, אשה לא-יהודית: (א) היא מתחנת עם יהודי; (ב) היא הולכת אתה לחיות את חייה במדינת היהודים. היא הולכת אתה למדינת היהודים. היא עוזבת את משפחתה, את סביבתה, את קרוביה, את שפתה, את אמונתה - אם היתה מאמינה - ובאה לחיות בין יהודים. היא ידעה שפה יהיו ילדיה יהודים. כיהודים ימלאו כל החובות של היהודים. לפי דעתי, היא מביאה קרבן גדול. היא מביאה קרבן זה מתוך אהבת הבעל, ואולי גם מתוך אהבת לעם ישראל. אבל זה קרבן, גם בשביל משפחות יהודיות טהורות. אנו רואים איזו עלייה המונית יש מן המערב. אני מקווה שעוד תבוא עלייה המונית כזאת, מתוך חופש, לא מתוך דיפת חלילה. אבל אנו רואים מה זה בשביל אשה לא-יהודית לעלות עם בעלה היהודי לישראל. אבל כאשר היא באה הנה עם ילדיה, ברור שהיא רוצה שלילדיה יהיה טוב. אין כל ספק. היא צריכה להביא קרבן. נכון.

(קריאה: ואם זה בניגוד להכרחה?)

היא צריכה להביא עוד קרבן. אני אינני מכירה אם נורמלית, שיש קרבן שהוא למעלה מכוחה להקריב למען ילדיה. ואשה זו כבר נתנה הרבה למען שלמות המשפחה, לטובת המשפחה. עליה לתת עוד דבר אחד. אינני אומרת שבשביל כולן פשוט הדבר. ואלה שעכשיו מזדעזעים כל-כך בשביל מצפון האשה הזאת, אני רוצה לשאול אותם: אם קרה כדבר הזה במשפחתם, - ואולי הם ידעוים משהו קרוב למשפחתם שזה קרה לו - האם התגיירה האשה או לא התגיירה? ואם לא היה זה עניין מצפוני לגבי קרובת המשפחה, מדוע נעשה העניין לא-מוסרי ואנטי-מצפוני לגבי אחרים?

אני בלב שלם בעד חוק זה. לא למען המפלגות הדתיות. לא למען קיבו הממשלה. גם זה איננו דבר של מה בכך, כלל וכלל לא. לא הייתי מתביישת אילו היה זה הנימוק. אינני רואה בזה כל בושה. אבל לא זה הנימוק.

אני רואה את העיקר בשני הדברים שאמרת. אינני יודעת ואינני מוכנה לומר, שאם נקבל חוק זה, ייפסקו נישואי התערובת בגולה. אבל אולי במקצת שבמקצת ירתיע הדבר. בכל אופן יידעו שמכאן אין היתר. זה הדבר האחד.

והדבר השני הוא - לאפשר לעם הזה להמשיך ולחיות פה יחד, כמו שחינו עד פסק-הדין. קרה ואיש אחד - ויש לו הזכות - פנה לבית-המשפט, וזכה. זה הכניס אותנו למצב, שבו היו צריכים לעשות דבר-מה.

שואלים אנשים: מה הפוזיות הזאת? איך בכל גילוי-הלב: לו היתה הממשלה, או לו היה הרוב בממשלה, נגד הדבר לגופו, לא היתה שאלת הפוזיות מתעוררת. אבל אם הממשלה הולכת לזה, וברוב מכריע קיבלה זאת, הרי כדי למנוע עיניוים, יסורים ומשברים, מוטב לעשות זאת מהר ככל האפשר. לדחות את החודש חודשיים, בשביל מי? - בשביל ההולכים לזה ממילא אין צורך בזה. מי שמתנגד לזה, אל יביא את הנימוק של פוזיות, וכי כעבור שישה חודשים היה מצביע בעד?

המצב שנוצר במרכזי הגולה מחייב להקל על הליכי הגיור. אני אומר זאת כאדם המתייחס ברצינות לעניין, אבל הרגשתי היא שאין להשלים עם המצב הקיים. הרבנים הראשיים, הרב אונטרמן והרב נסים, מתבקשים להיכנס בעבי הקורה ולמצוא פתרון חיובי בהקדם. לא יסלח לדורנו אם לא ימצאו בתקופה זו גדולי חכמי ישראל שיירתמו בעול מציאת פתרון חיובי לבעיה זו.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לתבר-הכנסת הרינג, ואחריו לחבר-הכנסת בן-מאיר.

זאב הרינג (המערך, עבודה-מפ"ם):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. רצוני לומר לחבר-הכנסת שוסטק, שאם הוא סובר, שיש אי-אלה מגבלות לסמכויות החקיקה של הבית הזה - טעות בידו. הכנסת רשאית לחוקק כל חוק.

הקשבתי רב קשב לדברי השר בגין. לדברים רבים הסכמתי. אולם סבורני שגם אם אין הפרדה בין דת ללאום, אין זה אומר שיש זהות ביניהם. אין החווייה הדתית ממלאה את כל קיומנו הלאומי. במכלול סימני-ההיכר של ההשתייכות ללאום היהודי יש לדת מקום מכובד, אך לא בלעדי.

בהיסטוריוסופיה בעניין קיומנו יש אלמנטים נוספים: אותה קדימה, שהשר בגין מזהה אותה מושג-מה עם התבוללות, ואותה שאיפה מתמדת לשינוי פני האומה כאומה יוצרת, מושרשת באדמתה, בונה חברה חדשה, שערכה הבטחוני והלאומי הוכח כה מוחשית במלחמת ששת הימים. יוצא שאין ההיסטוריוסופיה בעניין קיומנו כה ערטילאית וכה פשטנית. אפשר להיות יהודי טוב ולא לחיות על פי ההלכה.

עם זאת אני מחייב את החוק מטעמים עקרוניים ולא קואליציוניים. השולל את החקיקה עקרונית בתחום זה יעשה לפחות חסד עם הזולת שדעתו אחרת ויכיר באופי העקרוני של דעת הזולת.

מותר בהחלט למתוח ביקורת על פסק-דין של בית-המשפט. העניין איננו עוד סוב-ידיצה. אני מצטער על כך שכה רבים שמצאו לנכון להגן על כבוד המשפט ויצאו בצדק נגד ביוזנו, לא מצאו לנכון להגן על הבמה הזאת כאשר ביוזו וביוזו את חוקי המדינה.

הייתי גותן אשדאי גדול יותר להודיעויותו של חבר-הכנסת סגה על ב'זינו של בית-המשפט על-ידי הרבנות הראשית אילו היה מביע בעלותו על במה זו, אחר ההצגה שהייתה כאן, לפחות חלק פעוט מהודיעויותו על ביוזן חוק המדינה.

מי שאינו רואה לפניו בדין זה את העם היהודי בתפוצות, מי שאינו רואה כיצד הולכים ונשחקים חלקים מן העם היהודי במצעד הנצחון הגדול של האמנציפציה וההתבוללות, אינו תופס את מהות העניין, שהוא קודם כל לאומי.

לא מכבר הייתי בארצות-הברית. שם חי חלק נכבד של העם היהודי. רבים הולכים לאיבוד, ולא חס וחלילה בשל פרעות וטבח, כי אם לאור הזרקורים של הציביה ליציה המודרנית ולצלילי הסימפוניה של השויון עד כדי חנק רוחני, ניוולציה ואבדון. והמדובר הוא במחצית העם היהודי, החי בארצות-הברית.

ולכן היתה הצדקה שלא נאמן ברציפות את הבג"צ בעניין ילדי רס"ן שליט.

אני נמנה עם אלה שיש להם דרך-ארץ רב כלפי שופטי בית-המשפט העליון, אבל אין זה מונע שחברי הכנסת יעירו על פסק-הדין שנתקבל, אם הם חושבים שהדבר עלול להביא לידי תקלה. פסק-הדין הנ"ל גרם לפלוגתה קשה בקרב השופטים, וכהוכחה ולחיוק דברי אזכיר הערתו של נשיא הבג"צ, ד"ר ש. אגרנט, שבאותו פסק-דין העיר שאין מקום שבג"צ יכריע בעת-רה זו, היות וכאן מחלוקת אידיאולוגית של דורי דורות בתוך היהדות ואין בית-המשפט יכול להכריע "מיהו יהודי".

מה משמעו של דבר - לאשר את פסק-הדין בעניין רב-סרן שליט? פירושו לשנות את המקובל ולשנות את הסטטוס-קוו הקיים משנת 1960. שאם לא, הרי זה עלול להתפרש כעידוד לנישואי תערובת בארצות הגולה.

שאל פה חבר-הכנסת חזן שאלה רצינית: "אמרנו גא לי, האם כשיתקבל התיקון שאתם ממליצים עליו, יעבך הדבר את תהליך נישואי התערובת? אינני יכול לתת לו שום ערבות, אבל יכול אני לומר דבר אחד: אילו אישנו את פסק-הדין בבג"צ בעניין ילדי שליט, שהם מנישואי תערובת, הרי כל אם או אב בפאריס, בלוג-דון או בלוס-אנג'לס, בבון וביהנסבורג, הורים שעודם מתמרדים נגד נגע נישואי התערובת של הבן או הבת, היו נמצאים במצב מסובך ומביך. הבן או הבת יאמרו להורים: "מה אתם מתרגשים כל-כך נגד נישואי תערובת? בת? הגה במדינת ישראל - מציון תצא תורה חדשה: מותר לעשות זאת. ככה יפרשו בגולה את רישום היל-דים מנישואי תערובת כיהודים. זו היא הסכנה. אני כאיש תנועת העבודה הישראלית לא הייתי רוצה להיות שותף לכך שמציון תצא תורה חדשה לנישואי תערובת. בשבילי עניין מצפוני הוא, דבר שהוא מעבד לכל חש-בונות של מפלגה. אני יהודי לפני שאני ציוני ולפני שאני ישראלי.

בלי לקפל את הערכים האידיאיים והסוציאליים של כל אחד - עלינו לחפש דרך לחוק את היהדות. יש לי הרגשה שבשנות השבעים התשתית של המערכה - יהדות העולם - נמצאת במצב קשה ומסובך.

לא אכנס בהזדמנות זו לכל הסוגיה המשפטית, כי עלי להצטמצם; אציין רק שהצטרפות למשפחת היהודים, ללאום היהודי, חייבת להיעשות בצורה אוב-ייקטיבית ולא על-ידי הצהרה סובייקטיבית, וההלכה הדתינה "מיהו יהודי" זוהי התשובה היחידה שיכולה לאחד את רוב המחנה. כי רוב זרמי היהדות, ובכלל זה האורתודוקסיה, הקונסרבטיביים והרפורמיים, מאוחדים בהגדרה שיהודי נקבע לפי האם: יהודי הוא מי שנולד מאם יהודיה, ושום זרם רציני ביהדות לא העלה הצעה שנקבע את מהות היהודי לפי האב; לכן הכנסת, בקבלה את הצעת החוק לתיקון חוק השבות, בהגדרה של מושג "מיהו יהודי", אינה אלא מאשרת מושג שהוא מקובל אצל רוב האומה היהודית בגולה ובמדינת ישראל. דבר זה יש בו כדי להביא לידי יתר ליכוד ואחדות.

נשארה שאלת הגיור שהיא חלק נכבד בבירור הזה. רצוני לפנות אל המחנה הדתי בבקשה לנקוט הצעדים הדרושים לשנות את המצב לגבי הליכי הגיור.

תיקון חוק השבות מתקן עוול גדול. שוב לא יהיה מצב שבני משפחה אחת המתייצבים על סף המולדת יהיו לא שווים בפני חוקי המדינה. בכך יש משום הישג אולם תיקון זה אינו פותר את השאלה של שוויון לאומי, אשר לדאבונו פתרונו הוא מחוץ לכתלי הבית הזה.

עם זאת, הכרח הוא שהכנסת בכל זאת תמצא דרך וביטוי לקביעה חד-משמעית, שפירושו של חוק זה הוא חובת הליכה לקראת יהודי התפוצות ובני משפחתם, וקבלתם כאחים ולא כזרים.

מי שמדמה בנפשו שהחקיקה הזאת היא סוף-פסוק, איננו אלא טועה; זוהי רק התחלה. על הכנסת לעקוב אחרי ביצוע החוק. יהיה, וחייב להיות, מאבק על כל סעיף ועל כל נפש, כדי שנוכל לחיות בצוותא. יש להבין שחוק זה נתן אשראי גדול לאלה הרואים בדת ובמסורת גורם חשוב בחיי האומה. בימנו אשראי זה יהיה אסון גדול לקיום בצוותא במדינת ישראל. אין לנו ברירה אלא לנצל את האשראי הזה בשירות הקליטה במובן הרחב של המושג, ואולי אז תקום רוח חדשה וגדולה בתוכנו.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת בן-מאיר.

ישראל שלמה בן-מאיר (מפד"ל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. בדיון המקיף והרחב, שקיימה הכנסת זה היום השני בבעיה הגורלית לעם היהודי בישראל ובתפוצות, שמענו טענות מטענות שונות. יש כאלה שאתם אין לנו וזכרה, כי אין לנו שפה משותפת אתם. לדידם העם היהודי לא קיים, ואם הוא קיים - היו רוצים שיחלל להתקיים. הם רוצים להקים חברה חדשה, עם חדש, העם היהודי לא טוב להם. זה נוגד את הכרתם אם יהיו קשורים עם ההלכה שהיא המסורת, עם ההיסטוריה של העם היהודי שהיא ההלכה. על כן הם רוצים לנתק את הקשרים ולנפץ אותם. אמרתי שאתם אין לי שפה משותפת, ואין אתם שפה משותפת גם לעם היהודי הגדול, לא למיליוני היהודים הנמצאים בארצות הרי-זרחה ולא למיליוני היהודים הנמצאים ברוסיה הסובייטית.

נזכרו כאן המכתבים שנשלחו אלינו. הם מדברים על מולדת, אבל הם גם מדברים על קשרים שקשרו אותם למולדת, על קשרי זרות. אותו מכתב שנתקבל מגרזוויה ספוג רגש. דתי כל-כולו, והוא ממש מזועזע. אני חושש מה יחיות נושאי תרבות חלילנית צרופה, קשריהם.

שמענו את דבריו של אותו פרופסור לפיסיקה שהו-פיע על מסך הטלוויזיה, ובתשובתו לבחור שבא מרוסיה אמר: אינני שייך לעם היהודי, אף על פי שלפי ההלכה הוא יהודי. אני מקווה שילדיו של אותו פרופסור, ואם לא ילדיו אזי נכדיו, יתביישו בו.

כאשר נתקבל פסק-הדין בעניין שליט הופיע גם פסק-דין שני, פסק-דין שניתן בעתירתו של עורך-דין בן-מנשה, אשר ביקש למחוק מתעודת-הזהות של ילדיו את המלה "יהודי". לפי הדת הם יהודים, גם האב וגם האם הם יהודים, אבל הוא איננו רוצה שבתעודת-הזהות יירשם שהם יהודים. למעשה אין סתירה בין שני פסקי-הדין ובין שתי העתירות. בשתי העתירות,

בברית-המועצות המצב שונה. ייתכן, כפי ששמענו, שחבר-כנסת וילנר להוט להתבולל עם העם הסובייטי הגדול, אך הצרה היא, שהעם הסובייטי הגדול אינו להוט להתבולל עם חבר-הכנסת וילנר.

בעיר אחת בוורגינייה, בקהילה היהודית קטנה, 61% מכל הגברים היהודים בעשור האחרון נשאו נשים לא-יהודיות. קהילות יהודיות קטנות נידונות לכליה, והשאלה היא: כמה נותרו עוד לשמד ולטמיעה? באר-גיברסטיה, אחת מני רבות, 20% של היהודים בסגל ההוראה נשאו נשים לא-יהודיות.

אחד החוקרים היהודים הרציניים בארצות-הברית מעריך, שהשיעור הממוצע של נישואי תערובת ב-1967 היה 17% והוא מתקרב ל-20%, ועוד ילך ויגדל, בייחוד בקרב הדור הצעיר היהודי.

בדרך כלל אין שואלים בארצות-הברית לדתו של אדם, אך באותן שתי מדינות שבהן שואלים על כך מתברר כי קרוב ל-50% של גברים יהודים נשאו נשים לא-יהודיות. אפשר כמובן לשאול: מה האסון? אולם אם יימשך תהליך זה, הרי ב-1980 יתחנך אחד מכל ארבעה ילדים יהודים במשפחה מנישואי תערובת, וכידוע מרביתם של ילדים כאלה אינם מתחנכים כיהודים.

אין חילוקי דעות בקרב יהדות אמריקה לגבי הסכנה הנשקפת לקיום העם היהודי ועתידו. אל לנו להעמיד פנים שאין הדבר נוגע לנו. זוהי התמורה הגדולה ביותר בחיי העם היהודי וזו גם הסכנה החמורה ביותר לקיומו ולעתידו. לבוא ולומר שאין קשר בין הדיון כאן לבין החויון המחירד שם, פירושו להתעלם מאחד הדברים הגורליים בחיי העם היהודי.

אמנם אין בכוחה של המדינה לעצור בעד תהליך זה, אך יש ביכולתה האט את צעדיו אם אמנם תאות מכאן סימני חידה ולא נתן "אור ירוק" להיתר והשלמה. עלינו ללכת בשני הכיוונים: להאט את תהליך נישואי התערובת שם ולהקל על קליטת משפחות מעורבות כאן.

מאחר שאני מקבל את החוק, רצוני לומר בסיום דברי כמה מלים לחברי הכנסת הדתיים היושבים כאן: הרבה תלוי במחנה הדת, שהוא מעורה בחיי המדינה, בחיי העבודה והיצירה, אם חוק זה יופעל כהלכה, ולא רק לפי ההלכה, או שהוא יישאר על הגייר וישמש תחנת-ביניים לסערת רוחות חדשה, ששום חקיקה לא תשקט אותה ולא תענה עליה.

חברי הכנסת הדתיים יודעים היטב, לא פחות מאתנו, שהסכנה לערכי דת ומסורת במדינה צפויה לא מאלה המתיימרים להיות נושאי תרבות חלילנית צרופה, אלא מאכזבתם של אותם הרבים הרואים עדיין בדת ובמסורת נכס לאומי רב-ערך לקיומו של העם ואחדותו. לא שמענו די מפיכם, חברי הכנסת הדתיים, על נכס-נותכם להיאבק על יחס של כבוד אל ההלכה היהודית על-ידי התאמתה לרוח המציאות החדשה.

לא ייתכן שהדוך אל העם היהודי, שהוא עם גדול לכל הדעות, תהיה רזועה כל כך הרבה קוצים ואבנים ותהיה שרויה באפילה כה עמוקה ובלתי-חדירה. עדיין לא שמענו מפיכם שאתם מבינים לצורך להיאבק נגד נוקשות והתבדלות מאובנת, המרחיקה ממנוני ישראל ממקורות המסורת היהודית יותר מכפי שמוסוגלים לע-שות זאת ידביכם המושבעים.

פיו: מה ההתנגדות להלכה? הלכה - זה חוק. חבר-הכנסת חון מדבר על מדינת חוק, אם יגדיר זאת בדרך יותר ברורה, יאמר: מדינה של חוקים שגלוקים מעמים אחרים, אבל לא מהם היהודי. זאת היא השאלה. חבר-הכנסת אביוהר מפרח כל-כולו מהחוק שלוקח מהחוק של העם היהודי, מהמסורת, מההיסטוריה. מה ההלכה שהוא מפרח ממנה? ההלכה הרבנית הזאת היא שנתנה לו את השאיפה העקשנית לארץ-ישראל ולשלמותה. ההלכה הרבנית הזאת, שהוא מתנגד לה, היא שנתנה לנו את הנימוקים לטיעון לארץ-ישראל השלמה. היא שנתנה לנו את הנימוק ואת הטיעון לחזור לארצנו ולהקים בה מדינה. ההלכה הרבנית הזאת היא שהביאה ומביאה לאחדות העם על אף פיזור, על אף כל ההבדלים שבין חלקים שבו; היא שהחזיקה אותנו אלפיים שנה בכל מיני ארצות ובכל מיני תרבויות והחזיקה אותנו באחדות.

ההלכה הרבנית הזאת היא שקבעה שיש צורך בקיבוץ גלויות, היא שנתנת לנו את הדישה לעלייה לגבי אלה שיושבים בארצות אחרות ושהכריזו עליהם מפעם לפעם שהם שייכים למה שחבר-הכנסת אביוהר קורא "נציולטיבי" של עם עולם. האם היהודים לא לחמו מתוך פטריוטיסם מלא בשביל גרמנים במלחמת העולם הראשונה, בשביל רוסים, בשביל הונגרים? רצו להילחם, התחננו שיתנו להם להילחם. וגם היום, האם בחורים יהודים לא נהרגים בוייטנאם, ובלואיליות-מלאה?

למה אנחנו דורשים מהם עלייה? על סמך מה? על סמך שפלוני או אלמוני התחנן על גייה והיא אינה רוצה להתגייר, כי זה נגד הכרתה, לדברי חבר-הכנסת אביוהר? מה הוא הגיור? הגיור הוא קבלת דבר היהדות על כל תנאיו, בלי היסוסים. כל מי שמקבל את כל התורה כולה חוץ ממצווה אחת, כאילו כופר בכולה. כל מי שמקבל מצוות הלאום כולו חוץ ממצווה אחת, הוא אינו שייך ללאום. לאום לא יכול להיות פשרני. לא יכולים לומר: אני חבר הלאום הזה ב-90% והשני ב-10%. זה לא ייתכן. הוא רוצה להשתתף בגורל מדינת ישראל - אומרים. מה זה גורל מדינת ישראל? האם זה כולל את היהודים במדינות ערב שדיבדנו עליהם דק לפני זמן-מה? האם זה כולל את היהודים ברוסיה הסובייטית? האם זה כולל את הדאגה לעם היהודי כולו?

מאד מוצא חן בעיניו, בעיני המבקש להצטרף לעם היהודי, המאבק של שני מיליונים היהודים האלה בארצם. הוא רוצה להצטרף לעם זה, אבל בתנאים, אומר חבר-הכנסת אביוהר, שלא יפגעו בהכרתו; שלא ידרשו ממנו לעשות דברים שאינם מוצאים חן בעיניו. זה אדם שמצטרף ללאום בתנאים. הנאים כאלה אי אפשר לקבל.

מאיר אביוהר (הרשימה הממלכתית):

השאלה היא, אם האשה מצטרפת ליהדות למען לדיה או מתוך הכרתה.

ישראל שלמה בן-מאיר (מפד"ל):

היא צריכה להצטרף בלי תנאים. ואם נבקש ממנה מחר לעזור ליהדות עיראק, היא תאמר שלא לשם כך הצטרפה? תנאים אתה עושה לי בקשר להצטרפות ללאום?

מה הוא הגיור? הגיור הוא בראש וראשונה אקט

בנימוק של גישה סובייקטיבית, רוצים לנתק את הקשר עם העבר, רוצים לנתק את הקשר עם הפורה, שאנו כל כך שואפים כי היא תעלה לישראל. הם כופרים בקיבוץ הגלויות. על כל אין שום סתירה בין שתי העתירות: בעתירה אחת מבקשים מבחינה סובייקטיבית, בית, שילדים שאינם יהודים יירשמו כיהודים, ובעתירה השנייה אומרים שאותם ילדים שהם יהודים בל יירשמו כיהודים - ושתי העתירות נובעות מתוך אותה תיאוריה. הטענות שלהם נעוצות באותם נימוקים ומניעים של רצון להתנער מהעם היהודי כפי שאנו מכירים אותו.

חבר-הכנסת אליעד, גם במסגרת קריאות-ביניים, אומר שהוא דואג ליהודים בתפוצות. בנאומו אמר את המשפט הבא - אני מצטט: "לדינו המשמעות האמיתית של הקיקת חוק זה פירושה שמדינת ישראל היא המשך לגלות". האם הושב חבר-הכנסת אליעד שמדינת ישראל איננה המשך לגלות? האם היתה קמה בלי הגלות? מהו היליזול הזה בגלות, שבמשך כל השנים גילתה שאיפה עקשנית לחזור לארץ? רוצים להתנער, כאן מכל מה שהיה במשך אלפיים שנה, והתוצאה מכך היא התנערות מהגלות גם היום. האם רוסיה הסובייטית איננה גלות? אין לו קשר אתה, אבל הוא רוצה להגן עליה. וממשיך חבר-הכנסת אליעד ואומר: "בוודאי, כאשר עמדנו לפני סכנת טמיעה, כאשר היינו צריכים להגן על קיומנו - זוהי מצווה מוסרית ראשונה של עם להגן על עצמו ועל קיומו - היה מקום לכך. אבל היום, האם תרבות ישראל והיהדות במדינת ישראל נתונות באותה סכנת טמיעה שהיו נתונות בה בגולה, ואשר למינתה שמו סייג על סייג?" נשווה את הדברים האלה עם דברי ראש הממשלה לפני זמן קצר, שהיא כולה מזדעזעת וחוששת מטמיעה, גם ברוסיה, גם בארצות-הברית וגם במדינות אחרים. נישואי התערובת מקטינים את היקף העם היהודי. על כך אומר חבר-הכנסת אליעד: לא חשוב.

אתה מדבר על טמיעה. האם בארץ אין סכנת טמיעה? ההתבוללות הגדולה ביותר שהיתה פעם בהיסטוריה של העם היהודי היתה כאשר ישבו בארצנו, במדינתנו - ואיננו מתייחס לתקופת עורא ונחמיה, אלא לתקופת המתיוונים. שם הגענו למלחמת אורחים. הפעם היחידה בתולדותינו שהגענו למלחמת אורחים בשבתנו במולדתנו ובארצנו כתוצאה מהתבוללות של העם היהודי בתרבות יוון, התבוללות שהביאה להכנסת הצלם להיכל, התבוללות שהביאה בהכרח להתירה תחת יסודות העם כולו, של לאומיותו. והאם אין נישואי תערובת במדינת ישראל, ואין שעוברים אותנו? בית-המשפט הזכיר אותו מקרה של בן לעם יהודי שהצטרף ל"פ"ח" - האם זו לא אחת התוצאות הגדולות של התבוללות במולדת כתוצאה מנישואי תערובת במולדת? הסכנה הזאת קיימת, וברור שהיא קיימת.

חבר-הכנסת אביוהר טוען טענה הפוכה: "אינני בא לטעון כאן בעד ההגדרה הסובייקטיבית של הלאום-מיות... אינני בין הגורסים שאפשר להפריד ביהדות ובין לאום ודת". אם כך, מה כן? אולם לדעתך, השאלה היא שאלת השלטתה של ההלכה הרבנית. שמענו גם מפי אחרים על מפרח מן ההלכה. מה היא ההלכה הזאת? יש כל מיני הגדרות לכך.

רוב המילונים מגדירים הלכה: חוק, דין. בן-יהודה, דומני היחיד, אומר: מנהג קבוע שנהיה לחוק ונוהגים על

כשבא לפנינו עניין קונקרטי, זוהי זכותו וזוהי חובתו של בית-המשפט לפרש את החוק, ואם יש צורך - גם לראו לאכיפתו, לפי הכרתו ומצפונו.

מבחינה זו אין לעבור לסדר-היום על הנסיונות לפגוע בכבודו של בית-המשפט. כאשר הרבנים תבעו משרד הפנים הדתי שלא יבצע את פסק-הדין, היתה זו חריגה קשה מזכויותיהם במדינה. קל להבין את הדילמה שעמד בה שר הפנים, ויש לומר לו "וישד כוח" שעמד בניסיון.

אבל, מאידך גיסא, צריך גם להיות ברור מהו הגבול לסמכות בית-המשפט העליון. בית-המשפט, כאמור, מפרש את החוק, אבל איננו מחוקק. לחוקק - זוהי הפונקציה, הזכות, הסמכות של בית-המחוקקים, הכנסת. זוהי זכותה הבלתי-מעוררת של הכנסת לשנות את החוק או לתקן אותו, כאשר היא חושבת שהחוק הקיים, כפי שפירש אותו בית-המשפט, טעון שינוי או תיקון. אין בכך שמץ של פגיעה בבית-המשפט, אלא זוהי מסקנה עקבית והגיונית מהפרדת הסמכויות במדינה.

אדוני היושב-ראש, אני מודה שהייתי בין אלה שנוח היה להם במשך שנים להתחמק מהבעיה שלפנינו, אבל הוויכוח המתעורר מדי כמה שנים בשאלה מיהו יהודי הוא ויכוח שאיננו מאפשר התחמקות, גם לא בטענה שרצוי לדחות כל דין-דברים שיש בהם מעין מלחמת תרבות, "קולטור-קאמפף" בלעז.

ראש הממשלה הסבירה כאן את עמדתה בכוח רב ובכנות האופיינית לה. אותה גישה, המנסה להעמיד את תנועת העבודה כאנטי-דתית, היא גישה פשטנית ביותר. בתוך תנועת העבודה יש קשת רחבה ומגוונת של אנשים דתיים ולא-דתיים וכן גם אנטי-דתיים. הרוב הגדול אינו מייחס לדת את הערך שמייחסים לו הדתיים, אבל גם אינו אנטי-דתי; יש לו דרך-ארץ בפני המסורת, ועל כל פנים, דרך-ארץ בפני התפקיד הגדול שמילאה הדת היהודית בשמירת הלאום היהודי במהלך הדורות, ואין בכך כל סתירה לעמדתה הכללית של תנועת העבודה לחופש המצפון בין חבריה וחופש המצפון במדינה.

שמענו הצעת פתרון לבעיה שלפנינו במחיקת המלה "לאום" משאלון הרישום ומתעודת-הזהות. עם כל הכבוד למציעים, זו עצה פשטנית ומתחמקת. יש בכך משום טמינת הראש בחול. לא יצחק גרינבוים ולא ברי-יהודה המנות העלו על הדעת מחיקת המלה "לאום".

בשאלה שהציג דוד בן-גוריון, על דעת הממשלה דאז, בשנת 1958, לחכמי ישראל, אמר בין השאר, כפי שהזכיר כאן שר המשפטים: "שיקולים בטחוניים ואחרים מנעו אותנו עד כה וימנעו אותנו בעתיד הקרוב מלקבל הצעות על ביטול הרישום של "דת" או "לאום" במרשם התושבים". ואם זו היתה דעתו של בן-גוריון בשנת 1958, נדמה לי שאפשר גם לשים את הדגש במלים "ימנעו" אותנו בעתיד הקרוב". האם מצב הבטחון בשנים אלו יש בו כדי להקל ראש בשיקולים הבטחוניים הנרמזים בשאלה?

קראתי את המאמר של מר בן-גוריון שהתפרסם לפני ימים אחדים ושהווכח על-ידי שר המשפטים, ובו הוא חוזר על דעתו שאין למחוק את המונח "לאום" מהרישום. הדגש אצלו הפעם בהיות העם היהודי

לאומי. מובן שזה גם אקט דתי. אין אצלנו הפרדה בין לאום ודת, החל מהימים הראשונים כאשר עמדנו על הד סיני. כאשר ניתנה תורה נאמר לנו: "היום הזה נהיית לעם", ולא לדת. התורה עשתה אותנו לעם.

ומה הוא מעשה הגיור? כאשר באים להתגייר באים לפני בית-דין. הדבר הראשון שהמתגייר נשאל ועליו הוא חייב להשיב, לפי הרמב"ם: "כיצד מקבלים גרי צדק... אומרים לו: מה ראית שבאת להתגייר, אי אתה יודע שישאל בומן הזה דוויים וסחופים ומטורפים ויסודים באין עליהן?" אם אמר: "אני יודע ואינני כדאי - מקבלין אותו".

כל זה הוא מוכן לקבל, אבל להיכנס למקווה - לא. הרי זה התנאי, יש טוענים שגם זה הוא לא מוכן לקבל. הגיור הוא אקט לאומי בראש וראשונה, וכשהוא מקבל את זה עליו, הדת מחייבת אותו, מחייבת אותו בעונש ונותנת לו מצווה. אם הוא לא מקיים אותה - בעולם הבא, מי שמאמין בעולם הבא, יהיה דינו מה שיהיה. אם הוא מקבל אותה - יקבל את השכר שיקבל. את זה הוא צריך לקבל עליו בגיור. על-ידי כך הוא נכנס למסגרת הלאום.

הי"ר ש. רזון:

רשות הדיבור לחברי-הכנסת בן-פורת, ואחריו לחברי-הכנסת אנקוריון.

מדרכי בן-פורת (המערך, עבודה-מפ"ם):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. אני גורס שחברי הכנסת המתייצב על הדוכן וגושא דבריו בנושא מסויים חייב גם להיות עקבי במסקנות לגבי הדברים שאמר, ולהיות עקבי במסקנות בכנסת פירושו - הצבעה וזהה.

הואיל והקשר בין הדברים לבין ההצבעה כבר ניתק, לגבי ידי, לאחר החלטת סיעתי אמש, שנתקבלה בצורה דמוקרטית למהדרין ושחיבה הצבעה בעד הצעת החוק - ניתק הקשר בין הדברים שהתכוננתו לומר היום לבין ההצבעה. והואיל ואני מתכוון להצביע כפי שהסיעה החליטה, אני מבקש את סליחת היושב-ראש וחברי הכנסת על כך שלא אנצל את הזמן שניתן לי.

(קריאות: כל הכבוד.)

הי"ר ש. רזון:

רשות הדיבור לחברי-הכנסת אנקוריון, ואחריו - לחברי-הכנסת קרגמן.

ארי אנקוריון (המערך, עבודה-מפ"ם):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. השאלה הראשונה שרציני להתייחס אליה בקשר לוויכוח שלפנינו היא שאלת מעמדו של בית-המשפט העליון. כמה שופטים זכו כאן לקיתונות של שופכים ועלבונו. וחובתנו כנבחרים העם לעמוד לימנם. הרי עובדה היא שהשופטים חיפשו דרך שלא יצטרכו לפסוק. בעניין זה ואף פנו בהצעה מסויימת לממשלה, אך היא לא קיבלה אותה.

העיקרון שאנו חייבים לחזור עליו השכם והערב הוא שאנו מדינת חוק. מר בן-גוריון, מכסאו הרם כראש ממשלה, אמר בהדגשה: מדינת חוק ולא מדינת הלכה. העיקרון הזה אומר שהקובע במדינה כמדינה הוא שלטון החוק, שהוא מעל לכל, ואת החוק מפרש בית-המשפט

היו"ר ש. רוזן:

חבר-הכנסת אנקוריון, עליך לסיים דבריך.

ארי אנקוריון (המערך, עבודה—מפ"ם):

אני גומר את הציטטה: "הבנים יטענו בצדק: מה שמונתו בישראל, מותר באמריקה, מקל-וחומר בן בנו של קל-וחומר. לא נביא את עצמנו לידי כך שיאמרו הבריות: רצונך להיפטר מאשתך הגולה, סע לניבדה; רצונך לישא נכרית ולהוליד ממנה יהודים, סע לעיר הקודש וירושלים."

היו"ר ש. רוזן:

חבר-הכנסת אנקוריון, עברת את זמנך.

ארי אנקוריון (המערך, עבודה—מפ"ם):

לצערי עלי להפסיק נאומי, בהתחשב בהגבלת הזמן הקצוב לי, ואומר רק בסוף דברי, שאני מצטרף בכל לבי לתביעה הנמרצת שנשמעה כאן מכל הצדדים — ואני חושב, שגם מצד האנשים המייצגים את החוגים הדתיים — לדרוש מהרבות שתתאים עצמה לצרכי העם הזה ותבין שעניין גיר בארץ-ישראל בכל זאת שונה מאשר בגולה; ועליה להתקין פרוצדורה קלה, גור-הה ותברותית לגיור בהתאם לרוח התקופה שאנו חיים בה, ובהתחשב בעובדה שהמדובר בקליטתם של המת-גיירים בתוך העם היהודי היושב בארצו.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת ישראל קרגמן, ואחריו — לחבר-הכנסת מרדכי סורקיס.

ישראל קרגמן (המערך, עבודה—מפ"ם):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. התמיכה בחוק המוצע — ואני תומך בו במלוא הכרת ותפיסתי האידי-אולוגית והעקרונית — אינה חייבת להסתמך על מקורות ההלכה. יש שיקולים ציבוריים ולאומיים שאפשר להסתמך עליהם כדי לתמוך בהצעת החוק.

כבר נאמר, שנישואי תערובת בחוץ-לארץ הם אחד הגורמים המכריעים בהתבוללות גמורה ויציאה מכלל היהדות. כן נאמר, שבני נישואי תערובת הבאים לישראל מביאים, למעשה, לידי התמוגות עם היהודים. נדמה לי, שפרט לקבוצה קטנה של כנענים, ישראל איננה רואה עצמה כאומה נפרדת מהיהדות בגולה, אלא להיפך. אין קיבוץ יהודי בעולם החי בהגרשה כה עמוקה של אחדות וזהות עם כלל היהודים בעולם כמו הקיבוץ היהודי בארץ.

כל אלה המופיעים על הבמות השונות וכן בטלוויזיה ומגנים להוכיח שאכן אנחנו בארץ "עברים" ואילו בברונקס יושבים "יהודים" — רישומם אינו ניכר בישראל. אין לי כל ספק בהשפעה ההרסנית הצפויה ליהדות הגולה אם תתקבל החלטה, שבני נישואי תערובת יהיו ליהודים על פי רצון ההורים לרשום אותם כיהודים. ההכרה ביהדותם של ילדי לא-יהודיות עלולה לקעקע את הזיקה הנפשית האחרונה שעליה נשענת היהדות. אין יקבל העם בתפוצות, שמה שאסור לו — מותר ומוצדק במדינת ישראל? איך יוכלו לעמוד בפרץ הורים, מורים, מנהיגים רוחניים ומחנכים בגולה, אם כל צעיר יוכל להצביע על המקובל במדינת ישראל, המתיר מה שמשדלים לאסור עליו בגולה? האם זאת תהיה התמיכה והסיוע שיינתנו על-ידי מדינת היהודים לאלה הנאבקים בתהליכים חמורים של טמיעה בגולה ובכך

בישראל חלק מהעם היהודי. כפי שהוא אומר: "מחיקת הלאום מתעודה של יהודי ארץ-ישראל היא התחלת המחיקה של היותנו חלק של העם היהודי." ומה מש- מעות המלה "לאום" ליהודי רוסיה שמענו קודם מפי ראש הממשלה כאן.

וכאן אנו בליקך הבעיה: מה אנו מעדיפים — גישה כנענית ישראלית, או גישה הקושרת אותנו לעם היהודי בכל רחבי העולם ולגורלו ההיסטורי של העם היהודי? ביטויים שונים ניתנו לגישה הראשונה. ביטוי קולע וממצה לגישה הכנענית מצאתי במאמר מאת עמוס קינן, אותו קראתי בערב-שבת שעבר. וזה לשונו: "אין כל ויכוח בין ציוני לבלתי-ציוני, בין חילוני לדתי, על משמעות המלה "יהודי" בגולה, או על הקשר בין הדת והיהדות בהיסטוריה. ברור כשמש שבהיסטוריה היהודית בגולה אין כל הגדרה אחרת ליהדות אלא לאום שהוא דת, או דת שהוא לאום, או כל צירוף אחר." והוא ממשיך: "כמו האם האמיתית במשפט שלמה, לא יהיה שום ציוני מוכן להביא לידי פילוג בעם היהודי, כל עוד בעיית היהודים לא נפתרה." אלא מאי? אצלו, אצל עמוס קינן ואצל חבריו כבר נפתרה הבעיה עם הקמת המדינה. וליתר בהירות באה אצלו הדוגמה המא-לפת: "בעיני, כציוני ישראלי, הגברת אן שליט היא יהודיה שלמה, גם אם היא מסרבת להתגייר, ואילו הרב מלובאביץ' הוא בעיני רק חצי יהודי, כיוון שאינו כאן."

גישה זו מוכנה לראות ברוב רובו של העם היהודי, באחד-עשר או שנים-עשר מיליונים של העם היהודי שאינם נמצאים בארץ, רק חצאי יהודים. האין זה בדיוק מ-ה שכן-גוריון קרא "התחלת המחיקה של היותנו חלק של העם היהודי"?

דאי שהציונות העמדה במרכז שאיפתה את הגע-גועים לטריטוריה, למוולדת, לארץ-ישראל, אבל האם יעלה אדם רציני על הדעת שכבר עם התחלת הקמתה של המולדת נתלוש עצמנו מהגוף היהודי הגדול?

אדוני היושב-ראש, המלה "שמד" גגורה מאותו השורש שממנו גגורה המלה "השמדה". סכנת ההת-בוללות על-ידי נישואי תערובת מלווה את העם היהודי מאז היותנו לעם ואבותינו ותונונו נגד סכנה זו כמיטב יכלתם.

הייתי רוצה, בהקשר זה, לקרוא לפניכם מה שאמר בתשובה לשאלה שנשאלה על-ידי ראש הממשלה דאז, דוד בן-גוריון, בשנת 1958, חכם ישראל שאול ליברמן, המתאר את ההשפעה באמריקה בעניין הפרדת המושג "לאום" בישראל מההשתייכות לדת ישראל: "כל סטייה מן ההלכה בעניין נישואי תערובת ובני נישואי תערובת תכניס מהומה ותוהו-ובוהו לתוך מוחות היהודים בגולה. רוב רובו של עם ישראל באמריקה, ואפילו הללו שאין שומרים אף את יום הכפורים, נדתיים מנישואי תערובת. ההורים עושים ברגע האחרון כל מה שבכוחם לעשות כדי למנוע את בנייהם ובנותיהם מנישואי תערובת. והצעד הבלתי-מדומה של ההורים מכריע תכופות בעניין זה. כל קולח בישראל בעניין בני נישואי תערובת היא הרת אסור לישראל בגולה. היא תגע בבבת-עיני ובצפור-נפש של כל העם כולו. בכגון דא אין האבות יכולים להביא עורכי-דין להסביר לבן ולבת שבישראל קיימים תנאים אחרים."

להכיר למעשה בזכותו של עם ישראל להבטיח את רציפותו ההיסטורית ואת אחדותו הפנימית, והאת על-ידי טקס מסויים על מנת להצטרף ליהדות?

כאן אני מוסיף מה שנאמר כבר על ידי מספר חברי הכנסת, שיש לתבוע כי הטקס הזה, טקס הגיוה, יהיה אקט תרבותי, מכובד, נפשי, הכרתי, שפירושו כניסה לחיק היהדות. אני חושב שהחוק המוצע יביא אמנם לתיקון הדבר שנדרש על ידי רבים בישראל.

חברי הכנסת, אני מסיים את דברי. כולנו נתבעים לכנות פנימית. זה קרוב ל-20 שנה - אולי קצת פחות, אולי 17 או 16 שנה - קיימות הנחיות שלפיהן נהגו למעשה במשך השנים הללו.

אורי אבנרי (העולם הזה- כוח חדש):
תשע שנים בדיוק.

ישראל קרגמן (המערך, עבודה-מפ"ם):
קודם כל, משנת 1960 ועד שנת 1970 - זו תקופה של עשר שנים. חוץ מזה היתה תקופה, עוד לפני ההנחיות שניתנו על ידי השר ברי-הודה ז"ל, שהיו בבחינת שינוי, ואחר-כך בא שוב שינוי. אבל גם תקופה של עשר שנים היא תקופה ששווה למחצית זמן קיום המדינה עד כה. איפה הייתה? מדוע לא היו הפגנות כשהיו מקרים מסויים-מיים? האם מפני שעכשיו ניתנת גושפנקה חוקית? ואני לא מתכחש לעובדה שזה שינוי, אבל במהות העניין זה אותו דבר, אותן הנחיות אשר לפיהן פעלו במשך עשר שנים, ואותם חברי הכנסת החושבים שעל-ידי חקיקה זו אנחנו משנים את מהות העניין - טועים.

אני רוצה לומר שכולנו, אלה החרדים לקיומה של היהדות בעולם כולו - ואנחנו רק חלק קטן ממנה - והחרדים לרציפות קיומה, לא יתנו יד למצב שעלול להיווצר, אמנם לא מיד, אבל במרוצת השנים, מצב של תהוה-ובוהו בעדה הזאת ששמה יהדות.

הי"ד ש. רוזן:
רשות הדיבור לחבר-הכנסת סורקיס.

מרדכי סורקיס (המערך, עבודה-מפ"ם):
כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. בודאי רוב חברי הכנסת שואלים את עצמם: מה עוד יש להוסיף? אמנם אמר מישוה שהחוק היה מעשה פזיז במקצת, אבל הדיון בחוק בודאי לא היה פזיז מבחינת הזמן שהוקצב. נקבעו שש שעות לדיון, אך אני מניח שדיברו שמונה שעות. יושבי-הראש היו ליבראליים בעניין זה, ואני מברך אותם על שנתנו לכל חברי הכנסת להגיד מה שבלבם בנושא זה.

שמעתי מפי חבר כנסת חשוב מאוד, שאיני רוצה להזכיר את שמו, אומר: אם אתם תלכים ומעבידים את החוק הזה - שהוא לא יצביע בעדו - והוא יגשים שני דברים, חוק השבות והקלות בגיוה, יהיה זה דבר גדול.

אני רוצה להפנות את דברי לחברים הדתיים: אהבת ישראל והטראדיה של עם ישראל צריכות לזעזע את אלה שבידם לעשות דברים למען עם ישראל. חבר-הכנסת הריגו ואנוכי, שזכינו להיות לבריגדה, ראינו את היהודים הראשונים במחנות, ואז לא היה שום הבדל בין איש "השומר הצעיר" ואחד באהבת ישראל, חבר "השומר הצעיר" רץ וחיפש ספרי תורה כדי לספק אותם לקראת

תבטא ההרגשה העמוקה של האחדות והזהות עם כלל היהודים בעולם? מדינת ישראל הכריזה על עצמה, מיום שנוסדה, שהיא מדינה חילונית, לא תיאוקרטית. אנו מדינת חוק ולא מדינת ההלכה. פירוש הדבר, שאין הדת שלטת במדינה ואין במדינה כפייה דתית. אצייך, שבמכתב אל חכמי ישראל קבע חבר-הכנסת דוד בן-גוריון, כראש הממשלה, בשנת 1958, כי "קביעת הדת לגבי תושבי ישראל הכרחית מטעם זה, שענייני גשואין וגירושין נתונים, לפי חוקי ישראל הקיימים, לסמכותם של בתי-הדין הדתיים". הסכם לפני חקיקת חוק, עם קום המדינה, נעשה על-ידי חברי-הכנסת דוד בן-גוריון, יצחק גרינבוים ויצחק מאיר לזין. אם זה כך, אין כל ספק, שענייני גשואין וגירושין הם תוצאה של הכרת שותפות הגורל והרציפות ההיסטורית, המאחדת את יהודי כל העולם לדורותיהם וארצותיהם.

האם אין טומנים פח ומלכודת לצעיר שנרשם כיהודי על יסוד רצון הרזיו בלבד? כאשר ירצה לבוא בברית נישואין עם בתי ישראל, יתברר לו שהוא רק היה רשום כיהודי ובתי-הדין הרבניים לא יתחשבו ברישום זה, ואז יחוייב הצעיר בקבלת יהדות כדת וכדין. אלה שרוצים לשלול הנחה זו, היו צריכים ללכת אל השורש, אל המקור, ולדרוש ביטול חוק הנישואין והגירושין כפי שקיים זה עשרים שנה בארץ.

אין בישראל כפייה על היהודים מנישואי תערובת לרשום את ילדיהם כיהודים. יש מקרים שהאם אינה יהודיה ואינה רוצה להצטרף ליהדות וכן ילדיה. אין איש כופה אותם לנהוג אחרת. מכיר אני עובדות, שגשים מנישואי תערובת - בסביבה שאני גר בה - גוסעות כל יום ראשון לצגרת לכנסיה. מוכרת היטב העובדה שגשים בעין-כרם, לפני שנים לא מועטות, תבעו בניית כנסיה לעצמן. השירותים המוניציפאליים הניתנים לאזרחי הארץ חייבו לעשות כן.

חברי הכנסת, גדול החוקרים של תולדות האמונה הישראלית, יחזקאל קאופמן ז"ל, כתב: "הזיקה אל היהדות לא תלויה במעשים של היחיד. היהדות היא דת מורשה והזיקה אל היהדות חלה על ישראל מלידה. כל בן ישראל הוא יהודי מלידה, בן לעדה ישראלית, וזה בלי כל תלות באמונות, במעשים או ברצונות של הוריו או שלו עצמה, כשיגדל".

יהדות איננה דת גזענית. זו עלילה. צד לי מאוד שאנשים המופיעים בטלוויזיה, מומחים שונים, כותבי מאמרים, השתמשו במונח זה וקבעו שהיהדות דת גזענית היא. בן נכר, מכל אומה ולשון, יכול להידבק בעדה היהודית על-ידי טקס התגירות.

הגיוה עושה את בן-הנכר לישראלי לכל דבר, וגם זיקתו של הגר ליהדות היא זיקת מורשה. בן גרים כמוהו כיהודי מלידה. זאת אומרת, שזיקת היסוד לישראל באה מכוחה של ברית מורשה, לא מכוחה של ברית גיוה.

חברי הכנסת, העלייה לארץ כרוכה במאמצים ניכרים, הנובעים מהצורך להסתגל לחברה החדשה, לתרבות, ללשון ולאקלים החדשים. העולים הבאים לארץ מוכרחים לעמוד במבחן, ולא רק העולים הבאים בזמן האחרון, אלא כולנו, כעולים, עמדנו במבחן זה. האם היהדות איננה רשאית לתבוע מאמץ מאותם עולים הנשואים מנישואי תערובת, אשר להם, לפי התיקון המוצע בחוק השבות - שהוא אחד הדברים המהפכניים - מובטחות כל הזכויות הניתנות לכל יהודי, מאמץ נוסף,

הרב הראשי של רומא. מה עשינו אנו, חיילים? אני רוצה לספר לאלה החושבים שהיו לנו אמצעים אחרים, כיצד הפכנו את העניין למגוף של מלחמה בהתנצרות. כינסנו את כל היהדות, מכל איטליה, במצעות רכב צבאי לרומא, לבית הכנסת, להפגין ולזעזע את כל היהודים. מצאנו לנכון להכריז מלחמה נגד השמד.

לכן, ייתכן שיצא מזה דבר טוב, מפני שאנו מקדישים לזה ימים בדין רציני: רבני ישראל, הקשיבו היטב, כי אחריות כבדה רובצת עליכם.

ה"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לשר המשפטים, לתשובה.

שר המשפטים י. ע. שפירא:

אדוני היושב ראש, כנסת נכבדה. לפני שאכנס לתשובה לוויכוח, אני רוצה להעיר הערה על דרכי עבודתי בכנסת, החל בכנסת הקודמת - כשנכנסתי כחבר לממשלה - ועד עצם היום הזה. למרות כל חילוקי הדעות, ולמרות חוסר כל אפשרות למצוא נקודת-מוג על שכלית, הגיונית, עם חברי-הכנסת אבנרי - תמיד הקשבתי לדבריו ותמיד עניתי לו בכבוד, ותמיד התווכחתי איתו בכבוד. היום סיפר פה חבר-הכנסת אבנרי דבר שאין בו שמץ של אמת, על הסכם כביכול שהיה ביני ובין שר הפנים לפני הקמת הממשלה החדשה או באיזה זמן שהוא. לפי הסיפור בדברי הזה הסכמתי עם שר הפנים שבמקרה ופסק-הדין המושט שליט לא יהיה כרצונו או כרצונו של כרצון שנינו, ניוון חקיקה כדי לשים את פסק-הדין לאל. הדבר בדוי, אין בו שמץ של אמת. אני אומר זאת בנוכחותו של שר הפנים. אני אומר זאת מתוך ידיעה ששר אשר מוסר הודעה מעל במת הכנסת שאינה אמת - אינו יכול להמשיך ולכהן בתפקידו.

שר הפנים ח. מ. שפירא:

אני יכול לאשר את זה.

שר המשפטים י. ע. שפירא:

ועכשיו - לעצם הנושא של הדיון שלנו.

בשורה טובה לי לחברי הכנסת, שיש לי כל הכוונות הטובות לקצר בדברי השעה איננה מאוחרת, אבל שעת הוויכוח ארוכה; הרבה דברים שאולי הייתי נוגע בהם נאמרו בצורה טובה יותר מפי ראש הממשלה ומפי כמה חברים שהשתתפו בוויכוח, ואין טעם לחזור - אם כי בוודאי לא אמלט מן הצרה הזאת של חזרה על דברים.

רבנות, שר המשפטים איננו ממונה על חוק השבות, איננו ממונה על חוק מרשם האוכלוסין, על חוק הכניסה לישראל או על חוק האזרחות. אבל אני חבר ממשלה, כתברי ממשלה אחרים, כאותם חברי הממשלה שתביריהם - כולם או מקצתם - קיטרו על החוק. ובכל זאת, ראיתי חובה לעצמי זה קרוב לשנתיים לטפל בנושא שעכשיו קיבל ביטוי בסעיף 1 לחוק שאנו מציעים. ולא ארחיק את עדותי. יושב כאן חבר-הכנסת בן-מאיר, שהיה סגן שר הפנים, שאתו נשאתי ונתתי ארוכות על אפשרות של חקיקה כזאת.

תמיד אנחנו אומרים, רבים מאתנו, כשמדברים על גישותי תשובות או על גיור או על "בכלל", כמו שאומרים הגימנויסטים: מה יהיה כשתהיה העלייה הגדולה? ועל זה יש תשובה: ואז נפתור את כל הבעיות

הימים הנוראים למחנות של הניצולים. כי זה היה או התפקיד, בתום מלחמת העולם השנייה, כאשר שלישי מעמנו גשמד, הכל התפרק, ואלה שנשארו בחיים, לא רק בברית-המועצות, הלכו לספק להם צרכי דת, אחרי האסון הגדול שקרה.

אני שואל עכשיו: האם זה לא הספיק לנו כדי לקחת על עצמנו אחריות כבדה - ואני מתכוון ליהודים גדולים בתורה, רבנים בישראל - , האם זה לא הספיק ללמוד ממה שקרה? כי הלא גם הרבנים הושמדו יחד עם יתר הקהל, בלי הבדל אם הם מאמינים או לא מאמינים. זה צריך היה לזעזע, זה צריך היה להביא להבנה, שאלה אשר התחננו אם לא-יהודיות, לא רק מתוך אהבה עשו זאת, אלא שבהלק גדול אותן לא-יהודיות הצילו אותם, והיתה זו בלבולם חובה מוסרית, אחרי האסון הזה, להתחנן עם הנשים האלה שסיכנו את חייהן כדי להציל אותם. אנחנו ראינו זאת מקרוב, את כל הטראגדיות שקרו לעם הזה.

אני נחמד בחשבי שעכשיו צריך לדאוג שמה, חס ותלילה, לא ייפגע איזה ילד מתוך זה שעושים קשיים בגיור. ואני שואל: אם באזור אחד בארץ מקילים יותר בענייני גיור, מדוע באזור שני צריך להעדיף קשיים? למה זה צריך להיות? ולמה צריך להפריד בין אלה הבאים עם תעודות גיור מתוך-לארץ? צריך לקבל את התעודה מכל רב שהוא בעולם העושה זאת. ביקשת את רשות הדיבור רק כדי להתייחס נקודה הזאת, משום שזואב לי הלב כשאני שומע שילד נפגע כתוצאה מכך ומחד הוא עלול להיות אומלל. ומה עשינו כדי להציל ילדים ממוזרים? - בכוח, בשיכנוע, בכספים, בתחנונים, התרוצצנו להחזירו לחיק היהדות, אחרי שנעזב על-ידי הוריו; מישהו לקח אותם, הילד נעשה לבן המשפחה הזאת וקשה היה לו להיפרד ממנה.

האם אנחנו יכולים להרשות לעצמנו שיהיו היום בינינו ילדים שגולדו להורים כאלה, שהם כבר לא בחיים, ואנחנו לא נגלה רחמי-לב לאהבת האדם ולאהבת ישראל? ואמר כאן חבר-הכנסת זילברברג, אשר עבר את כל הגיהנומים הזה, שאם יצטרך לבחור כיצד לתנן את ילדיו, אם בדרך של השמאל החדש וההיפים או בדרך "בני עקיבא", הרי יבחר לתנן אותם בדרך של הבחורים האלה שהפגינו היום ליד הכנסת, "בני עקיבא".

כואב הלב כאשר אתה שומע וקולט מפי הצעירים אפילו גימיה של שנה לאדם הדתי. אנחנו צריכים להתנגד לכך בצורה חריפה. אין לשגוא יהודים. יש לאהוב את היהודי כמות שהוא. אבל מחובת היהודים הדתיים, מחובת ראשי המפלגות הדתיות והרבנים בארץ, לכנס כנסים גדולים, להביא גם רבנים מהגולה, ולחפש דרך כדי שענייני הגיור יהיו יותר קלים, ואני מקווה ששר המשפטים יעמוד בתשובתו גם על הנקודה הזאת.

לא קל היה להעביר החלטה - ואני מגלה כאן סוד - לחייב את סיעתו שתצביע בעד החוק. כי הדברים ששמענו בישיבות היו דברים קשים מאוד בעניין הגיור. ואני מקווה שממשלת ישראל תעמוד על כך, ואולי השרים הדתיים או שר הדתות יהיו היוזמים בעניין זה. אני יודע שהוא עומד לא פעם לפני קשיים גדולים כשהוא רוצה להעביר משהו, אבל אולי ייווים קריאת כנס גדול של רבני ישראל.

ולבסוף אני רוצה להגיד: הייתי עד לדבר טראגי בחיים, שלא אשכח אותו לעולם: שרב בישראל התנצר -

תלילה, לעשנת פגיעה ברבנים, לא מניה ולא מקצתיה. איננו רוצים להתערב בסמכותם של הרבנים. אבל אנחנו ממשלת ישראל, ואנחנו אחראים למה שמתרחש במדינת ישראל, ואנחנו מעוניינים מאוד שתהליכי הגיון יהיו יעילים ונוחים ככל האפשר. מותר לנו, לממשלת ישראל, לדרוש מן הרבנים מה שמותר היה לראשי קהילת סלוצק לדרוש מרבני סלוצק, ואולי קצת יותר מזה.

ולמה אני צריך לדבר על פגמים בענייני גיון, כאשר הרב גריה הודה שיש פגמים בעבודה זו? אדרבה, שמעתי לא רק מהרב גריה, גם קראתי וגם שמעתי מפי הרב הראשי הראשון לציון שאפשר לעשות יותר. ובכך, מדוע אסור לנו לעשות את זה? הלא אין שום כפייה דתית, ואל ידאגו שזהו נכפה משהו על מישהו.

הוויכוח הזה היה לא רק ארוך; הוא היה חשוב. הוא היה חשוב גם מפאת התוכן, גם מפאת הנושא, ומפאת החידוש היפה שחברי ממשלה, וראש הממשלה בראש, השתתפו בוויכוח חברי כנסת. הם השתמשו בזכותם כחברי כנסת והשמיעו את דברם, ובכך תרמו תרומה רבה להבהרת הדברים.

לידידי וחברי חברי-הכנסת ישעיהו אני יכול לומר - ופה אינני יכול לייצג דבר וחצי דבר לממשלה - אבל אם מחלקת התרבות של מפלגת-מפלגתך תדע להפיץ ברבים את תוכן גאומך, הרי הקוראים יהיו רק נשכרים.

יש לי תלונה - לא על העמדה; אני משלים עם עמדות שאינן לרוחי - יש לי תלונה על דיבור של אדם שאני רגיל להאזין לדבריו ואני אוהב לשמוע אותו ומכבד אותו, ואני מתכוון לחברי-הכנסת חזן. שבר גדול הוא רואה בדבר הזה שהבאנו לכנסת. רבותי לאחר המהומה הגדולה שהייתה בשנת 1958, ולאחר שביטלה הממשלה את הוראות המנוח ברי-יהודה ז"ל כעבור ארבעה חודשים וכמה ימים, באותה ממשלה השתתפה מפלגתך. ואחר כך באו להקים ממשלה חדשה, בתנאים החדשים, בתנאים של ההגחיות של שר הפנים הנוכחי - ואתם נכנסתם לממשלה הזאת. אם המעבר מהוראות שר הפנים ברי-יהודה המנוח להוראות שר הפנים שפירא ייבדל לחיים ארוכים לא היה "שבר", הרי בזה שהלכנו את הנחיות שר הפנים שפירא בלבוש של סעיף בחוק - ויותר מכך אין בזה, יש פחות מכך, כפי שכבר הסברתי על-ידי שאנו אומרים "או שנתגיר" - בזה יש לראות "שבר"? אינני יודע אם זה השימוש הנכון.

היתה טענה בפי חברי-הכנסת אליעד, מדוע אנו מחוקקים בשביל כל העם היהודי, בומן שאנו רק מיינסט של העם היהודי במדינת ישראל. אין בחוק זה שום דבר של חקיקה בשביל היהודים היושבים מחוץ למדינת ישראל. חברי-הכנסת אליעד דיבר על רפלקס, על ההשפעה. כלום יש דבר כל-שהוא שנעשה במדינת ישראל ואין לו רפלקס בחיי היהודים בחוץ-לארץ? כמובן, כל דבר שנעשה פה - יש לו השפעה מכרעת מאוד בחיי היהודים בחוץ-לארץ, מפני שזהו המרכז הרחוק, לכל הפחות, כבר היום.

ותורה ועלתה השאלה של כאמל נמרי, ובאה הטענה: מדוע האם היהודיה, ולא האב היהודי, ואני רוצה גם בעניין זה להגיד דברים עשויים ובדרורים. נוהג שבעולם הוא, שלכל ערבי יש עם ערביה ואב ערבי, ואותו דבר ביחס לארמני, ואותו דבר ביחס ליהודי ואוקראיני וכל בן עם אחד שבעולם; ב-99% או 98% - אינני יודע. מהו האחוז המדוייק - אדם ששייך לעם

ובכך, צריך להתחיל לנסות לפתור בעיות. אני אומר: סעיף 4(A) שאנו מוסיפים לחוק השבות פותר שאלה אשר מעסיקה אותנו גם בגולה האזרחית או בגולה המערבית, האמריקאית, וגם בגולה ברית-המועצות. אני יודע מקרים של משפחות שבחור יהודי נשא לו בחורה אוקראינית, ונולד להם בן, האב נפל במלחמת העולם השנייה והאם האוקראינית חינכה את הבן ברוח אבותיה ואבות אבותיה. עברו למוסקבה. האם נפטרה גם היא, והבן רואה את עצמו כיהודי. במה יהדותו מתבטאת? לא שפה, לא תרבות, לא מסורת, בוודאי לא דת. אבל בכל פעם שהוא מוצא אפשרות - הוא הולך לבית-הכנסת הגדול, מסתובב שם ליד בית-הכנסת הגדול; כשהיתה לנו שגרירות - הוא היה בחגי ישראל מסתובב על-ידי השגרירות. אני חושב שהבחור הזה אינו יהודי. אבל אני חושב שאם הבחור הזה רוצה לבוא לארץ, אם יניחו לו לצאת - ואני יודע שהוא רוצה לצאת, ואני יודע שהוא רוצה לעלות לארץ - אני רוצה שיבוא לארץ בזכות, על-פי חוק השבות, ושיהיה אזרח. מובן שאצלו לא יהיה כתוב בתעודה שהוא יהודי, מפני שעדיין אינו יהודי.

(קריאה)

אילו היה לך קצת מה שקוראים "אימגיניישן", בלעז, אז היית מבין.

אני רוצה שהוא יבוא בזכות. אני יודע שמשפחות מעורבות מהוות ותהווה בעיות, ולא רק דתיות, גם תרבותיות. אין זה קל כל-כך לעבור ממשפחה אוקראינית למשפחה ישראלית בארץ ישראל. בוודאי תהייה בעיות. אבל צריך לפתור את הבעיה, את הצד הראשון של הבעיה, שהוא יבוא הנה, ושהוא יבוא הנה בזכות. אני מרשה לעצמי, עם כל עגמת-הנפש - ואינני רוצה להעמיד פנים שלא היתה עגמת נפש בשבועות אלה - לדרוש לזכותי דבר אחד, שאני גרמתי לכך שיהיה בספר החוקים שלנו, אם אתם תצביעו בעד, סעיף 4 לחוק השבות.

נאמר פה רבות, ובמידה רבה של צדק, שסעיף 4 האומר: "לענין חוק זה, יהודי - מי שנולד לאם יהודיה או שנתגייר, והוא אינו בן דת אחרת" - שזה בעצם אותו הדבר כמו הוראות שר הפנים מ-10 בינואר 1960. זה נכון, אבל לא לגמרי נכון. מפני ששם היה כתוב "שנתגייר כהלכה", ופה אין המלה "כהלכה". וברור לגמרי, הכוונה פשוטה ביותר. יש קהילות יהודיות מרובות. אני בכלל אינני יודע אילו קהילות יש לנו במזרח, האם אנחנו יודעים הרבה מאוד על קהילות היהודים בקאווקאז למשל? אבל אנחנו יודעים שיש ליברלים, יש קונסרבטיבים ויש רפורמים, לכל המינים ולכל הסוגים, והם מגיירים. ולכן, אני אינני רוצה לקבוע הלכות ואינני מוסמך לקבוע הלכות. אני אומר איפוא שמי שיבוא עם תעודת גיון של קהילה יהודית כלשהי, ובלבד שאינו בן דת אחרת, יתקבל כיהודי. מה פירוש "יתקבל כיהודי"? הוא יזכה לכל הזכויות של חוק השבות, הוא יירשם בתעודת הזהויה שלו כיהודי; כשירצה להתחתן - פה אינני בעל-בית, פה המדינה אינה בעלת-בית, פה יש חוק גישואין וגירווישן, אשר השרים הנכבדים שלנו מכל הסוגים ומכל המפלגות, הסכימו לו.

היו חברי כנסת מבין המתנגדים לחוק שאמרו שאנחנו עומדים להתערב, חס וחלילה, בענייני גיון, דבר שהוא בסמכותם היחידה של הרבנים; שאנחנו הולכים,

המשפטי, או מטפלים בדבר. כאשר השופט חושב שהמכתב ראוי לטיפול היועץ המשפטי, הוא פונה אליו; אם לא, אם אינו חושב כך - או איננו חושבים במקום השופטים, אם כי או מרשים לעצמנו לחשוב בעצמנו מחשבה עצמאית.

חבר-הכנסת סנה דיבר פעמיים בנושא זה - לפני שבעו והיום. באמת אין צורך בהתאמות גדולה כדי להסביר, לפורום כזה כמו הכנסת שהיו עניינים בהיסטוריה היהודית לגבי מה שעכשיו קיבל דפוסי הלכה. אבל למה צריך לתת דוגמה גרועה? למה צריך לתת דוגמה של שלמה המלך דווקא, אשר יש עליו גלוריפיקציה יוצאת מן הכלל בתנ"ך? אבל דווקא בעניין זה של נישואי-תערובה, יענין נא חבר-הכנסת סנה ואנו כולנו יחד במלכים א', פרק י"א. כתוב שם שהמלך שלמה "אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה, מואביות עמוניות אדומית צדנית חתית. מן הגוים אשר אמר ה' אל בני ישראל לא תבואו בהם והם לא יבואו בכם, אכן בני את לבבכם אחרי אלוהיהם, בהם דבק שלמה לאהבה. ויהי לו נשים שרות שבע מאות ופילגשים שלוש מאות, ויטו נשיו את לבו. ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלוהים אחרים, ולא היה לבבו שלם עם ה' אלוהיו כלבב דוד אביו".

ובכן, מה אתה מוכיח?

יעקב חון (המערך, עבודה-מפ"ם):
אבל זה אלף נשים!

שרי-המשפטים י. ש. שפירא:

מי שמקנא באלף הנשים האלה, מי יתן ויבוא הדבר עליו.

אני מכיר את המסובים כאן. היחיד אשר ניסה את ידו גם בכתובים בשאלת הכרת הלאום, וניסה לנסח את הדברים לגבי העם היהודי, היה חבר-הכנסת סנה. הוא פירסם ספר, לא גדול: "סיכומים בשאלה הלאומית לאור המרכסיסם-ליניניסם" מאת משה סנה. הספר הזה מלא ציטטות, כנהוג בספרים מסוג זה, של גדולי המורים של המרכסיסם בעולם, חמישה מהם: מרכס, אנגלס, לצ'ן, סטאלין ומאיר וילנד...

ובכן, מה אמר הוא ביחס לעם היהודי, שאנו אומרים כי אנו האומה המפוארת בכל העולם? - "אומה כל-עולמית, אקסטרטוריאליית - הבל הבלים. כל דיבור על כלל היהודים בעולמנו כעל אומה אחת, הוא לעג מר למציאות, לאמת, לשכל הישר".

אינני רוצה לקרוא באוזנים את המשך הדברים, אבל זוהי הקוצצפציה.

קונצפציה אחרת על כך שאנו חושבים, שהעם היהודי הוא עם נצחי, או קוראים בעמוד 18: "ובכן, האומה ככל תופעה היסטורית כפופה לחוק ההשתנות; יש לה היסטוריה משלה, התחלה וקץ". ואם תשאלו: מגיין לך? יש לזה גם אסמכתה: סטאלין, כתבים, כרך 2, עמוד כך וכך.

ובכן, רבותי אני לא הייתי מביא את כל זה לולא היה חבר-הכנסת סנה מטיף מוסר לאנשי אגודת ישראל על עמדתם כלפי הציונות או כלפי הלאומיות היהודית לפני מלחמת-העולם השנייה.

מנחם פרוש (אגודת ישראל):
הציונות החילונית.

מסויים, בוודאי אביו ואמו שייכים לאותו עם. או אומרים: לא. או הולכים צעד קדימה. או אומרים: מספיק אם מחצית ההורים, יהודי, זה גם כן טוב. אומרים לנו: מדוע לא האב? צאו והישבו, בחברה שלנו, לו תלילה היתה ההלכה ההיפך, שאם האב יהודי הבן יהודי, ואילו אם האם אינה יהודיה גם הבן אינו יהודי, אז היו אומרים: אלוהים אדירים, איפה שוויון זכויות האשה? אני יכול לבשר - וזו תהיה בשורה רעה מאוד - שאני יודע בחורים שגם אםם יהודיה וגם אביהם יהודי, והם לא המירו את דתם, והם משרתים את ה"פתח" לא פחות מאשר כמאל גמרי. האם עלי-ידי כך הם חלדים להיות יהודים?

ואם באו בימי מלחמת העצמאות אנשים, שאין להם שייכות לעם היהודי, אלא מתוך אהבה או סימפטיה שלהם, או משהו שהתרחש בלבם אחרי השואה - ולחמו אתנו, ואפילו שפכו דמם, האם היו ליהודים?

מובן שמותר היה לקרוא כאן את המכתב שהקריא כאן חבר-הכנסת חון והקריא דן בן-אמוץ, הפעם ללא מכירת כרטיסים. בדרך כלל אינו קורא דברים מבלי שיקנו כרטיסים קודם לכן, ועשה זהו איזו דמונסטרציה.

אורי אבנרי (העולם הזה-כוח חדש):

לשם מה ההשמצה הזאת? אדם דוגל באמונתו. איננו יכול להתגונן פה.

שרי-המשפטים י. ש. שפירא:

אינני יודע מה אתם עשיתם כאשר קראתם את המכתב. קראתם אותו. גם אני קראתי את המכתב. אינני יודע אם הצלחת. אבל למחרת היום הבהלתי אחד מחברי הרבנות הראשית למשרד. ישבתי אהו שעה ארוכה כדי לברר מה ניתן לעשות בעניין זה. לא קיבלתי עידוד. למחרת הבהלתי אחד מגדולי ההלכה בישראל, לפי עניות דעתי אולי גדול ההלכה בישראל, שאיננו חבר הרבנות הראשית. ישבתי אהו שעה ארוכה. הוא לקח ממני את החומר ואמר שהוא רוצה לעשות משהו בעניין זה. אם יצלח או לא - נראה.

חבר-הכנסת צדוק אמר בצדק, שפסק-הדין של רופאיין הוא נגד ההלכה. מדוע? מפני שהם קבעו שאף-על-פי שהוא בן לאם יהודיה - אינו יהודי, משום שהוא בן דת אחרת. אם פסק-הדין בעניין רופאיין איננו לפי ההלכה, הרי גם ההגדרה שלנו בסעיף 4א לחוק איננה לפי ההלכה, ובאמת איננה לפי ההלכה, ויש פה קומבינציה שיש להכה, שתעשה פעולה גדולה מאוד לגבי הגיור, והפרינציפ שנקבע בחוק.

יש אנשים שכאשר הם שומעים את ההלכה, הם מתחללים. אני מודה ומתודה שאינני נמנה עם אנשים אלה. וכאשר אני עוסק בעשוי בחוק הציונילי שלנו - ספורתי זאת בכנסת פעמים אחדות - , אני חוזר ומחטט בעצמי, על-ידי העוזרים המלומדים והמומחים, בהלכה היהודית, בהלכה העברית, לראות אם יש בה דברים המתאימים לחיינו. ולא מכבר הבאתי חוק כזה.

אינני יודע כמה עמים ועממים יש בעולם, שיש להם הלכה עתיקה וכל-כך סובטיליות ומעניינות, למרות עתיקותה, כמו שיש לנו.

חבר-הכנסת צדוק דיבר על מסמכים שנכתבו לשופ"טים. עניתי על כך כבר בתשובה לשאלתה, ואינני רוצה לחזור על הדברים. שופטים מקבלים מכתבים, ולא תמיד או יודעים על כך. כששופטים פונים אלינו, או אל היועץ

- הצעת הממשלה, כפי שהובאה על-ידי שר המשפטים, להעביר את הצעת החוק לוועדת החוקה, חוק ומשפט; והשנייה, שהיא הצעת סיעות הרשימה הקומוניסטית החדשה, העולם הזה-כוח חדש ומק", להחזיר את הצעת החוק לממשלה. אעמיד להצבעה את שתי ההצעות זו מול זו.

יעקב חזן (המערך, עבודה-מפ"ם):

אני מבקש לערוך הצבעה על כל הצעה בעד וגד.

הי"ר ר. ברקת:

אנו מצביעים.

הצבעה

בעד ההצעה להעביר את הצעת חוק

השבות (תיקון מס' 2), תש"ל-

1970, לוועדת החוקה, חוק ומשפט - 69

נגד - 15

נמנעו - 23

ההצעה להעביר את הצעת חוק השבות (תיקון

מס' 2), תש"ל-1970, לוועדת החוקה,

חוק ומשפט נתקבלה.

הי"ר ר. ברקת:

נצביע על ההצעה השנייה, ואחר-כך אתן רשות

הודעה לנמנעים.

הצבעה

בעד ההצעה להחזיר את הצעת החוק

לממשלה - 5

נגד - 68

נמנעו - 13

ההצעה להחזיר את הצעת חוק השבות

(תיקון מס' 2), תש"ל-1970, לממשלה

לא נתקבלה.

הי"ר ר. ברקת:

רשות הדיבור לחברי הכנסת שערי, להודעה על

הימנעות סיעתו מהצבעה.

יהודה שערי (המפלגה הליברלית העצמאית):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. סיעת המפלגה

הליברלית העצמאית בכנסת נמנעה מהצבעה על תיקון

חוקי השבות ומרשם התושבים בשאלת "מיהו יהודי",

מתמת החובה הקואליציונית שהוטלה עלינו ומתמת

הצורך להמשיך את הליכוד הלאומי בתקופת המלחמה

על עצם קיומנו.

סיעתי מתנגדת לחוק זה, כי בעיניה ההשתייכות

ללאום היהודי אינה ניתנת להגדרה על-פי חוק. לאומיות

זו היא עובדת חיים איתנה, מופלאה ומכרעת, שאין

לה כל שייכות לתעודת הזהות שמקורה בחקיקה בריטית

על-פי תקנות שעת חירום.

אנו סבורים שאין לקבל את ההגדרה של ההלכה,

אשר לא צעדה, לצערנו, עם הזמן, ושאיינה מקובלת

על רוב העם. סימני ההיכר של לאומיות אינם עניין

לחקיקה בכלל, ובוודאי אין לכנסת זו מנדט מן הבוחר

וסמכות מוסרית להכריע בשאלה עקרונית ואידאולוגית

זו. אין לקואליציה סמכות לשנות את הסטטוס-קוו, כפי

שרי המשפטים י. ש. שפירא:

חברי הכנסת פרוש, מוטב לך לא להיכנס אתי עכשיו

ביוכוח.

ובכן, אנו בדרך כלל עם קטן, מפורד ומפורד וכל

כוחות מרובים; אנו שמחים בלב ונפש לכל גוף, לכל

ציבור המצטרף אלינו. מאוד שמחנו כולנו כאשר אגודת

ישראל נתנה את ידה לתביעה להקמת מדינת היהודים,

ובן-גוריון, גרינבאום והרב פיישמן יצאו מגדרם וכתבו

את מכתבם הידוע מפני שהם רצו להבטיח את הדבר

הזה. אני מאוד שמח עד"ר סנה ודאי לא היה כותב

היום מה שכתב כאן, אבל אני מתרעם על כך שהוא

מטיף מוסר ליהודים על עמדה שהיתה להם לפני

מלחמת העולם השנייה, בו בזמן שחשפר שלו נכתב בשנת

1954, כלומר, שנה וחצי אחרי שמת סטאלין, ושנה

וחצי לפני שנודע שסטאלין איננו מאור העולם.

השר מ. בגין:

מוטב לא לכתוב ספרים.

שרי המשפטים י. ש. שפירא:

חברי הכנסת שוסטק, ולא הוא בלבד, הציעו לנו

להוציא את המלה "לאום". רבים ביססו את הצעתם זו,

ואיני יודע משום-מה, על יהדות ברית-המועצות. אני

רוצה להרבות בדברים בנושא כאוב זה, אך ארשה

לעצמי לספר לכנסת על השיחה האחרונה שקיימתי עם

צ'ובצ'ין לפני נסיעתו. הוא ניסה להשפיע עלי, כמו

על שרי ממשלה אחרים, שנחדל לבלבל את המוח בעניין

יהדות רוסיה. מכיוון שהיינו ביחסים קורדיאליים, הוא

קרא לי יעקב דוידוביץ', ואני קראתי לו דימיטרי

סטפנוביץ', ואז הוא אמר לי: אתה משפטן. כיצד אינך

מבין ומדוע אינך מסביר לחברך, כי אתם אומה ישראלית,

ואילו היהודים היושבים בברית-המועצות משתייכים

לאומה הסובייטית? אין כל קשר בין אומה זו לבין אומה

זו, או בין בני אומה זו לבני אומה זו. על כך השיבותי

לו: מבחינה היגיונית הצדק עמך, אך יש דבר טבני,

שקשה לי להבינו וקשה לי להסבירו לעצמי. אולי תעזור

לי בכך. היו להורי בן שלוש בנות. הבן - אני - עוד

שתי אחיות גרים בתל-אביב, ואילו האחיות הבכירה

גרה במוסקבה. כיצד ייתכן שלאותם הורים יש שלושה

ילדים השייכים לאומה אחת ואילו ילדה אחת שייכת

לאומה אחרת? על כך השיב: אלה הן חכמות משפטיניות.

אני מציע להעביר את הצעת החוק לוועדת החוקה,

חוק ומשפט.

אורי אבנרי (העולם הזה-כוח חדש):

כבוד היושב-ראש, אני מציע להעביר את הצעת

החוק לוועדת הפנים.

הי"ר ר. ברקת:

חבר הכנסת אבנרי, האם הצעתך להעביר את

הצעת החוק לוועדת הפנים באה במקום הצעתך הקודמת

להחזיר את הצעת החוק לממשלה?

אורי אבנרי (העולם הזה-כוח חדש):

אני מציע להחזיר את הצעת החוק לממשלה, אך

אם תקבל הכנסת את החוק בקריאה ראשונה, אני מציע

שהוא יועבר, בהתאם לתקנון, לוועדת הפנים.

הי"ר ר. ברקת:

אנו עוברים להצבעה. לפנינו שתי הצעות: האחת

פרצה זו הבאה להכיר ברפורמיים ובקונסרבטיביים בעניין הלכתי. זוהי פגיעה חמורה מאד, כי לצערנו ולמגינת לבנו התנועה הרפורמית עשתה את הדת וההלכה לצחוק. תנועת הרפורמה מתליפה את שבת-קדשנו ביום ראשון כיום מנוחה. תארו לעצמכם הכרה בהלכות הנקבעות על-ידי הרפורמיים לקדושת השבת.

בעצם היינו צריכים להתנגד ולהצביע נגד הצעת החוק על פרצה חמורה זו בביטודת ההלכה. אולם נמנענו מהצבעה, וסיעתנו תיאבק לתיקון העניין בדיון בוועדת החוקה, חוק ומשפט. אנו נמנענו מהצבעה, כי אנו מקווים אולי לתקן, אבל אם לא יעלה בידנו לתקן, ברור שנתנגד לחוק המוצע בקריאה שנייה ושלישית ונצביע נגדו.

אך למותר לומר כי לו היו מצביעים על כך סעיף וסעיף בחוק המוצע, כי אז היינו מצביעים נגד סעיף 44, שנותן באופן גלוי עידוד לנישואי-תערובת.

הקשבתי לדבריה המרטיטים של ראש הממשלה עד כמה היא מרגישה וחושה בסכנה אשר בנישואי תערובת. סלחי נא לי, גברתי ראש הממשלה, אם אגיד לך שאני מתפלל מאוד כיצד הגעת לצורך בסעיף מיותר זה, אשר תורם להעשרה את ההיפך למה שאת כה חרדה כמונו מפניו, כי כולנו חרדים מפני נישואי-תערובת, ואת מכירה את המאבקים במשפחות בהן קורה אסון זה של נישואי-תערובת. תארי לעצמך כיצד אותו בן או בת, שהסתבכו בנישואי-תערובת, יצאו כמנצחים כלפי הוריהם בהצביעים: הנה במדינת ישראל חוקקו כעת חוק המכיר בי כיהודי בקשר לחוק השבות.

אנו נבקש בוועדה למחוק את הסעיף הזה, ואם לא יימחק — נצביע נגד החוק.

הי"ד ר. ברקת:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת כהנא, להנמקת הימנעותו מהצבעה.

קלמן כהנא (פועל אגודת ישראל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. בשבוע שעבר הבענו אמון לממשלה על חרדתה העמוקה לגורל יהדות התפוצות עם פסק-הדין של בית-המשפט העליון בפרשת שליט ועל עונ-רוחה ועמידתה מול השמצות בקשר לפרשת מיהו יהודי.

אנו מצטערים צער רב על שלא היה בידנו להצטרף להצבעה בעד הצעת החוק שהגיש שר המשפטים לכנסת. אין אנו יכולים להבין למה היה הכרחי לכרוך בכריכה אחת הגדרת יהודי מיהו בחוק השבות, האזרחות ומרשם האוכלוסין, עם תיקון חוק השבות ומתן זכות שבות לאנשים אשר מבחינת ההלכה והמסורת היהודית של אלפי שנה אינם יהודים. אך עם זאת השפיעה בעיקר על החלטתנו להימנע מהצהרה הבוררה שהוצהרה גם בכנסת וגם מחוצה לה שהחוק המוצע מתכוון לסלף את המושג ההלכתי גור. אין גיור בשום עם ובשום דת. זהו מושג הלכתי טהור ומקדש ואין זכות לשנותו ולסלפו.

אני מצטער כי בדרך עקיפין זו מנסים לתת הכרה לפעולות של הריפורמה הדתית, אשר אנו רואים אסון בפעולתה ואיננו יכולים להשלים עם מעשיה.

הי"ד ר. ברקת:

חברי הכנסת, הופנתה תשומת-לבי לסעיף 91(א) לתקנון הכנסת, האומר: "החליטה הכנסת להעביר את

שהוא משתקף בפסק-הדין של בית-המשפט העליון, כי הממשלה התחייבה לשמירת הסטוטוס-קוו בעניינים דתיים.

ניתן היה, לדעתנו, למנוע הכרעה בחילוקי-דעות עמוקים אלה ולהניח להתפתחות הטבעית של העם במולדתו להגיע במרוצת הזמן לסיכום שיהלום את צרכי החיים.

אנו מוקירים את התפקיד ההיסטורי של הדת היהודית בשמירה על קיום העם ועל אחדותו. אולם הקריטריונים של ההלכה האורתודוקסית אינם הולמים את המציאות הסבוכה של ימינו. אין אנו מתעלמים מן החלק החיובי בהרחבת תחולתו של חוק השבות גם על בן-זוגו וצאצאי בן-זוגו של יהודי, ואנו מציינים בסיפוק כי מדובר גם בהכרת הגיור המבוצע על-ידי רבנים לא-אורתודוקסיים. אולם הדבר יחול רק על גיור בחוץ-לארץ. אנו נציע בוועדה לבלי הפלות לדעה את המבקשים גיור בישראל. כן נציע בוועדת החוקה, חוק ומשפט, כי יורחב סימן ההיכר ליהודי ויחול גם על האב וגם על האם.

לצערנו גם תיקונים אלה, אם יתקבלו, ישאירו חוק פגום. פקיד המרשם מוסמך לבדוק מוצאם של תושבים. אף יתהווה סוג של עולים שיורשו לעלות כיהודים, ואלו כאן ייחשבו לנכרים. אנשים שהחליטו בחוץ-לארץ להו-דהות עם העם היהודי, ואולי אף נרדפו על כך, ועלו לארץ — ייחשבו כאן כנכרים. יהיו לנו שני מיני יהודים: עד תחנת הגבול ומתחנה זו ואילך. ההכרעה שנפלה להע-ניק להגדרת ההלכתית האורתודוקסית גושפנקה חוקית. תילונית היא משגה. המדינה היא מדינת חוק ולא מדינת הלכה. הדבר לא יבטיח את אחדות העם בציון ובעולם אלא ירבה בעיות ופילוגים.

לכן לא יכולנו לתת יד לחוק זה.

הי"ד ר. ברקת:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת פרוש, להנמקת הימנעותו מהצבעה.

מנחם פרוש (אגודת ישראל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. אין כל ספק שאנו מעריכים את המאמץ וההבנה של ראש הממשלה ושר המשפטים על רצונם הטוב, הבאת החוק הזה, להגדיר באופן ברור מיהו יהודי, זה שגולד לאם יהודיה או שנתגייר, כפי שנאמר בסעיף 4ב, מכיוון שביסוד החוק ובניסוחו כפי שהוא היה יכול לספק אותנו סעיף זה.

השר מ. בגין:

מדוע אינך מזכיר את שר הפנים?

מנחם פרוש (אגודת ישראל):

משר הפנים אני דורש יותר.

אולם לאור פירושו של שר המשפטים, או ליתר דיוק: הבחרתו של שר המשפטים, ששמעתי אותה ככאב רב, כאשר אמר כי בעצם סעיף זה מתכוון לגרוע במה שנוגע לרישום במרשם התושבים מההוראות שהיו עד כה, עד מלפני אותו יום שישו השחור; כלומר, אם עד עתה היו ההוראות שמכירים בגרות לפי ההלכה, ובמתכוון הושמטה המלה "לפי ההלכה" בגרות — הרי סעיף זה פוגע בהלכה. ושר המשפטים הצהיר כאן מעל במת הכנסת במפורש, שחוק זה מקנה הכרה לגרות של הרפורמיים והקונסרבטיביים, וזה חמור מאוד ופוגע מאוד ביסוד היסודות של ההלכה.

— חוק השבות (תיקון מס' 2) (ברקת, דויאל-נאור, י. ש. שפירא); הודעה אישית של חברי הכנסת א. אבנרי (ברקת, אבנרי) —

הכנסת שתקבע את הוועדה. אין כאן מחלוקת לאיוו ועדה להעביר את הצעת החוק. אדם אינו יכול להציע בנשימה אחת להחזיר את הצעת החוק לממשלה ולהעביר אותה לוועדה אחרת. או — או. מי שמציע להעביר לוועדה אחרת, צריך להסתלק מהצעתו להחזיר את הצעת החוק לממשלה. לפעמים כדאי "לקרבו" הוה. היו אחוים שהציעו להעביר זאת לממשלה והוא יכול היה אפילו להצביע אתם. הוא לא בחר בדרך הזאת. הוא לא אמר שהוא מסתלק מהצעתו להחזיר זאת לממשלה, אלא אמר שמציע להעביר זאת לוועדת הפנים, והשאיר את הצעתו להחזיר את הצעת החוק לממשלה.

לדעתי, מה שהוחלט הוחלט והחוק צריך לעבור לוועדת החוקה, חוק ומשפט.

הי"ד ר. ברקת:

אני חייב לראות את עצמי קשור בתקנון; ובהתאם לתקנון, מכיוון שיש חילוקי-דעות לגבי פירושו, נעביר את ההצעה לוועדה שתיקבע על-ידי ועדת הכנסת.

ה. הודעה אישית של חברי הכנסת א. אבנרי

בשיחות על הרכבת הממשלה החדשה. שר הפנים מסר על כך לראש הממשלה, הגב' גולדה מאיר. ובהמשך אותה ידיעה: "לא מכבר גילה שר הפנים את דעתו, כי אם יפסוק בית-המשפט באופן שיהיה בכך לשנות את המצב הקיים בשאלת 'מיהו יהודי', לא תצטרף מפד"ל לממשלה. בשיחותיו עם ראש הממשלה העיר אתמול שר הפנים כי היה מבקש שהגברת מאיר תדע על קיומה של הבעיה. הואיל ושר הפנים מניח שראש הממשלה אינה בקיאה בנושא, הוא הציע כי יפגש לשם כך עם שר המשפטים כדי להגיע לכלל נוסחה שתתאים להלכה היהודית". כלומר, מבחינת המפד"ל היה זה תנאי אולטימטיבי, רק לאחר שהובטח לה מה שהובטח, הסיכמה להצטרף לקואליציה.

"מעריב" מיום 5 בנובמבר 1969 מציין כי היתה גגישה בין שר הפנים לבין שר המשפטים לדיון בנושא 'מיהו יהודי', שיחה שהוגדרה על-ידי הגב' מאיר כ"שיחת הבהרה". באותו גליון פירסם "מעריב" מאמר ראשי ובו הוזכרה תביעת המפד"ל לחוק תשרי שיבטל את פסק-הדין של בית-המשפט העליון שטרם ניתק, לכשיינתן. "מעריב" מיום 6 בנובמבר 1969 מציין: "ברור כי המפד"ל לא תצטרף לממשלה כל עוד לא יובטח פתרון שאלת 'מיהו יהודי' לפי ההלכה". אותו דבר גם ב"מעריב" מיום 12 בנובמבר 1969.

"הצופה" מיום 5 בנובמבר 1969 מצטט את שר הפנים ח. מ. שפירא: "אשר לשאלת 'מיהו יהודי' אמר שר הפנים כי יחד עם שר הדתות, ד"ר ז. ורהפטיג, נפגש עם שר המשפטים י. ש. שפירא, וכי גם במקרה זה נמצאה הבנה. הוא הוסיף כי שר המשפטים מכיר בסכנה הנשקפת לאומה העלולה חלילה להתפלג על רקע זה. שר שפירא הטיעם (בהודעתו להנהלת המפד"ל) כי הבהיר לראש הממשלה שההחלטה אשר תיתן גושפנקא לרישום יהודי בניגוד להלכה מוציאה מכלל אפשרות השתתפותו בממשלה".

לאור פירסומים מפורשים אלה והצהרות...

הצעת החוק לוועדה, והיו הצעות שונות בנוגע לוועדה אליה תועבר הצעת החוק או שלא הוצעה ועדה מסוימת, תקבע ועדת הכנסת את הוועדה אליה תועבר הצעת החוק". מכיוון שהחבר הכנסת אבנרי הציע להעביר את הצעת החוק לוועדת הפנים, הרי תועבר ההצעה לוועדת הכנסת אשר תקבע את הוועדה אליה תועבר הצעת החוק.

אסתר דויאל-נאור (גח"ל):

ההצעה הזאת צריכה להיות כלולה בהנמקה. אינה יכולה לבוא סתם כך.

שר-המשפטים י. ש. שפירא:

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. אני חושב שהפ"ד רש הפשוט והגורמלי של ההוראה שקרא כבוד יושב-ראש הכנסת הוא: כאשר יש ויכוח בכנסת או כאשר מתעורר ויכוח בכנסת לאיוו ועדה יש להעביר את הצעת החוק, כלומר אם יש הסכמה להעביר אותה לוועדה אבל אין הסכמה לאיוו ועדה, מעבירים זאת לוועדת

הי"ד ר. ברקת:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת אבנרי, להודעה אישית.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. בדיון היום טענתו כי נעשה הסכם חשאי בין מפלגת העבודה והמפד"ל בעת הקמת הקואליציה, ובמיוחד בין השרים י. ש. שפירא וח. מ. שפירא, שאם יחליט בית-המשפט העליון להיעתר לבקשת רב-סרן שליט, תחוקק הממשלה חוק שישים פסק-דין זה לאל. על כך קרא שר המשפטים: "אתה שקרן" וכשגוף בו היושב-ראש, תיקן את עצמו ואמר: "אתה אומר אי-אמת".

מול האשמה חמורה זו עלי לציין את העובדות הבאות: במשא-ומתן שקדם להרכבת הממשלה הנוכחית הועלתה השאלה לדיון. הנני רוצה להסב את תשומת-לב הכנסת לציטוטים הבאים:

"הארץ" מיום 3 בנובמבר 1969, ברשימה מתחת לכותרת: "גולדה מאיר לשפירא: יש לחפש הסדר שימגע חילול שבת בטלוויזיה", נאמר: "בשיחה הבהיר מר שפירא, כי יש עניינים נוספים שהמפד"ל תעלה במשא-ומתן. מפלגתו נזהרת מלעשות פומבי בעניין התלוי ועומד בבית-המשפט, אך תרצה להבטיח, שאם יפסוק בית-המשפט העליון לטובת מר בנימין שליט והיה מוכן מסקנות בשאלה 'מיהו יהודי' שאינו עולות בקנה אחד עם תפיסת הדתים, תעשה הממשלה פעולות חקיקה כדי להבטיח שההגדרה 'מיהו יהודי' תהיה בהתאם להלכה ולמסורת".

נובע, איפוא, בבירור כי המפד"ל העלתה דרישה זו עוד במשא-ומתן הקואליציוני.

ומה חלקו של שר המשפטים במשא-ומתן זה? הנני מסב את תשומת-הלב ל"מעריב" מיום 3 בנובמבר 1969: "שר הפנים, משה חיים שפירא, יפגש עם שר המשפטים, יעקב שמשון שפירא, כדי לנסות ולהגיע לכלל נוסחה בשאלה 'מיהו יהודי', כדי למנוע מהנושא לעמוד למכשול

חוברת י"ג, ישיבה ל"ח

— הודעה אישית של חברי-הכנסת א. אבנרי (בגין, אבנרי, ברקת, בורג, מאיר); הודעה של שר- המשפטים י. ש. שפירא (ברקת, י. ש. שפירא, אבנרי); הודעה של שר-הפנים ח. מ. שפירא (ברקת, ח. מ. שפירא, אבנרי) —

הגני משאיר לכנסת לפסוק מי דיבר אי-אמת בשעה שטען כי היה הסכם בין שר המשפטים הנוכחי —

ראש-הממשלה ג. מאיר:
אתה.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
— לבין שר הפנים הנוכחי.

ראש-הממשלה ג. מאיר:
אתה שואל מי דיבר אי-אמת. אתה גם קודם וגם עכשיו.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
סיימתי את ההודעה שלי. אין זה הוגן לקרוא קריאות-ביניים לחבר כנסת בניגוד לתקנון, כאשר הוא קורא הודעה אישית ואין לו זכות לענות לקריאות. (קריאה: יש לך מזל שאינך יכול. מה היית עונה?)

1. הודעה של שר-המשפטים י. ש. שפירא

להמשיך ולכהן בממשלה, — לו היה חברי-הכנסת אבנרי משהו הדומה לפרלמנטרי הגון — —

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
אני חושב שכבוד השר משתמש שוב בביטויים לא-פרלמנטריים.

(קריאה: זה ביטוי עדין מאוד.)
אני מעיר את תשומת-לב של כבוד היושב-ראש לזה.

שר-המשפטים י. ש. שפירא:
— היה הוא מתנגל; לו היה מתנהג כמו סתם אדם, שאינו מחפש דרך בכל זאת לפגוע באדם על לא דבר — היה עובר על כך בשתיקה. עכשיו הוא הופיע עם הודעה. ההודעה מבוססת על קטעי עתונות, על רכילות עתונאית.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
זו היתה הודעת השר שפירא.

שר-המשפטים י. ש. שפירא:
אני מבקש מן הכנסת לזכור בעתיד עם מי יש לה עסק כאשר מופיע האיש הזה מעל הבמה.

2. הודעה של שר-הפנים ח. מ. שפירא

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
על "הצופה" אתה מסתמך?

שר-הפנים ח. מ. שפירא:
לא רק שאיני סומך על "הצופה", לעתים גם איני סומך על "העולם הזה".

ידוע היה מה יחסנו לעניין מיהו יהודי, ידוע היה שיצאנו פעם מן הממשלה בגלל העניין הזה. נכון שבשעת השיחות על הרכבת הממשלה הודעתי לראש הממשלה: אנחנו עומדים עכשיו לפני בית-משפט, ואין לדבר על

השר ח. מ. בגין:

איפה הסכם חשאי בין שר המשפטים ושר הפנים?

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
לא נהוג לקרוא קריאות-ביניים להודעה אישית. אך אם אתה שואל וכבוד היושב-ראש ירשה לי לענות...

היו"ר ר. ברקת:
אני מבקש לאפשר לחברי-הכנסת אבנרי לגמור את הודעתו האישית.

שר-הסעד י. בורג:
מה כאן, הודעה אישית? ציטוטים.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
איני יכול לענות, אבל יש לי הרבה מה לענות. לאור פירסומים מפורשים אלה והצהרות אחרות שהושמעו ונתפרסמו באותו פרק-זמן, ולאור הצעת החוק המוגשת עתה מטעם הממשלה, בשאלה "מיהו יהודי",

היו"ר ר. ברקת:
רשות הדיבור לשר המשפטים.

שר-המשפטים י. ש. שפירא:
כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. ההודעה האישית של חברי-הכנסת אבנרי מלמדת על עצמה ומלמדת על הודעות עובדתיות אחרות שהוא מוסר בכנסת מזמן לזמן. לא אטפל בהודעות אחרות.

חברי-הכנסת אבנרי אמר שהיה קיים הסכם חשאי ביני לבין שר הפנים חיים משה שפירא, מה יהיה במקרה שיהיה פסק-דין שלא יהיה לרצוננו. חברי-הכנסת אבנרי יכול היה להיפגע כאשר אמרתי לו ממקומי מה שאמרת. (צחוק באולם)

לא הסתפקתי באמירה זו ובראשית דברי בגאום התשובה עמדתי על העובדה שביספור שלו. הכחשתי אותה בכל החגיגות שניתן לאדם להכחיש. במשא-ומתן החשאי הזה היו שני אנשים. אם היה, המדובר הוא בשני אנשים. שר הפנים חיים משה שפירא אישר את הכחשתי.

לאחר שהכחשתי ולאחר שאמרתי שאני עושה את הכחשתי מתוך הכרה שאם דברי אינם אמת, אינני יכול

היו"ר ר. ברקת:
רשות הדיבור לשר הפנים.

שר-הפנים ח. מ. שפירא:
אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. חברי-הכנסת אבנרי מסתמך על מה שקרא בעתונות, ומי כמוהו יודע עד כמה אפשר לסמוך על מה שכתוב תמיד בעתונות היומית, ואפילו בעתונות שמופיעה כל שבוע ושבווע. (חברי הכנסת ש. לורנץ קורא קריאת-אמת-ביניים)

שהתנגדנו כל הזמן בעניין מיהו יהודי, ולו היה זה מתקבל, ולו היה זה נשאר - לא היינו נמצאים בתוך הממשלה. אני משבח את הממשלה ואת הכנסת שמצאה את הדרך המתאימה להיחלץ מן המצוקה הזאת, ונתקבל חוק שהוא תפארת לממשלה ולכנסת גם יחד.

היז"ר ר. ברקת:

הישיבה הבאה תתקיים מחד בשעה 11.00 לפני הצהריים. ישיבה זו נעולה.

כך, אבל אם ייצא פסק-דין, הוא עלול להוציא אותנו מן הממשלה. לא ביקשתי שום הבטחה בעניין זה, רק אמרתי: טוב שהממשלה תדע את העמדה הזאת. אותו דבר שמע, גם מפי וגם מפי שר הדתות זריה ורהפטיג, שר המשפטים. לא באנו לידי שום הסכם, לא ביקשנו שום דבר ולא נתנו שום דבר, והסכם פירושו שנותנים ומקבלים. לא נתתי שום דבר ולא קיבלתי שום דבר. אני חושב שהבר כנסת צריך להיות זהיר במקצת בשעה שמדברים על הסכמים שאינם. דבר ברור וגלוי הוא

הישיבה ננעלה בשעה 22.27.